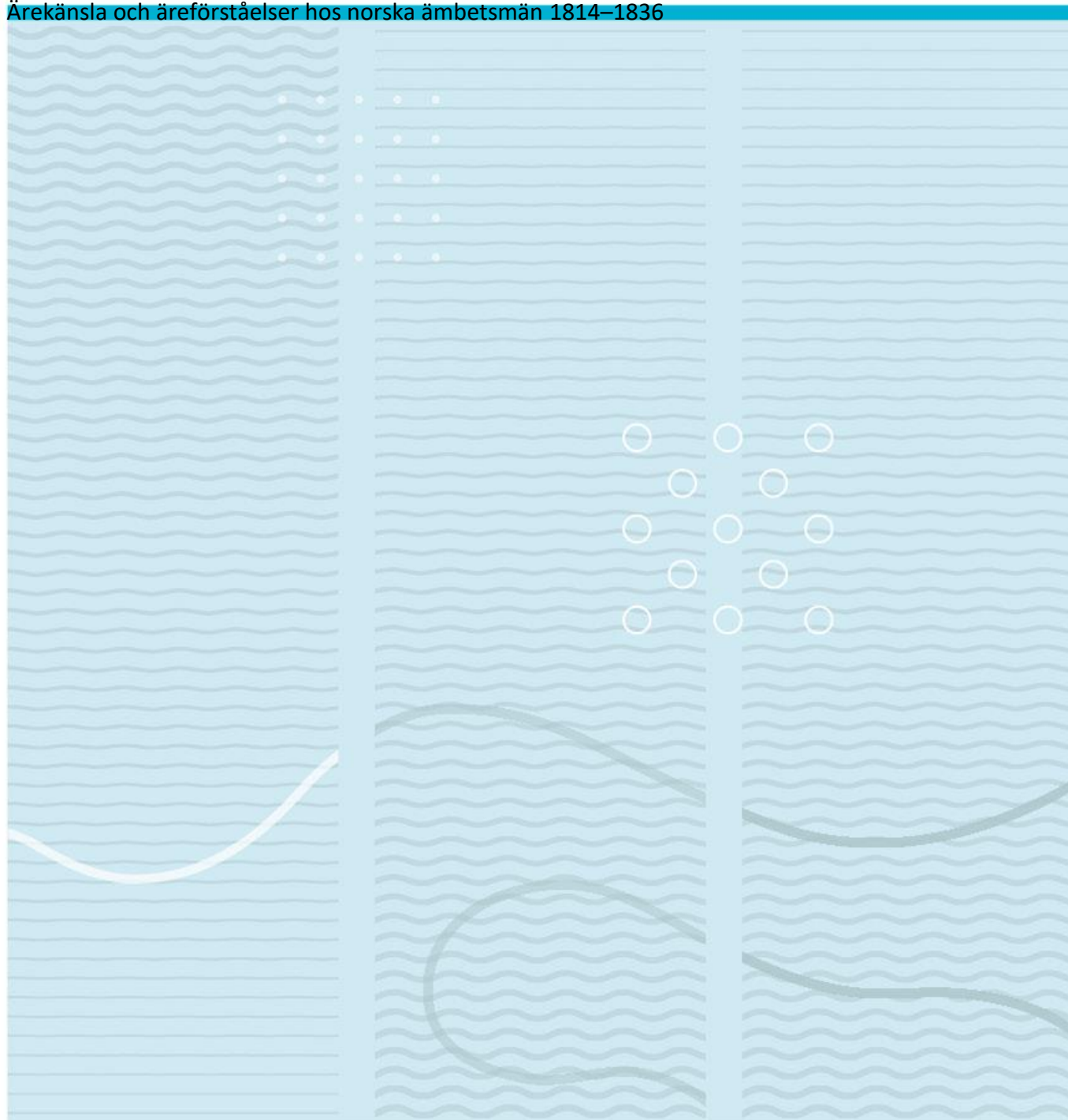

Amy Svensson

Makten och äran

Ärekänsla och äreförståelser hos norska ämbetsmän 1814–1836

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for kultur, religion og samfunnsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2023 Amy Eva Sanne Svensson

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammandrag

Denna uppsats är en kulturhistorisk studie om hur de norska ämbetsmännen förhöll sig till ära, och hur de förknippade ära med sin roll som ämbetsmän under tidsperioden 1814 till 1836. Avsikten med uppsatsen är att se på hur äreförståelserna manifesterades som ett resultat av tidsperiodens kulturella och ideologiska strömningar. I samband med framväxten av en modernare byråkrati och ämbetsverk, uppmärksammar jag att ämbetsyrket i hög grad kunde betraktas som ett livskall som var en källa till meningsfullhet och ära, och att det bör ses i ljuset av den norska statens utveckling. Jag kommer argumentera för att den första tidsperioden under den svensk-norska unionen aktualiserade äreförståelser och ärekänslor, som var kopplade till befästheten och förstärkandet av en norsk nationalkaraktär. Jag kommer även se på hur dessa hållningar kom till uttryck i mötet med svenskarna, vilket jag betecknar som ett kulturmöte.

Eftersom uppsatsen har som avsikt att se om det var någon koherens mellan ämbetsmännens äreförståelser – och deras roll som ämbetsmän, ser jag på hur ämbetsmännen förhöll sig till ära i förbindelse med en ny maktfaktor: folket. Detta är något jag demonstrerar genom att hänvisa till hållningar och uttalanden som gjorde sig gällande i samband med utvecklandet av en skriftlig offentlighet. Jag argumenterar för att pressen kunde fungera som en äretribunal, där ämbetsmännens ära sattes på prov.

Uppsatsen ser även på den nya generationen av ämbetsmäns uppfattningar av ära och ärekänsla. I samband med detta pekar jag på att den nya generationens hållningar representerade både kontinuitet och brott med den föregående generationens. Genom min studie kommer jag visa att äreförståelserna som gjorde sig gällande hos de norska ämbetsmännen under studiens tidsperiod, kan ha fordrat ämbetsmännen att uppträda som folkets tjänare och representanter – i linje med det norska samhällets moderniserings- och demokratiseringsprocess.

Förord

Att studera äreförståelser hos de norska ämbetsmännen under början av 1800-talet, har visat sig vara ett ambitiöst projekt om ett sammansatt och omfångsrikt tema. Processen har varit krävande, men det är lite som slår den euforiska känslan när man upptäcker guldkorn i källmaterialet.

Det största tacket ska min vägledare Kai Østberg ha. Jag vill tacka dig för ditt engagemang, dina alltid så hjälpfulla och kunskapsrika kommentarer, och för din ständiga uppmuntran och motivationskraft. Du är en stor inspirationskälla.

Ett tack till medlemmarna i forskningsgruppen för politisk kultur vid USN. Tack för att ni har tagit er tid att kommentera och diskutera mina utkast. Det har varit till stor hjälp och en trygg plats att utväxla idéer i. Kristian Nymark ska ha ett stort tack för att inte bara ha varit villig att läsa kapitelutkast, men också för att ha bidragit med din expertis om norsk och svensk presspolitik under Karl Johans regeringstid. Och tack till dig Eli Morken Farstad – för dina bidrag, perspektivgivande kommentarer, och för att du bara har varit ett chattmeddelande borta när jag känt mig så ensam som bara en masterstudent kan.

Ett speciellt tack ska min sambo Nikolas Røraas ha – för ditt tålamod, din stöttning och din tro på mig. Den kan inte vara lätt att bo i samma hus med någon vars huvud och tankar har varit fast i en annan epok.

Tack till min mor och far i Sverige. Ni har alltid varit mina konstanta stöttepelare. Ett tack till alla mina vänner och bekanta, hädanefter blir det mindre prat om män med ståkragar och blankpolerade Wellington-stövlar.

Amy Svensson

Lunde i Telemark, 10:e maj 2023.

Innehåll

1. Inledning – teorier om ära	1
1.1 Tema	1
1.2 Problemställning och avgränsning	1
1.3 Begreppet ära	4
1.4 Tidigare forskning	7
1.5 Om källmaterialet och uppsatsens metod	8
1.6 Uppsatsens struktur	11
2. Ämbetsmannastaten	12
2.1 Ämbetsståndets karaktäristika	12
2.2 Det moderna ämbetsverket och ämbetsmannen	15
2.3 Rättsstatsdebatten – ämbetsmän som härskare eller verktyg?	18
2.4 Statsråden – i ett skruvstäd	24
2.5 Ämbetsmännen och Grundloven	25
3. "Sötebrödsdagar" eller amalgamation? 1814 – ca 1821.....	27
3.1 Historisk kontext 1814 – ca 1821	27
3.2 En nationell retorik – ärans retorik?	29
3.3 Äreförståelser på Eidsvoll	33
3.4 Tiden efter Eidsvoll	39
3.5 Statsrådsposten – balansering mellan inre och yttre ära.....	42
3.6 Kampen mot sammansmältning	44
3.7 Spänningen avtar.....	48
4. Nationalkaraktär och ära, ca 1815 – 1823.....	51
4.1 Den norska folkkaraktären, socialstruktur och könsdimension i kultur och politik	51
4.2 Komik i socialstrukturell och nationalkaraktäristisk anda	54
4.3 Yttre ärebevisningar	56
4.4 "Vendekaaben" Falsen	62
4.5 Norrbaggar på kronprinsbröllop	66
4.6 Självbildens baksida.....	70
4.7 Den norska regeringen demonstrerar sin rätt till respekt.....	72
5. Ämbetsmän och ärekränkningar, ca 1820 – 1836 (1840)	75
5.1 Ämbetsmännens juridiska beskydd.....	76
5.2 Regeringens syn på ärekränkningar	79
5.3 Ämbetsmannaståndets självbild angrips	84
5.4 Ämbetsmännen och pressen – den nya äretribunalen	87
5.6 Pressens synsätt	93
5.7 Den ärekära statsministern	94
6. Den nya generationen av ämbetsmän, ca 1830	105
– 1836.....	105
6.1 Intelligenskretsen och politiken på 1830-talet.....	106
6.2 Ämbetsmännens plikt i Stortinget och som upplysta borgare	109
4.3 Statsrådets tillträde till Stortinget	111
6.4 Rehabilitering av ämbetsmannaståndet och regeringens anseende och ära	116
6.5 Den nya generationens förståelse av yttre ärebevisningar	118
7. Konklusion	123
Litteraturlista	126

1. Inledning – teorier om ära

1.1 Tema

”Var jeg en Hofmand, saa vilde jeg være hængefærdig, fordi Kongen ei talte til mig”.¹ Dessa ord tillhör den norska officeren och statsrådet Peter Motzfeldt. I ett brev författat i augusti 1821 och dedikerat till sin nära vän, Wilhelm Frimann Koren Christie, berättade statsråd Motzfeldt om den kungliga onåd han nu hade fallit i. Men Motzfeldt misströstade inte. Han var ingen hovman, och att vara i kunglig nåd symboliserade ändå inte något betydelsefullt eller innerligt enligt Motzfeldt själv. Istället var det förenat med något främmande och onorskt. Båda var norska ämbetsmän och kämpade för norskt självhävande i unionen med Sverige.

1800-talet är något vi gärna assoicerar med framväxten av moderna stater och nationsbyggningsprojekt. Norge var inte ett undantag. Den nygrundade norska nationen var i behov av någon som kunde administrera den och sätta kurs för att säkra nationens utveckling. 1814 medförde nya politiska förutsättningar för den norska nationen. Nationen behövde någon som kunde försvara och hävda dess självständighet, i en ny union med Sverige. Rollen som dess förvaltare och försvarare intogs av de norska ämbetsmännen.

1.2 Problemställning och avgränsning

I denna uppsats kommer jag studera äreförståelser hos det norska ämbetsmannaståndet under tidsperioden 1814 till ca 1836. Tidsperioden var starkt präglad av kulturella strömningar som hade uppstått i kölvattnet av upplysningstiden och den franska revolutionen. Den evangelisk-lutherska religionen och dess doktriner och sedvanor, fungerade som en ”moralisk ryggrad” för staten och dess invånare.² Protestantismens individfokus och etik som betonade människans vilja och förmåga att arbeta hårt och målinriktat, samtidigt som man skulle visa socialt ansvar, gjorde sig gällande i betydelsefulla lekmansrörelser som Haugerörelsen.³ Religionens betydelse för äreförståelserna är inte uppsatsens huvudsakliga fokus, men jag vill betona att det var i denna jordmån som den norska nationen fram i. Uppsatsens avsikt är att

¹ Motzfeldt 1888: 129.

² Jensen 2018: 180 & 199.

³ Dørum 2022.

belysa hur ämbetsmännens äreförståelser kom till uttryck i förbindelse med uppfattningen av sin roll som samhällselit, vilket skedde parallellt med en ökande individualisering i kölvattnet av det norska samhällets moderniseringsprocess. Det har därför varit min avsikt att studera vad ämbetsmännen uppfattade som ärofyllt, och hur deras äreförståelser manifesterade sig. De var statens tjänare och förvaltare, vilket innebär att deras subjektiva äreförståelser kan ha påverkat ämbetsverkets funktionalitet, samt hur samhället uppfattade dem. Uppsatsens huvudsakliga problemställning består därför av två frågor: Vad var det ämbetsmännen uppfattade som ärofyllt? Hur kopplade ämbetsmannen äreförståelser och begreppet ära till sin roll som ämbetsman?

Uppsatsen är en kulturhistorisk undersökning vars avsikt är att lyfta fram de historiska subjektens erfarenheter, tankar och handlingar i förbindelse med deras förhållande till ära. Jag kommer att redogöra för begreppet ära senare i detta kapitel, men jag vill betona att det först och främst är ärebegreppets subjektiva aspekt, det vill säga att ämbetsmännens subjektiva äreförståelse är uppsatsens tyngdpunkt. Jag kommer också argumentera för att den inre äran kunde fungera som en slags moralisk kompass. Begreppets objektiva aspekt, det vill säga samhället och andra individers föreställningar och förståelse av ära, kommer att fungera som ett lackmuspapper för ämbetsmännens subjektiva uppfattning och förståelse. Den objektiva aspekten representerar nämligen normer och förväntningar, som i sin tur sätter den historiska aktörens handlingar och uttalanden i kontext.

En central del av uppsatsen rör sig om förhållandet mellan yttre och inre ära, för att ge uppsatsen kontinuitet och för att det sätter de kulturella strömningarnas konsekvenser i perspektiv, deltagande och inflytande, samt yttrandefrihet. Vid ett flertal tillfällen i uppsatsen kommer vi stöta på episoder där det ser ut som att två äresystem existerar vid sida om varandra, och där ett av systemen ser ut att utmanövrera det andra. Övergången bör ses i ljus av studiens tidsperiod är präglad av en mentalitetsutveckling där tanken om social likhet börjar göra sig gällande – tankar vi idag associerar med demokratiska värdesättningar. Den norska författningen från 1814 var väldigt demokratiskt utformad för sin samtid, och var i flera aspekter ett genombrott för den demokratiska utvecklingen i Norge, och en förutsättning för att de demokratiska värdesättningarna förankrades. Demokrati i modernt förstånd var däremot inte något man strävade efter. Trots det bör man ha dessa idéer i bakhuvudet för att förstå ämbetsmännens hållningar till ära under perioden.

Avgränsning

Jag har först och främst valt att studera de högst uppsatta ämbetsmännen i Norge, i synnerhet statsråden. Detta hänger till viss dels ihop med mängden källmaterial som har varit tillgängligt. De högst uppsatta ämbetsmännen har som regel efterlämnat sig mest källor. Det har också varit ett strategiskt val att främst se på ämbetsmännen med toppositioner; det var nämligen dessa ämbetsmän som var i mest frekvent kontakt med svenskarna, och inte minst kungen. Jag kommer i arbetet demonstrera att mötet mellan de norska ämbetsmännen och svenskarna, kan betraktas som ett kulturmöte; något som i sin tur kom att aktivera de norska ämbetsmännens äreförståelse. För att sätta statsrådets hållningar och handlingar i kontext, kommer jag även redogöra för en del av den allmänna ämbetsmannakulturen.

Eftersom det är deras framställningar och handlingar som har varit i fokus, har viktläggningen av tidsperioder varit starkt präglad av dessa ämbetsmän. Min avsikt har varit att se på de norska ämbetsmännens äreförståelser i samband med deras roll i den norska staten, och i relation till en identifiering med en norsk nationalkaraktär. Därför har jag vikt stor plats åt att studera äreförståelser under tidsperioden 1814 till ca 1821. Som det kommer visa sig, upplevdes denna tid som prekär, vilket kunde aktualisera olika äreförståelser.

Det norska ämbetsmannaståndet bestod av civila såväl som militära ämbetsmän, samt lärare vid universiteten och prästerskapet.⁴ I denna uppsats har jag valt att studera främst de civila ämbetsmännen; därför står den civila aspekten av ämbetsmansrollen centralt. Det är en stor skillnad mellan ämbetsäran som vi först och främst kommer stöta på i uppsatsen, och den militära som präglar de militära ämbetsmännens äreförståelse. Det är inte oproblemiskt att skilja mellan dessa äreförståelser, och det är mycket som överlappar, vilket speciellt visar sig i tiden under och efter rikssamlingen på Eidsvoll våren 1814 (kapitel 3). Den sistnämnda äreförståelsen har starka kopplingar till krigarära och är i högre grad präglad av en tydligare hierarki, vilket bör betonas.

Den sydfranska kungen var en central politisk person under hela sin regeringstid.⁵ Karl Johans maktpolitik var därför något som kunde aktualisera ämbetsmännens förståelse, vilket även framkommer i uppsatsen. År 1836 fick Norge också sin första norskfödda ståthållare, greve Herman Wedel Jarlsberg. Samtliga av Wedels företrädare hade varit svenska adelsmän. Med Wedel som ståthållare och Løvenskiold som statsminister, rådde det harmoni mellan de statsrådsavdelningarna i Christiania och Stockholm.⁶ 1836 var det sista dramatiska Stortingsåret under Karl Johans regeringstid. I slutet av 1830-talet avtog Karl Johans misstillit

⁴ Sejersted 1986: 275.

⁵ Sejersted 1986: 10.

⁶ Steen 1972: 45.

till Stortinget, samtidigt som det norska ämbetsmannaståndet ställde sig stöttande bakom regeringen och den norska kungen.⁷ Året efter trädde Peter Motzfeldt ut ur regeringen, det sista statsrådet som hade varit sittande i regeringen sedan 1814. 1836 var också året som den norska statsministern Severin Løvenskiold, en kontroversiell person i sin samtid, ställdes inför riksrätt.

Den nya generationen som trädde in på ämbetsbanan under 1830-åren, var av en annan kaliber än generationen innan dem. De hade ännu inte kommit till makten under den tidsperiod som jag har studerat, men deras inträdande innebar att ”Den anstrengende grensevakt mot Sverige tok slutt, og de problemer som hade preget den urolige slekt fra 1814, ble likvidert i 30-årenes kulturelle oppgjør mellom ’patrioter’ og ’intelligens’”.⁸ Att studera äreförståelser i ett längre tidsperspektiv är ett resultat av att jag önskat att studera om och hur äreförståelserna utvecklade sig efter att den vanskligaste fasen var över. Därför representeras de historiska aktörerna av ämbetsrepresentanter med erfarenhet av den dansk-norska monarkins statsapparat: Eidsvollgenerationen, såväl som av ämbetsmän som föddes och växte upp i norsk självständighet: den nya generationen av ämbetsmän. Deras kulturella och politiska åskådningar representerade något nytt, samtidigt som de var präglade av sina föregångares.

1.3 Begreppet ära

Eftersom konceptet och begreppet ära är arbetets infallsvinkel, och en metodisk ingångsport till uppsatsens tematik, är det nödvändigt med en klargöring av vad begreppet innebär. Det är å andra sidan inte arbetets avsikt att problematisera, eller att försöka hitta en absolut definition av begreppet ära. Det finns inte heller någon universell och definitiv definition av vad ära innebär. Det är ett obeständigt och kulturellt relativt begrepp. Men det är just därför det är intressant att studera ära i Norge under övergångsperioden från ett enväldigt styre, till en utifrån sin tid, relativt demokratisk konstitution. Hur påverkade denna övergång de norska ämbetsmännen, i synnerhet statsrådets, förhållande till lojalitetsband, plikt känsla och självuppfattning som samhällselit, toppolitiker och byråkrater?

Varför är begreppet *ära* en intressant infallsvinkel? Alla samhällen har regler för vad som anses vara acceptabelt och berättigat beteende.⁹ Ära kan därför betraktas som en

⁷ Steen 1972: 299.

⁸ Seip 1945: 5.

⁹ Peristiany 1966: 9.

måttenhet. Det är precis som *skam*, ett verktyg för social evaluering.¹⁰ Det är rimligt att kalla ära och skam för två sidor av samma mynt – man söker andra människors erkänsla, samtidigt som man vill undgå deras fördömande. Det som är speciellt med dessa sociala evalueringar, är att de som standardmått återspeglar den personlighet som anses vara representativ, såväl som exemplarisk för ett särskilt samhälle.¹¹ Att studera sociala evalueringar, i detta fall ära, ”involves the study of the supreme temporal ideals of a society and of their embodiment in the ideal type of a man”.¹² Detta innebär att man inte bara kan studera vad som ansågs vara karaktäristiskt, men också vad som ansågs vara ideellt.

Definitioner av ära

Begreppet *ära* är dualistisk av sin natur; det har en subjektiv såväl som en objektiv dimension. Socialantropologen Julian Pitt-Rivers studier citeras ofta i undersökningar som beskriver. Pitt-Rivers definierar ära som följande: ”Honour is the value of a person in his own eyes, but also in the eyes of his society. It is his estimation of his own worth, his claim to pride, but it is also the acknowledgement of that claim, his excellence recognized by society, his right to pride”.¹³ Det centrala är att individens förhållande till ära, i sin tur är avgörande för hur personen uppfattar sitt värde som människa. Det är inte bara viktigt för individen att själv anse sig som ärofull, individen önskar också att andra ska uppfatta honom som ärofull. Det handlar om både yttre och inre värde. Pitt-Rivers definition är ett fruktbart verktyg i denna studie eftersom den beskriver ämbetsmännens förhållande till ära, både som individer och som social grupp. Ära är individuellt såväl som socialt betingat.

Ära är något som upprätthålls genom samhandling med andra. Samtidigt kan en person känna att han vanäras något eller någon, utan att någon vet om det. Trots det är det stor enighet om att ett skadat anseende är starkt associerat med den offentliga opinionen som bevittnat skadan: ”public ridicule kills”.¹⁴ Den offentliga opinionen fungerar därför som en tribunal för ära, där anspråken på ära framförs.¹⁵ När en person reagerar på att en annan persons ära blivit angripen, beror det enligt Pitt-Rivers på att den förstnämndas ära också är involverad.¹⁶

¹⁰ Peristiany 1966: 9.

¹¹ Peristiany 1966: 9-10.

¹² Peristiany 1966: 10.

¹³ Pitt-Rivers 1966: 21.

¹⁴ Pitt-Rivers 1966: 27.

¹⁵ Pitt-Rivers 1966: 27.

¹⁶ Pitt-Rivers 1966: 27.

En ytterligare flitigt citerad person inom studier av ära är antropologen Frank Henderson Stewart. Stewart definierar ära som en *rättighet*; en rättighet att behandlas med *respekt*. Stewarts definiering av ära, innehåller precis som Pitt-Rivers definition, en slags dubbelhet: ”On the one side is the bearer, who has something about him that gives him, a right to respect; and on the other is the world, which has duty to treat the bearer with respect”.¹⁷ Betydelsen av ära, är alltså ett växelspel mellan aktören och samhället aktören hör till. Frank Henderson Stewart opererar med främst två dimensioner av ära: *horisontal ära* och *vertikal ära*. Personlig, eller individuell ära är enligt Stewart rätten till respekt.¹⁸ Den individuella äran är förknippad med den horisontala äran; den kan förloras, men inte ökas, och man måste följa vissa regler för att behålla den.¹⁹ Dessa regler kallas också för ärekodeks; något medlemmarna av äregruppen bestämmer.²⁰ Frank Stewart beskriver äregrupper som: ”Social groups possess a collective honour in which their members participate; the dishonourable conduct of one reflects upon the honour of all, while a member shares in the honour of his group”.²¹ Ingen i en äregrupp kan ha mer ära än någon annan, och det som präglar denna typ av ära, är den ömsesidiga respekten.

I motsättning till horisontal ära, handlar inte *vertikal ära* om rätten till ömsesidig respekt. Stewart definierar den som ”the right to special respect enjoyed by those who are superior, whether by virtue of their abilities, their rank, their services to the community, their sex, their kin relationship, their office, or anything else”.²² *Rangära* är kanske det mest kända formen av vertikal ära, och kan betraktas som en hierarkiskt förankrad äreförståelse. De som är underordnade sätter man gärna på plats, om de inte visar respekt för sina överordnade.²³

Ärans och den politiska kulturens flyktighet

Att konceptet ära höll på att förändras under 1700-talet, är något Kai Østberg pekar på i en studie om förståelser av ära bland ämbetsmän i Danmark-Norge år 1784 till 1814. Äresystem är precis som begreppet ära kulturellt och obeständigt. Østberg menar att när betoningen av aspekter i ett äresystem förändras som ett resultat av kulturell utveckling inom det existerande systemet, riskerar äresystemet att framstå som tomt, och de historiska aktörerna

¹⁷ Stewart 1994: 21.

¹⁸ Stewart 1994: 54.

¹⁹ Stewart 1994: 59 & 145-146.

²⁰ Stewart 1994: 145-146.

²¹ Stewart 1994: 35.

²² Stewart: 1994: 59. Correa (1958) myntade begreppen vertikal och horisontal ära. Se därför s.59 i Stewart.

²³ Stewart 1994: 59.

kan uppleva det som betonas i äresystemet som direkt vanärande i stället för ärofyllt. Detta leder till att de historiska aktörerna i stället försöker att förändra äresystemet.²⁴

Dynamiken som Østberg pekar på kan ses i samband något den svenska historikern Karin Sennfelt har betonat, nämligen att kulturen har en inneboende förändringspotential.²⁵ Sennfelt refererar i detta tillfälle till politisk kultur och kulturens betydelse i begreppet. Sennfelts definition av politisk kultur liknar Hans Jacob Ornings och Kai Østbergs beskrivning: att politisk kultur består av hållningar, vanor, föreställningar, symboler, språk, sedvanor och normer som är knutna till påverkan av politisk makt i en specifik grupp, eller utövandet och underkastelse av den. Ett land kan ha en eller flera politiska kulturer.²⁶ 1800-talets ämbetsmän förenade, som vi kommer se i kapitel 2, rollen som ämbetsmän med rollen som politiker.²⁷

1.4 Tidigare forskning

I förbindelse med det jag nämnde ovanför, är det därför relevant att se vad det är som gjorts inom studier om ära. Äretematik och begreppet ära har varit relativt välstuderade områden i speciellt socialantropologin. Äreförståelser och ärekränkningar har också intresserat flera historiker, både i och utanför Norge. Utifrån vad jag har sett, har man inom norsk historieforskning inte studerat hur äreförståelser kom till uttryck i politiken och i statskonsten. Jag har heller inte sett att man använt begreppet ära som infallsvinkel för att studera hur 1800-talets ämbetsmän uppfattade sin roll i samhället.

Det råder en stor enighet bland dem som har studerat ära, att äresbegreppet genomgick en subjektivering under 1700 och 1800-talet.²⁸ Historikern Erling Sandmo pekar på att man traditionellt sätt i Västeuropa, har betraktat ära som något som är förbundet med äldre aristokratiskt etos, och att ärekodex från början är ett elitfenomen som sedan spridits utöver och nedöver i samhället.²⁹ Detta är Sandmo inte ensam om att mena. Han kopplar själv sin förståelse till Norbert Elias teori om den västliga civiliseringsprocessen. Även den svenska historikern Christopher Collstedt gör denna koppling, men med aristokratins hövlighetskodex i baktanke.³⁰ Både ära och hövlighet kan betraktas som disciplineringsverktyg.

²⁴ Østberg 2020: 3.

²⁵ Sennfelt 2001: 18.

²⁶ Orning & Østberg 2022: 12. Jfr Sennfelt (2001) s.18.

²⁷ Seip 1974: 67.

²⁸ Jfr. Sandmo (1999) s. 103, Stewart (1994) s. 146 & Collstedt (2007) s.77, Telste (2000) s.452.

²⁹ Sandmo 1999: 105.

³⁰ Jfr. Sandmo (1999) s.105 och Collstedt (2007) s.196.

Sandmo betonar att ära var ett allmänt samhällsfenomen i sin avhandling om 1600-talets bondesamhälle. Det var något som både samhällsmaktens representanter såväl som allmogen hade; det var något som sammansvetsade samhället till en kultursfär. Samtidigt, betonar Sandmo, var ära viktigt när medlemmar av en social grupp, önskade att markera sitt avstånd till en annan social grupp. Ära blev även viktigt om någon kände sig hotad, eller om någon kände sig utmanad av en person som de ansåg stod under dem. Ärekänsla i detta sammanhang, återspeglar därför i sin tur, tillhörighetskänsla till en gemenskap.³¹ Sandmo menar däremot att ära i hög grad har blivit individualiserad, och att den inte betyder lika mycket längre i det sociala rummet.³²

Ära och ärlighet var förbundna språkligt och kulturellt sätt. Den viktigaste premisen för det gamla sanningstänkandet, är enligt Sandmo ära. Att kalla någon för lögnare, var precis som att angripa det som gav den andra personen subjektstatus.³³ Ära är därför som tidigare nämnt, något identitetsskapande.

Även kulturhistorikern Karin Telste har intresserat sig för äreförståelser, men utifrån ett könsperspektiv. Sannhetstänkanden i äreförståelser gör sig gällande i Telstes avhandling *Brutte løfter - en kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700-1900* (1999). En kvinnas ära var förbunden med hennes kropp och sexualitet, en mans ära var främst bunden till att han stod vid sitt ord.³⁴ Ett löfte om äktenskap som aldrig infriades, kunde från kvinnans sida betraktas som en ärekränkning. Telste ser också en förändring i äresbegreppet under 1800-talet, vilket signalerar övergången till det moderna samhället. I högre grad än tidigare kunde individen begrunda sina handlingar utifrån egna överbevisningar, och löften blev i högre grad ansett som en personlig angelägenhet.³⁵

Det har gjorts studier av äreförståelser på mitten av 1800-talet i Norge. I sin masteruppsats *"Hans ære var hans liv, det viste hans død" - Æreførståelser på midten av 1800-tallet i Norge*, har Simen Jørgen Frean Klomsæt studerat äreförståelser som ett socialt och juridiskt fenomen.³⁶ Precis som de tidigare nämnda forskarna konkluderar Klomsæt med att äreförståelser individualiserades i under 1800-talet.

1.5 Om källmaterialet och uppsatsens metod

³¹ Sandmo 1999: 113.

³² Sandmo 1999: 103.

³³ Sandmo 1999: 99 & 260.

³⁴ Telste 2000: 444.

³⁵ Telste 2000: 452.

³⁶ Klomsæt 2016: 1.

Denna uppsats bygger på tryckta källor och sekundärlitteratur. Ämbetsmännens egna framställningar och handlingar har varit det viktigaste och mest centrala källmaterialet i denna uppsats. Den största delen av uppsatsen bygger därför på empiri jag samlat in genom att studera dagböcker, korrespondens, samt självbiografiska framställningar och offentliga skriftliga utgivelse. I dagböckerna och korrespondensen mellan de olika aktörerna, har ämbetsmännen kunnat uttrycka sig mer ohämmat och mindre censurerat. Å andra sidan bör det bemärkas, att flera av dessa dagböcker och brev skrevs med vetskap om att de skulle komma att publiceras för offentligheten i eftertid. Att flera av dagböckerna och brevens skrevs i detta syfte, gör inte källorna mindre intressanta, eftersom det visar hur ämbetsmännen önskade att framställa sig själva och sina handlingar. Detta är också något som gäller de offentliga publikationerna som gjordes av ämbetsmän.

Visa av uppsatsens aktörer är mer representerade än andra, vilket beror på det tillgängliga källmaterialet. Det är därför inte möjligt att ge en representativ bild av hela det övre skiktet av ämbetsmän – men däremot inblick i hållningar som gjorde sig gällande. Eftersom det är de högst uppsatta ämbetsmännen som är uppsatsens huvudsakliga aktörer, har biografier om dessa ämbetsmän varit en nyttig källa. Genom att studera dessa har jag fått en större insikt i de historiska aktörernas liv. Avsikten har varit att förstå vilken kontext deras handlingar och uttalanden gjordes i.

Eftersom uppsatsens avsikt är att studera och belysa den subjektiva dimensionen i en samhällsmässig kontext, har jag studerat den historiska kontexten som uttalandena och handlingarna uttrycktes i. Jag har också sett på de juridiska och politiska aspekterna. Eftersom Stortinget var en ny och central politisk maktarena, har det varit nödvändigt att se på hur ämbetsmännen intog sin roll där. *Storthings-Efterretninger*, har varit en givande och innehållsrik källa. Fram till 1857 fanns det ingen praxis för stenografisk referatskrivning under förhandlingar. *Storthings-Efterretningerna* är därför ett försök på att rekonstruera stortingsdebatterna genom att basera sig på tidningar, dagböcker, brev och liknande.³⁷ Men de innehåller även tal och stortingsbeslut. Jag har därför kunnat studera hur ämbetsmännen uttryckte sig, agerade, och vad som kunde framkalla reaktioner.

Tidningar och tidskrifter kan bidra till att belysa utvecklingen och upphovet till politiska saker, samtidigt som är möjligt att urskilja realupplysningar och hållningar bland

³⁷ Kjeldstadli 1999: 164.

folket.³⁸ Den norska pressen har därför varit en fin källa för att få inblick i den allmänna ämbetsmannakulturen i Norge, och för att studera hur man betraktade ämbetsmannaståndet.

Nasjonalbiblioteket.no:s digitaliserade bibliotek och sökfunktion har varit en ovärderlig källa. Jag har därför kunnat söka efter tidningsartiklar som innehåller ord som antingen innehåller begreppet ära, eller som innehåller begrepp som jag menar är relaterade till ära; så som *embedsære*, *embedspligt*, *agtelse* och *gunst*.

Uppsatsens metodologiska utgångspunkt har varit att tolka och att försöka förstå de historiske aktörernas förhållande till ära. Samtidigt innehåller uppsatsens en önskan om att se vad det var som kunde aktualisera handlingar och uttalanden, som i sin tur var knutna till ämbetsmännens äreförståelse. Historikerns uppgift och huvudsakliga mål är att försöka konstruera en framställning av en svunnen tid och verklighet. Det tidsmässiga avståndet är en del av del av forskningsdisciplinens charm, samtidigt som det medför flera metodologiska problem. Ofta finns inget explicit sammanhang i och mellan de historiska källorna.³⁹ Försöken med att skapa sammanhang och kategorisera teman och hållningar har huvudsakligen gjorts av mig som historiker 200 år senare. Jag studerar aktörerna och tiden de levde i, med vetskapen om att tankesätt och värdesättningar har förändrat sig, och att min framställning är baserat på egna val och sätt att presentera, och tematisera det historiska materialet på.⁴⁰

Jag har i min studie av källmaterialet sett på i vilken förbindelser och i vilka sammanhang begreppet ära och andra begrepp jag anser är synonyma, till exempel ära och moral, har förekommit. Tillvägagångssättet är ett resultat av att jag har försökt förstå hur ämbetsmännen uppfattade begreppet ära och vad de associerade ära med. Jag har även sett på hur ämbetsmännen uppträdde och uttalade sig i situationer, där ära kan tänkas ha varit ett tema, och för att det kan handla om ära även fast inte begreppet nämns explicit. Eftersom kultur i hög grad kretsar kring mening och meningsinnehåll, är det fruktbart att studera meningen av handlingar och uttalanden samt sakers symboliska sida.⁴¹

³⁸ Kjeldstadli 1999: 165.

³⁹ Kjeldstadli 1999: 136.

⁴⁰ Kjeldstadli 1999: 306.

⁴¹ Kjeldstadli 1999: 85. Jfr. Kaldal (2002) s.35-36.

1.6 Uppsatsens struktur

Uppsatsens struktur är en kompromiss mellan kronologisk och tematisk indelning, där tematiken är prioriterad. Kapitlen tar för sig olika tidsrum i en kronologisk ordning, men med har en del överlappningar som resultat av tematikens första prioritet.

Avsikten med kapitel 2 är att ge en bakgrundsbild och grundläggande förståelse, för att i sin tur kunna förstå tiden och kulturen som ämbetsmännen verkade i och påverkades av. Här kommer jag även diskutera och ge perspektiv på undersökningen genom att koppla in relevant teori och tidigare forskning om ämbetsmännen under tidsperioden jag studerar. Kapitel 3 är det kapitel i uppsatsen som i högre grad än andra kapitel, bygger på en kronologisk utveckling, eftersom kapitlets tidsperiod är viktig för att förstå resterande delar av uppsatsen. Denna fas var den unionens mest prekära. Där kommer jag demonstrera hållningar och händelser som efterlämnade sig ett betydligt avtryck i uppsatsens tidsperiod. Kapitel 4 bygger i hög grad på tematiken från föregående kapitel, men innehåller en mer ingående diskussion och exempel på teman och symboliska saker som framstår som viktiga för ämbetsmännen. Kapitel 5 kommer ge en inblick i hur ämbetsmännen uppfattade och förhöll sig till juridiska och icke-juridiska ärekränkningar. I detta kapitel kommer jag även att se på hur den tryckta offentligheten påverkade ämbetsmännens hållningar till ära och ärekränkningar. I uppsatsens sista kapitel (6) redogör jag för äreförståelser och hållningar hos den nya generationen av ämbetsmän som fortfarande inte hade kommit till makten, men som demonstrerade hållningar som visar sig vara kontinuerliga i uppsatsens tidsperiod, och som i vissa hänseende representerar något nytt.

2. Ämbetsmannastaten

2.1 Ämbetsståndets karaktäristika

Ända sedan historikern Jens Arup Seip höll sitt legendariska föredrag ”Fra embedsmannsstat til ettpartistat” i Det norske Studentersamfunn hösten 1963, har Seips beteckning för den norska statens egenart 1814 till 1884, blivit stående. Seip kallar perioden ”embedsmannsstaten”. Att de norska ämbetsmännen intog en ledande roll i den norska nationens första skede, är och har varit en allmänt accepterad uppfattning.

De norska ämbetsmännen framstod under stora delar av 1800-talet som den statsbärande eliten i Norge. Det var inte ämbetsmännens antal som gjorde dem till en dominerande maktfaktor; det var deras utspriddhet och intagande av maktpositioner i samtliga samhällsnivåer. Det norska ämbetsmannaståndet utgjorde inte mer än ca 2 % procent av den norska befolkningen fram till år 1884, inklusive familjemedlemmarna.⁴² Trots sin fåtalighet dominerade ämbetsmännen i Stortinget. Regeringen var i hög grad en integrerad del av ämbetshierarkin. Det anmärkningsvärda är att ämbetsmännen genom sin ledande roll i Stortinget, och som statsråd och departemantschefer, förenade rollen som ämbetsman med rollen som politiker.⁴³ Deras dominans gjorde sig gällande i alla tre statsmakter – också den fjärde: pressen. I kraft av sitt yrke var de dessutom rösträttskvalificerade för resten av livet så länge de inte befann sig inom suspensionsvillkoren, ett privilegium de som folkgrupp var ensamma om att ha.⁴⁴

De norska ämbetsmännen var en sammansatt samhällsgrupp. De bestod av civila ämbetsmän som satt i de högre ställningarna i central- och lokalförvaltningen, och i domstolarna. Även prästerskapet, officerarna och lärare vid högre skolor och universitet, tillhörde gruppen ämbetsmän.⁴⁵ Denna sammansatthet, bidrog givetvis till stora avstånd inom ämbetsmannaståndet som social grupp, både socialt och ekonomiskt. Det norska ämbetsståndet var hiarkiskt uppbyggt, med överordnade och underordnade ställningar och positioner.⁴⁶ Sådana skillnader bidrog i sin tur till meningsskillnader.

⁴² Seip 1974: 65.

⁴³ Seip 1974: 67.

⁴⁴ Storsveen 2015: 209.

⁴⁵ Sejersted 1978: 275. Man kan också räkna med de som inte hade formella ämbeten, men som hade ämbetsmannaxamen eller annan högre utbildning (till exempel läkare och praktiserande jurister). Se s. 275.

⁴⁶ Seip 1974: 64.

Hur kunde ämbetsmannen inta rollen som dominerande samhällselit? I samtiden var ofta adelsståndet ett lands givna samhällselit.⁴⁷ Den norska adeln var liten och var i jämförelse med de flesta andra länder i samtiden, till exempel Sverige, politiskt och socialt obetydlig. Som vi kommer se senare i uppsatsen, var denna socialstrukturella olikhet viktig för de norska ämbetsmännens äreförståelse, och för deras uppfattning av den norska nationalkaraktären. Den norska handelseliten som hade spelat en betydelsefull roll i det norska självständighetsprojektet, drabbades hårt av den norska ekonomiska krisen som följde 1814 och Napoleonkrigets slut. Krisen innebar i hög grad slutet för den norska handelseliten; ämbetsmännen kunde inta platsen som Norges överklass.⁴⁸ Den norska konst- och kulturhistorikern Carl W. Schnitler bemärker att en plats i den nya samhällseliten bara var ett karriärbyte bort, något som också vittnar om den akademiska kulturens seger i Norge. Detta markerades bland annat genom att unga medlemmar av de gamla handelsläkterna, gick över till att bli en del av ämbets- och militärståndet. Namn som Aall, Anker, Blom, Cappelen, Collett, Lövenskiöld och Stang, var namn som tidigare associerades med privata bedrifter; namn som vi idag betraktar som typiska ämbetsmannanamn.⁴⁹

Ämbetselitens fundament

Trots inbördes skillnader, hade ämbetsmännen en gemensam nämnare: de var innehavare av en mycket välfunderad ståndsmidvetenhet. Denna ståndsmidvetenhet bottnade i det sociala, ekonomiska och kulturella avståndet till de andra samhällsgrupperna. Ämbetsmännens utbildning, har gärna blivit framhävt som ämbetsmännens mest distinkta attribut. Utbildningens kärna var klassisk bildning och latin, med starka inslag av allmänbildning, vilket i sin tur bidrog till känslan av att vara en starkt kulturell och exklusiv enhet.⁵⁰ Utöver sin utbildning, kunde ämbetsmännen distansera sig från allmänheten språkligt, genom sitt eget språk: latin.⁵¹

Samtidigt pekar historikern Jens Johan Hyvik på att ämbetsmännen betraktade sig själva som landets legitima kulturbärare, även i frågan som uppstod i förbindelse med det

⁴⁷ Seip 1974: 67.

⁴⁸ Sejersted 1986: 274.

⁴⁹ Schnitler 1989: 61.

⁵⁰ Sejersted 1986: 278.

⁵¹ Seip 1974: 65.

norska skriftsspråkets status och framtid. Ämbetsmännen önskade därför att åtskilja landets språkliga identitet från danska och svenska, men också mot allmogens språk.⁵²

Ämbetsmännens utbildning var som tidigare nämnt det grundläggande fundamentet för att de som samhällsstånd kunde häva sig över de andra ständerna. Denna argumetation, refererar Jens Arup Seip och en annan framträdande norsk historiker, Francis Sejersted, till som *elitteori*. Det blev hävdad att det var i kraft av sin bildning och intellektualitet, som ämbetsmännen kunde överse och distansera sig från politiska särintressen. Teorin om att ämbetsmännen utgjorde ”dannelsens aristokrati” förenades med teorin som framställde ämbetsmännen som politiska förmyndare ”hvor de andre klassers interesser, særlig de lavere lags velferd, ble ivaretatt av eliten”.⁵³ Elitteorierna bidrog i sin tur till att underbygga ämbetsmännens självbild.

Det är viktigt att bemärka att de norska ämbetsmännen i den tidiga unionsfasen, var innehavare av en folkligt förankrad tillit. Ämbetsmännen ansågs därför för att vara legitima politiska utövare och makthavare, även om det givetvis fanns undantag. En av anledningarna, var bland annat deras insats under år 1814, något som gav dem nationell legitimitet.⁵⁴ Bönderna röstade ofta fram ämbetsmän som representanter.⁵⁵ Fram till Stortinget år 1833 då bönder för första gången utgjorde majoriteten av stortingsrepresentanter, dominerade ämbetsmännen i Stortinget. Den folkliga uppslutningen ämbetsmännen hade haft, hade däremot präglat deras självbild. I kapitel 1 nämnde att mötet mellan norska ämbetsmän och svenskar kan betraktas som ett kulturmöte. Detta gäller också till en viss grad mötet mellan ämbetsmännen och bönderna, även om det var präglat av större ambivalens än mötet mellan normän och svenskar. Bondestortinget som det gärna kallas, skulle komma att ge upphov till tydligare definiering av vad ämbetsmännens roll i Stortinget var, något jag kommer återkomma till i kapitel 6

Ämbetsyrket genererade en viss grad av trygghet. Ekonomiskt sett, tillhörde det norska ämbetsmannaståndet Norges ekonomiska överklass. Yrket var å andra sidan inte en direkt tillgång till förmögenhet, och det ekonomiska välståndet var allt annat än ensartat. Ämbetena var däremot fasta, vilket genererade relativ ekonomisk trygghet i motsättning till andra yrken.⁵⁶ I tillägg till den relativa ekonomiska tryggheten kunde de flesta ämbetsmännen

⁵² Hyvik 2012: 283-284 & 286. Hyvik refererar till en skrivelse som gjordes av det akademiska kollegium vid Christianias universitet 1815.

⁵³ Seip 1974: 108.

⁵⁴ Sørensen 2001: 79.

⁵⁵ Sejersted 1986: 282.

⁵⁶ Sejersted 1986: 275.

enbart avsätts genom en dom, och de kunde ej förflyttas mot egen vilja. Detta fastslog Grundloven.⁵⁷

Ett annat särdrag som flera har tolkat som elitiskt, var det norska ämbetsmännens täta släktskap, umgängesliv och sociala nätverk. Det norska ämbetsståndet var präglad av starkt sammanhåll; man umgicks med varandra, hjälpte varandra och gifte sig med varandra.⁵⁸ De var i hög grad självrekryterande. Det är inte förrän efter ca 1850 som tillströmning från lägre sociala kår blir märkbar.⁵⁹

2.2 Det moderna ämbetsverket och ämbetsmannen

1800-talet associeras gärna med framväxten av en modernare förvaltning. Parallellt växte även ett modernt ämbetsverk fram. Sociologen Max Weber karaktäriserar det moderna ämbetsverkets arbetare som ett specialiserat och kvalificerat skikt av intellektuella arbetare. De har en långvarig teoretisk utbildning och en högt utvecklad ståndsära. Ståndsäran har i sin tur en funktion: den ska motverka lumpen korruption och försummelse.⁶⁰ Ståndsäran kan därför betraktas som ett slags moraliskt imperativ, eller som en moralisk kompass i förbindelse med dess associationer till den inre äreaspekten. Vad som kännetecknar den idealtypiska⁶¹ byråkratin och det moderna ämbetsverket, enligt Weber, är även principen om att ämbetsverket är uppdelat i fasta kompetensområden. Ämbetsverket är i sin tur uppbyggt genom en ämbetshierarki, med överordnade och underordnade instanser. De som har större myndighet håller uppsyn över sina underordnade.⁶²

Den moderna ämbetsmannen strävar efter att uppnå ett ståndspräglad socialt anseende gentemot dem han bestämmer över, menar Weber.⁶³ Detta är något som kan kopplas till Stewarts vertikala äreförståelse och rangära. Ämbetsmannens sociala position är nämligen garanterad av ett reglerat rangordningssystem, åtminstone när det gäller politiska ämbeten, och av straffrättsliga bestämmelser som angår ”förnärmelser av ämbetsmän”.⁶⁴ Detta är något jag poängterar och diskuterar i kapitel 5.

⁵⁷ Kongeriget Norges Grundlov 1814: § 22. Ståthållaren, statsministern och statsråden, kunde kungen däremot bland annat avskeda om han så önskade

⁵⁸ Sejersted 1986: 276.

⁵⁹ Seip 1974: 66.

⁶⁰ Weber 2000: 17.

⁶¹ Kännemärkena kan enligt Weber inte betraktas som empiriska genomsnittstyper. Se Weber (2000) s. VIII.

⁶² Weber 2000: 97.

⁶³ Weber 2000: 100.

⁶⁴ Weber 2000: 100.

”Embetet er et ’livkall’, menar Max Weber.⁶⁵ Att ämbetet kan betraktas som ett kall, beror enligt Weber, bland annat på ämbetsmannayrkets krav på en fast och föreskriven utbildningsväg som upptar individens arbetskraft och tid under en lång period. Ämbetsmannens ställning framstår i hög grad som en plikt, och ämbetet betraktas inte heller som allmän utväxling av tjänster och gentjänster. Weber menar att det som gör den moderna ämbetstroheten säregen, är ett resultat av att ämbetsmannen inte svär trohet till en person, men att han svär trohet ”i sin reneste form”. Troheten svärs alltså till ett opersonligt syfte, vilket till exempel en stat förkroppsligar.⁶⁶ Troheten personliggörs tack vare den enorma insatsen ämbetsmannen gör när han väljer denna yrkesväg, eller under sitt arbetsliv. Ämbetsmannayrket får därför ett meningsinnehåll, som skiljer sig från andra yrken. Det är också genom denna tillägnelse som ämbetsmannen distanserar sig själv från de andra samhällsgrupperna rent moraliskt. Att vara ämbetsmän är identitetsgivande. Denna förståelse kan man koppla till Jens Arup Seip karaktärisering av de norska samhällsgruppernas orientering: ”Bonden ser bygden, borgeren byen og embetsmannen staten”.⁶⁷

Juristen Jon Skeie, menar i likhet med Weber att varje samhällsstånd till en viss grad har sina egna äreförpliktelser, som i sin tur återspeglar det sociala tillståndet. Skeie pekar också på att ”Jo mere ensartet et samfund blir nationalt, økonomisk og kulturellt, jo mere svinder forskjellen i æresbegepet. Tilbage blir alene den forskjel, som er begrundet i de forskjellige livsopgaver inden samfundet”.⁶⁸ Det ställs därför olika krav på samhällets olika individer beroende på vilken roll individen har. Vissa roller kräver i högre grad andliga förmågor, och andra kroppsliga. I ett tillägg kommer det Skeie kallar ”karakterkravet”, vilket innebär att kravet man ställer på en präst och den karaktär man väntar av honom, skiljer sig från den man ställer på en officer.⁶⁹

Den nya synen på ämbetsmannen

Den svenska historikern Maria Cavallin har i sin avhandling *I kungen och folkets tjänst – Synen på den svenska ämbetsmannen 1750-1780*, studerat hur synen på den svenska ämbetsmannen förändrades under 1700-talets andra hälft. Cavallin beskriver övergången från det hon kallar den traditionella ordningen till den moderna ordningen, som en period då ämbetsmannens roll i Sverige förändras. Traditionellt sett var ämbetsmannen konungens,

⁶⁵ Weber 2000: 99.

⁶⁶ Weber 2000: 99.

⁶⁷ Seip 1974: 63.

⁶⁸ Skeie 1910: 206.

⁶⁹ Skeie 1910: 206.

rikets, och i sista hand folkets tjänare, menar Cavallin. Denna uppfattning kom att förändras under perioden som Cavallin undersöker. Enligt Cavallin är det ett resultat av att förståelsen av kungen och folkets roll i samhällets maktfördelning förändrades. Uppfattningen av att samhällsmakten egentligen utgår ifrån folket, folksuveränitetsprincipen, kom att bli stadigt mer framträdande.⁷⁰ I höge grad än tidigare, kom ämbetsmannen att betraktas som folkets tjänare, något som kan kopplas till Webers karaktärisering av framväxten av en modern statsförvaltning och ämbetsverk.

”God styrning” och korrupktion

Haldor Byrkjeflot har lyft fram statsvetaren Francis Fukuyamas nya tes om vad som ligger till grund för det han kallar ”good governance” eller ”god styrning”, och dess förbindning med förvaltningens betydelse i förbindelse med utvecklingen och vedvarandet av demokratier. Fukuyama hämtar inspiration från vad Weber menar kännetecknar den moderna byråkratin: ”skillet mellan offentlig och privat eiendom og jurisdiksjon, samt at byråkraten i sin utforming og utøvelse av embetet skal være lojal og underordnet politikken, men bygge på uavhengig ekspertise”.⁷¹ I kapitel 2 såg vi hur ämbetsmännens ståndsära skulle vara en slags garant för att motverka korrupktion.⁷² Hade de norska ämbetsmännen kanske en så pass utvecklad ståndsära, att den i sin tur bidrog till att starka tilltag gjordes mot korrupktion under mitten av 1800-talet? I tillägg till att detta i sin tur var en förutsättning för framväxten av den norska demokratiska staten? Denna uppsats berör teorin om ”good governance” genom att studera hållningar till ämbetsrollen i förbindelse med ära. Avsikten är inte att studera om byråkratin och ämbetsverkets funktionalitet var ett resultat av ärekänslan, men jag vill däremot lyfta fram ära som en aspekt som kan ha påverkat betingelserna som Byrkjeflot och Fukuyama pekar på.

Fukuyama lyfter fram Danmark som kronexempel på en välfungerande demokratisk stat. Svaga staters väg för att bli som Danmark eller de andra skandinaviska staterna, kallar Fukuyama för ”getting do Denmark”.⁷³ Det danska enväldet under början av 1800-talet var snabbt ute med att försöka bekämpa korrupktion. I Sverige finner man en process som löper ganska parallellt med Danmark⁷⁴. I Norge gick processen något trögare. Den norska historikern Ola Teige menar att regeringen införde en striktare kontroll av administrationen först under 1840-åren. Detta bör enligt Teige bland annat ses i ljus av den nya generationen av

⁷⁰ Cavallin 2003: 240 & 243.

⁷¹ Fukuyama citeras av Byrkjeflot 2015: 32.

⁷² Weber 2000: 17.

⁷³ Jensen 2018: 180. Jfr. (Byrkjeflot 2015) s.32.

⁷⁴ Teorell & Rothstein citeras av Jensen 2018: 194.

ämbetsmän, som ville att en moderniserad och etisk praxis skulle utövas i statsförvaltningen.⁷⁵ Slappheten som gjorde sig gällande i Norge och i jämförelse med Danmark, ser Teige som ett resultat av det norska ämbetsmannaståndets höga grad av ståndslojalitet.⁷⁶ Teiges perspektiv pekar i så fall på att ämbetsmännens ståndsära satte käppar i hjulet för bekämpningen av korruption, i stället för att förhindra den. Det var dessutom svårare för Karl Johan att införa hårdare kontroll i Norge än för den enväldiga danska kungen. Norge var trots allt var en autonom konstitutionell stat i den svensk-norska unionen.⁷⁷ Hyvik menar att korruption var ”En ukultur som ikke kunne skjule seg bak hederlige hensikter”.⁷⁸ Självbilden har ofta en baksida. Ämbetsmannaståndet uppfattade sig, som vi kommer se i uppsatsen, som en rättvis samhällsgrupp som lade vikt på inre äreaspekter och som menade att de i kraft av sin bildning och ståndsära inte lät sig drivas av egenintressen. Detta skulle ge upphov till att den nya generationen av ämbetsmän, precis som Teige och Maurseth pekar på, önskade att ämbetsståndet skulle legitimera sig på nytt genom självjustis.⁷⁹ Detta är något jag kommer diskutera i kapitel 6 som behandlar den nya generationens äreförståelser. Trots att Norge var sen på bollen när det gällde att motverka ämbetskorruption, minskade förekomsten av korruption i Norge förmodligen mellan åren 1855 och 1875, menar Teige.⁸⁰ Frågan är om inte den stadigt mer utvecklade ståndsmodalen och ärekänslan bland ämbetsmän befästes ytterligare, i förbindelse med att ämbetsmannaståndet internaliserat normen av att vara folkets och statens tjänare.

2.3 Rättsstatsdebatten – ämbetsmän som härskare eller verktyg?

Eftersom uppsatsen studerar statens tjänstemän kommer jag i detta avsnitt att diskutera och problematisera rollen ämbetsmannen ansåg sig ha i staten – med hjälp av två tonangivande och relevanta teorier.

Under 1960 och 1970-talet, utspelade det sig i den norska historikermiljön, en intensiv debatt som rörde sig om förståelsen av 1800-talets ämbetsmannastat i Norge, såväl som tolkningen av juridiken och de juridiska institutionernas plats i historien. Eftersom följande debatt, utspelar sig mellan två historiker med olika teorier och metodiska tillnärmningar till historien och förståelsen av det norska samhället på 1800-talet. Avsikten är inte att grundligt

⁷⁵ Teige 2014: 158.

⁷⁶ Teige 2014: 158. Teige referar även till Maurseth.

⁷⁷ Teige 2014: 158.

⁷⁸ Hyvik 2018: 314.

⁷⁹ Se därför Maurseth (1970) s 407.

⁸⁰ Teige 2014: 161.

redogöra för hela debatten, och alla tänkbara invändningar man rikta mot den. Det jag i stället har haft som avsikt att göra, är att förklara debattens essens och varför den har varit nyttig att ha i bakhuvudet under undersökningen av ämbetsmannära.

Makt som motiv

Efter att Jens Arup Seip höll sitt legendariska föredrag ”Fra embedsmannsstat til ettpartistat” i Det norske Studentersamfunn hösten 1963, kom det att utkristalliseras två fronter som betraktade ämbetsmannastatens i olika ljus. Seip författade samma år som föredraget, en bok med samma titel. I bokens inledning skriver Seip att ”Politikk er et spørsmål om makt, om å erobre makt og om å utøve den”.⁸¹ För att tillägna sig makt, behöver man en institutionell apparat. Apparaten symboliserar makt, precis som politiken, samtidigt som den är ett maktmedel. Seip listar därefter upp 4 olika *maktapparater*: 1. Statsmakterna, som utgörs av regeringen och Stortinget. 2. Politiska partier 3. Övriga organisationer och rörelser, vars avsikt är att utöva politiskt inflytande 4. Ämbetsverket, som står utanför den rent formella rangordningen av maktapparater.⁸² Det är främst maktapparat 1 och 4 som är relevant för denna uppsats. Det var i händerna hos dessa två maktapparater, som den politiska makten låg i den period som denna uppsats behandlar. Den anmärkningsvärda och inflytelserika rollen ämbetsmännen hade i samtliga samhällsnivåer i Norge kallar Seip för den ”eiendommelige maktstruktur”; en maktstruktur som 1814 lade till rätta för.⁸³ De som tillhörde ämbetsmannaverket hade som avsikt att tillägna sig politisk makt. Att tillhör och verka i ämbetsmannaståndet, var ett maktpolitiskt medel. Seip hävdar att tidsperioden 1814 till 1884 var ett ämbetsadelsvälde.⁸⁴

Några år senare skrev Seip avhandlingen ”Den norske høyesterett som politisk organ”. Seip ställer frågan: ”I hvilken grad har den norske høyesterett vært et politisk organ?”, och konkluderar med att han tror att den i extrem grad har varit det. Att stifta lagar, och att påverka lagarnas effekt samt hur de verkar, är en politisk handling, menar Seip. Seip tolkar därför högstarätten som en statsmakt, eftersom politiska moment kan göra sig gällande i de normskapande och lagstiftande processerna.⁸⁵ Seip tillägger även dess domare stort inflytande, eftersom domaren dömer utifrån vad han personligen anser är rätt. Hans intuition och känsla kan i sin tur vara ett uttryck för en allmän rättsuppfattning, men kan å andra sidan

⁸¹ Seip 1963: 10.

⁸² Seip 1963: 10-12.

⁸³ Seip 1963: 13.

⁸⁴ Seip 1963: 14.

⁸⁵ Seip 1968: 90-91.

också kan vara ett uttryck för partiska åsikter. Dessa åsikter kan i sin tur ha sitt upphov i en grupp med egenintressen.⁸⁶ Enligt Seip kan domarverksamhetens ”politiska natur” urskiljas när ett spänningsförhållande uppstår mellan två maktfronter, eller samhällsgrupper. Enligt Seip, kan lagen böjas åt det håll som harmoniserar med domarens egna sympatier.⁸⁷

Normer binder också maktfulla aktörer

Sejersted tolkar inte ”ämbetsmannastaten” som en period främst präglad av ämbetsmännens hegemoni. Att ämbetsmännen styrde staten förnekar inte Sejersted. Men att ämbetsmännen var härskare, motsätter han sig.⁸⁸ Sejersted tillrättalägger i stället för en ny förståelse av 1800-talets ämbetsmannastat. I Sejersteds framställning av ämbetsmannastaten, eller rättsstaten, är rätten och lagen dess centrala funktion. Rättsstat är en stat som är reglerad och begränsad av lagar, eller andra offentliggjorda och generella regler.⁸⁹ Ämbetsmännen bidrog till och författade i hög grad Grunnloven; därmed skapade de år 1814, en egen herre. Det var de tvungna till.⁹⁰ Sejersted kallar det för ”politikens opphevelse”.⁹¹ Han jämför politikens upphävning med hur ämbetsmännen band sig själva till Grunnloven, precis som Odysseus besättning satte kurs mot ett mål och lät sig bindas till masten med vax i öronen, för att inte höra sirenernas lockande sång.⁹² Bindningen till Grunnloven, eller masten, skulle garantera en stadig och förutsägbar statsutveckling, samtidigt som ämbetsmännen begränsade möjligheten att utvidga sin makt.

Som tidigare nämnt, betraktar Seip ämbetsadministrationen som en maktapparat. Sejersted pekar på en annan aspekt, som angår ämbetsmansrollen och som kan kopplas till Webers karaktärisering av ett det moderna ämbetsverket. Pryser kallar det en ”innebygd tendens til å framstå som byråkrat”.⁹³ Enligt Sejersted är det ”sentralt i all byråkratiteori at embedsutøvere vil skjømte sine embeder i henhold til gitte regler innenfor gitte rammer ... Det ligger altså i embedsmannsrollen en innebygget tendens i retning av å etablere forvaltningen som en automatisk virkende maskin, eller med andre ord, det er en tendens til å handle beregnbart”.⁹⁴

⁸⁶ Seip 1968: 91.

⁸⁷ Seip 1968: 91.

⁸⁸ Sejersted 1984: 96.

⁸⁹ Thorsen 2022.

⁹⁰ Sejersted 1984: 27.

⁹¹ Sejersted 1984: 18-19.

⁹² Sejersted 1984: 27.

⁹³ Pryser 1999: 213.

⁹⁴ Sejersted 1984: 37.

Det är i förbindelse med detta, som Sejersted kommer med sin skarpaste kritik av Seips teori och metodologiska tillnärmning.

Enligt Sejersted överser Seip de kulturella strömningarna som ämbetsmännens handlingar har formats utifrån. Sejersted menar att ”normene, utviklet i en spesiell situasjon, vil ha sitt egenliv ut over den situasjon de er skapt i”.⁹⁵ Det Sejersted betraktar som felaktigt i Seips tolkning av bland annat högstarättens funktion, är att regelskepticism genomsyrar handlingarna. Regelskepticism innebär att människor och politiker inte är bundna, eller att de inte borde vara bundna av regler eller fasta normer. Den frihet Seip tillskrev domarna i deras förhållande till regelsystemet, var stor, alltför stor.⁹⁶ Sejersted menar att det förväntas att domare förhåller sig till förbestämda regler, och pekar på att människor i kraft av att vara sociala väsen, har en fallenhet att agera utifrån förväntningarna som man tillskriver dem.⁹⁷ Sejersted tillägger högstarättsdomarna, och ämbetsmännen mindre fritt handlingsrum, än det Seip gör.

Att man tillägger de historiska aktörernas handlingar och uttalanden, motiv och avsikter som kanske egentligen inte finns, är lätt hänt. Sejersted påpekar att ”Det er karakteristisk for Seips historiske analyser at han er konsentrert i praksis om den målrasjonelle, motivstyrte handling, og at han ser svært meget av aktørenes handlinger som motivstyrte”.⁹⁸ Sejersted betonar att även Seip förhåller sig till en ”tacit dimension”, men att han förutsätter att det inte är normer som döljer sig där bakom, men äkta motiv.⁹⁹ Sejersted framhäver själv att ”tacit dimension” var en väsentlig del av rättstaten.¹⁰⁰ Enligt Sejersted är det ämbetsmännens ideal om att skapa en förutsägbar stat och därmed nedbygging av politiken, som är det egentliga motivet. Med andra ord, normerna. Idealet är förbundet med deras ämbetsroll – och, som Pryser pekar på, präglad av den inbyggda tendensen att vilja framstå som byråkrater.

Sejersted hävdar att ämbetsmännen var borgerskapets representanter. Deras intressen motsvarade varandras, och det uppstod ingen motsättning mellan dem.¹⁰¹ Harmoni är ett ord som präglar Sejersteds förståelse av 1800-talets ämbetsmannastat. Ämbetsmännen ”var bundet til de antidespotiske rettstatsnormer og til normene for den beskyttende privatsfære.

⁹⁵ Sejersted 1984: 36.

⁹⁶ Sejersted 1984: 41-42.

⁹⁷ Sejersted 1984: 44. Sejersted refererar till John Rawls.

⁹⁸ Sejersted 1984: 106.

⁹⁹ Sejersted 1984: 106. Sejersted menar att detta är synligt i Seips kapitel ”Nasjonalisme som vikarierende motiv” i *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays* (1963).

¹⁰⁰ Sejersted 1984: 17.

¹⁰¹ Sejersted 1984: 40.

Disse normers historiske utgangspunkt og den måten de faktisk virket på, peker begge deler mot at det først og fremst var eiendomsbesitternes interesser som blev ivaretatt”.¹⁰² Den offentliga sfären skulle som tidigare nämnt vara förutsägbar och reglerad, samtidigt som privatsfären skulle vara platsen för fritt utvecklande, i linje med ett liberalistiskt tankesätt. I Sejersteds framställning av ämbetsmännen och deras roll, framstår de som borgerskapets redskap.¹⁰³ Sejersted kritiserar därför Seip för att tillskriva ämbetsmännen rollen som ovillkorliga härskare. Makten de satt på, var ett resultat av deras intressen som motsvarade borgerskapets.

Sejersted menar att ämbetsmännens rolluppfattning blev tydligare under 1800-talet, och refererar till Webers karaktärisering av den moderna byråkratin. Den befriade ämbetsmännen från den ”gamle navne-herre”.¹⁰⁴ Ämbetsmännen kunde i stället dyrka sin egenart, och nya herre, folket, i synnerhet borgerskapet, menar Sejersted.¹⁰⁵ Som tidigare nämnt, svor den moderna ämbetsbyråkratin trohet till något opersonligt och mer abstrakt, enligt Weber. Det kunde vara staten, eller som Sejersted betonar, folket (borgerskapet).

Ämbetet som en plikt och ett livskall

Ämbetsmännens plikt känsla är något den norska historikern Trond Nordby betonar. Hans bemerkelse bör dessutom ses i samband med Webers karaktärisering av det moderna ämbetsmannayrket som ett livskall, och med Cavallins betoning av att den svenska ämbetsmannen i högre grad betraktades som folkets tjänare.

Nordby refererar till motargument mot Sejersteds teori, och nyanserar dessa. Det har tidigare argumenterats mot Sejersted för att han karaktäriserar ämbetsmännen som borgerskapets representanter, och att det inte existerade ett modernt borgerskap i Norge 1814. Men enligt Nordby, påverkar inte denna aspekt Sejersteds teori negativt. Nordby pekar nämligen på att aktiva representanter av ämbetsståndet var det moderna borgerskapets barnmorskor, som hjälpte dem att komma på fötterna; de var entreprenörer för det nya industrisamhället. Den senare statsministern Frederik Stang (1808-1884) var en av dessa. Stang kallas för “løftestangen”, vilket refererar till hans kraftfulla ledarskap, som ledde till ett genombrott för den ekonomiska och sociala utvecklingen i Norge.¹⁰⁶ Ideologin som

¹⁰² Sejersted 1984: 96-97.

¹⁰³ Pryser 1999: 212.

¹⁰⁴ Steen citeras av Sejersted 1984: 40.

¹⁰⁵ Sejersted 1984: 40-41.

¹⁰⁶ Thyness 2022.

ämbetsståndet lät sig ledas av, innehöll kärnord som ”praktiskt” och ”nyttigt”.¹⁰⁷ Det är i ljus av detta som Nordby tolkar ämbetsmännens pådrivande roll i industrialiseringen av Norge.

Den ovannämnda ideologin är förenlig med den viktigaste aspekten av ämbetsmannarollen som Nordby lyfter fram. Nordby betonar att de norska ämbetsmännen i hög grad hade internaliserat normen om att vara folkets tjänare. Att verka för nationens bästa var det centrala. Därför kunde de också ställa sig bakom projektet att modernisera den norska staten.¹⁰⁸ Nordby pekar på tre moment som förklarar ämbetsmännens entreprenörverksamhet: 1. Ämbetsmännens byråkratiska och yrkesmässiga roll hade utvecklats redan under enväldet; de verkade på andras vägnar. 2. Ämbetsmannaståndet identifierade sig med den norska gemenskapen, efter att banden till Danmark kapats. 3. Möjligheterna skapades innan motiven. Ämbetsmännen fann inspiration i andra länder där samhällsutvecklingen var nära förbunden med industrialisering. Ledande ämbetsmän refererade till det de kallade ”Tidsaanden”.¹⁰⁹

Det norska ämbetsmannaståndet hade som samhällsstånd en hög samhällsmoral, vilket var en del av dess ståndskultur. Den ämbetsman som hade bidragit till en positiv samhällsutveckling genom sina ämbetsgärningar, kunde enligt Sejersted uppnå stor aktningvärdighet.¹¹⁰ Att tjäna nationen och folket som en abstrakt enhet, var någonting ärofyllt och meningsgivande. Den norska nationen hade blivit till under en tid då man dyrkade antika dygder som manlighet, tarvlighet, kamplust, republikansk frihetsanda och en passionerad inställning till offentliga saker.¹¹¹ Även Seip pekar på att släkten från 1814 prisade ord som ”allmänanda” och ”allmänväl”; de blev honnörsord.¹¹² Dessa kulturella strömningar påverkade ämbetsmännens självbild och världsåskådning. Vi kan hitta hållpunkter för Sejersteds och Seips karaktäriseringar av ämbetsmän och rådande ideal och föreställningar, i materialet om ämbetsmän och hur de förhöll sig till ära och sin ämbetsplikt.

Om vi betraktar de norska ämbetsmännens ståndsära och pliktkänsla, verkar Sejersteds tolkning vara den som är mest träffande. Att kulturen spelar en betydande roll, och att den skapar normer som binder ämbetsmännen är en viktigt poäng. Harmonisering var också något ämbetsmännen strävade efter. Deras handlingar i Stortinget, var präglad av deras uppfattning av att vara garantister för att politiska beslut skulle tas i favör av det allmännas väl och bästa, och att egenintressen inte skulle få styra. Det var en del av deras pliktkänsla, som i sin tur var

¹⁰⁷ Nordby 2004: 66.

¹⁰⁸ Nordby 2004: 66.

¹⁰⁹ Nordby 2004: 66.

¹¹⁰ Sejersted 1986: 282.

¹¹¹ Schnitlet 1989: 62.

¹¹² Seip 1974: 112-113.

förbunden med deras äre känsla om att vara statens tjänare. Detta är något som tydligt framkommer i kapitel 6.

Det Sejersted överser, eller undervärderar, men som Seip i sin tur belyser, är de norska ämbetsmännens dubbla roll. Ämbetsmännen var under den tidsperioden jag undersöker, ämbetsmän så väl som politiker. De kan inte betraktas som renodlade byråkrater. Seip betonar denna dubbelhet i *Utsikt över Norges historie. 1: Tidsrommet 1814-ca. 1860* (1974). Den svenska historikern Torbjörn Nilsson berör också samma dubbelhet i sin studie av svenska ämbetsmän. Nilsson pekar på att 1800-talets ledande ämbetsmän i väsentlig grad, och utifrån ett modernt synsätt, fungerade som politiker. Nilsson menar att det dessutom inte fanns någon uttalad motsättning att vara både ämbetsman och politiker, eftersom den sista gruppen egentligen inte existerade. Som exempel använder han statsrådsämbetet, som under lång tid betraktades som ett ämbetsmannauppdrag; var sakkunniga rådgivare åt kungen. Det var ämbetsmännen som skötte politiken.¹¹³ Samma aspekt, gäller även i Norge. Sejersted överser därför ämbetsmännens dualistiska roll under den första delen av 1800-talet. Men det är också denna dubbla roll som bidrar till ämbetsmännen, och speciellt statsråden, är intressanta att studera. I en historisk analys bör man därför ta normer såväl som aktörernas individuella motiv i betraktning.

2.4 Statsråden – i ett skruvstäd

Förhållandet mellan Stortinget och den norska regering var ofta ansträngt. Statsråden var utplockade av kungen personligen; de var hans rådgivare. Det fanns därför en naturlig spänning mellan Stortinget och dem. Den norska historikern Gunnar Bolstad menar att statsråden var ämbetsmän i högre grad än vad de var politiker.¹¹⁴ Bolstad bemärker att det försvarandet av Grunnloven och kämpandet för att bevara den grad av självständighet som Norge trots allt hade i den svensk-norska unionen, var ett politiskt mål som flera av statsråden menade överskuggade allt annat. Det var å andra sidan många i samtiden som inte tolkade statsrådets avsikter som så; varken stortingsrepresentanter, tidningsutgivare och folk i allmänhet. Detta måste därför ha varit beklämmande för statsråden som satt som i ett skruvstäd, att tilläggas avsikter som inte motsvarade med deras egna uppfattningar och

¹¹³ Nilsson 2013: 37.

¹¹⁴ Bolstad 2015: 36.

hållningar, menar Bolstad.¹¹⁵ De var Norges ansikte utåt i unionen, samtidigt som de var kungens närmaste norska ämbetsmän.

I en fullt utvecklad modern stat är inte ämbetsmannen härskarens personliga tjänare, menar Weber.¹¹⁶ Karl Johan betraktade tveklöst sina statsråd som sina personliga tjänare. Det fanns även norska statsråd som värdesatte lojalitetsbandet till kungen – framför det till sina landsmän, vilket kommer tydliggöras i slutet av kapitel 5. I kapitel 6 kommer jag även visa att representanter av den nya generationen av ämbetsmännen, var av motsatt uppfattning. Precis som Bolstad belyser var statsrådets lojalitetsband till kungen – och folket – ofta sammansatt, något jag också kommer demonstrera. De hade som ämbetsmän svurit trohet till konstitutionen, såväl som till kungen.

2.5 Ämbetsmännen och Grundloven

Ämbetsmännen dominerade på Eidsvoll genom både sitt antal och sitt inflytande.¹¹⁷ 57 av 112 representanter på Eidsvoll, var ämbetsmän. Konstitutionskommittén hade 15 platser; 13 av dessa besattes av ämbetsmän. I tillägg hade den militära armén och flottan 33 representanter, vissa av dem var ämbetsmän.¹¹⁸ Ämbetsmannaståndet och deras intressen och hållningar, skulle komma att lämna ett betydligt avtryck i Grunnloven. Inte minst bör Grunnlovens betydelse för ämbetsmännen position betonas. Grundloven garanterade nämligen ämbetsmannaståndets särställning i jämförelse med andra samhällsgrupper.¹¹⁹ Bland annat befäste Grunnloven ämbetsmännens relativa oavsättlighet och deras rösträttsberättigande.

Det var ämbetsmännen som formade den norska konstitutionen och konsoliderade den norska självständigheten.¹²⁰ För de norska ämbetsmännen, var Grundloven central. Inte enbart för stärkandet av deras samhällsopposition, men också för deras självbild och identitet. Betydelsen den fick för dem, är nära förbunden med karaktäriseringen av ämbetsmännen och deras förståelse av sin roll som nationen och folkets tjänare. I en studie av ära, är denna betydelse central och bör betonas. Detta var en fjäder i hatten för ämbetsmännens ständsmedvetenhet och ärekänsla.

Vad de även tog åt sig ära för, var att beskydda den. Det hårdnackade motståndet mot Karl Johans försök att förändra Grunnloven, har gett upphov till det historiker betecknar som

¹¹⁵ Bolstad 2015: 36.

¹¹⁶ Weber 2000: 100.

¹¹⁷ Schnitler 1989: 57.

¹¹⁸ Eidsvoll1814.no u.å.

¹¹⁹ Sørensen 2001: 66.

¹²⁰ Sejersted 1986: 274.

”grunnlovskonservatism”. Jag har tidigare nämnt att den nationella legitimiteten var ett resultat av ämbetsmännens insats under 1814 och utformandet av Grunnloven. Eftersom ämbetsmännen dominerade i Stortinget efter år 1814, gav motsättningsförhållandet mellan Stortinget och Karl Johan, ämbetsmännen ytterligare nationell legitimitet. Det norska ämbetsmannaståndet kom därför att betraktas som ett nationellt ledarskap; ett ledarskap som beskyddade Norges intressen mot svensk press.¹²¹ Denna betraktning präglade även ämbetsmännens självuppfattning. I en insändare i *Nationalbladet*, deklarerade insändarens författare att ämbetsmännen var de duktigaste, kunskapsrikaste och bäst lämpade till att häva landets ära.¹²² Det är inte befängt att tänka sig att insändaren var författad av en ämbetsman. Men det som är viktigt att poängtera, är att ämbetsmännen i väsentlig grad anammade denna karaktäristik och betraktade det som något särtypiskt för det samhällsstånd de tillhörde. Det blev en del av deras ståndsära, eftersom de kunde tjäna och försvara den opersonliga enheten de svurit trohet till.

Det norska ämbetsmannaståndet identifierade sig först och främst som normmän. De förblev lojala gentemot kungen, men det uppstod aldrig någon intimitet i unionsförhållandet mellan Norge och Sverige, vilket var en garanti för den norska självständigheten under unionens första svåra år, menar Sejersted.¹²³ Dem som ansågs vara i ett allt för intimt förhållande med kungen och svenskarna kunde mötas med bitande förakt och betraktas med misstänksamhet. Detta är något vi kommer kunna urskilja i de kommande två kapitlen.

¹²¹ Sørensen 2001: 81.

¹²² Schnitler 1989: 50. Schnitler citerar *Morgenbladet*.

¹²³ Sejersted 1986: 282.

3. ”Sötebrödsdagar” eller amalgamation? 1814 – ca 1821

I detta kapitel kommer jag att redogöra för ett flertal av de norska ämbetsmännens förståelse av ära från år 1814 till ca 1821. Kapitlets avsikt är att visa vilka hållningar till ära som gjorde sig gällande, och hur ämbetsmännens äreförståelser påverkades av en tidperiod i den svensk-norska unionen, som var präglad av stor osäkerhet och dragkampen mellan två unionsparter med två olika maktpolitiska mål. Jag kommer även demonstrera hur olika äresystem kunde komma i konflikt med varandra. Den allmänna ämbetsmannakulturen såväl som statsrådets uppfattning och förståelse kommer att skildras i detta kapitel. Jag väljer att beteckna denna ämbetsmannagrupp som Eidsvollgenerationen. Kapitlets funktion är även att ge nästkommande kapitel, vars tematik i hög grad bygger på tematiken i detta kapitel, kontext.

3.1 Historisk kontext 1814 – ca 1821

År 1814 framstår i norsk politisk historia som ett mirakelår, *Annus mirabilis*. Grunnloven och Stortinget blev centrala symboler för den norska nationella identiteten. De norska nationala värdesättningarna blev därför starkt förbundna med politiska institutioner.¹²⁴ Den norska grundloven var en produkt av det norska folkets representanters ihärdiga insats, något de bar och bär med stolthet. En nation hade skapats, men inte en national enhet.¹²⁵ En självmedvetenhet och en förståelse av vad den norska identiteten och egenarten bestod av, hade däremot sina rötter i den dansk-norska helstaten. Ett av de norska patrioternas mål var att ”setje ord på den norske identiteten dei følte”.¹²⁶ Patriotismen dyrkade säregenheter som man ansåg var typiskt norska. Dessa säregenheter var betydliga komponenter i den norska nationalkaraktären, vilket är något jag kommer diskutera mer ingående i kapitel fyra. Men de har en viss relevans i förbindelse med detta kapitels tematik, därför väljer jag att nämna dem kort här. Den norska självständiga bonden, norrmannens frihetslängtan och den norska historian som var präglad av ”stridslust” och ”hjaltemod”, var väsentliga beståndsdelar av den norska patriotismen. Den grundläggande skillnaden mellan tiden innan 1814 och under 1814, var att man under våren hade ett konkret politiskt mål: norsk självständighet. Det var något

¹²⁴ Sørensen 2001: 77.

¹²⁵ Seip 1974: 59.

¹²⁶ Dyrvik 2014: 36-37.

patriotismen innan 1814 saknade i väsentlig grad.¹²⁷ Men det fanns ett fundament som man kunde bygga vidare på. Det är ändå rimligt att hävda att arbetet mot ett gemensamt mål och norsk självständighet skapades en stark gemenskap.¹²⁸ I kölvattnet av den starka gemenskaps känslan, växte det norska ämbetsmannaståndets självmedvetenhet och självbild sig starkare. Men ”Arven fra 1814 var en dobbel; den brakte felleskap, men også fiendeskap inn i nasjonens liv”, skriver Jens Arup Seip.¹²⁹ Dubbelheten skulle komma att präglade ämbetsmannaståndet i hög grad. Perioden mellan våren 1814 och hösten samma år var präglad av stor osäkerhet, en växande norsk självmedvetenhet och stark frihetslängtan. Det man hade skapat under våren ville man under inga omständigheter förlora. I kölvattnet av denna prekära situation, aktualiserades starka känslor, vissa av dem knutna till ära.

Efter ett kortvarigt krig och påtryckningar från de europeiska stormakterna sommaren 1814, tvingades Norge till slut in i ett ofrivilligt unionsäktenskap med Sverige. Det var något som majoriteten av riksförsamlingens medlemmar inte hade önskat, och som flera mötte med starkt förakt, ämbetsmän bland annat. Norge blev visserligen ett eget rike och fick behålla både sin nyförfattade konstitution, såväl som sin nationalförsamling. Till följd därav, skulle de flesta komma att acceptera den nya situationen relativt fort, och istället arbeta för att bevara och kämpa för den grad av självständighet som Norge trots allt hade uppnått.

Vad som däremot kännetecknar perioden 1814 till ca 1824, är den författningskamp som ägde rum mellan Karl Johan och Stortinget. Karl Johan hade gjort en raketkarriär som få människor kan sägas ha gjort. Han hade vuxit upp i ett borgarhem i Frankrike, och hade genom lysande framgångar i Napoleons armé, skapat sig ett namn som till slut resulterade i att han kammade hem storvinsten: han blev kronprins och senare kung av Sverige, och slutligen Norge. Trots sin borgerliga uppväxt och bekantskap med den franska revolutionen på nära håll, var Karl Johan på inga sätt en demokratiskt inställd monark. Helst av allt önskade han att begränsa Norges självständighet och myndighet för att i sin tur sammansmälta de två rikena han nu styrde över, till en tätare maktpolitisk enhet. Grogrunden för att konflikter mellan en makttörstande monark och ett självständighetskämpande Norge skulle uppstå, var därför god. Karl Johan gjorde det han kunde för att försöka utvidga sin egen makt genom att föreslå en rad av grundlagsförändringar, som Stortinget i sin tur motsatte sig.

¹²⁷ Dyrvik 2014: 37-38.

¹²⁸ Seip 1974: 51 & 59.

¹²⁹ Seip 1974: 62.

3.2 En nationell retorik – ärans retorik?

Under år 1814 och de närmaste åren efter rikssamlingen på Eidsvoll, var den patriotiska stämningen i Norge hög. Genom patriotismdebatterna före 1814, hade fädernelandskärlek i tillägg till den allmänna borgarandan, fått en betydlig plats i borgerliga kretsar; ”Den ble nå forstått som en aktverdig følelse, og til dels med samme funksjoner som en dyd”, menar historikern Odd Arvid Storsveen.¹³⁰

Ämbetsmännens uppfattning av Norges politiska möjligheter som en självständig stat, var mycket sammansatt. Det fanns de som talade för att Norge borde vara en självständig stat med en egen kung, och de som menade att en union med Sverige vore det mest fördelaktiga. De flesta ämbetsmän som deltog var anhängare av ”självständighetspartiet”. En stor del av självständighetspartiets anhängare önskade och räknade dessutom med att självständigheten skulle leda till en ny union med Danmark, vilket inte var helt befängt eftersom Christian Fredrik fortfarande var dansk tronarvinge. Självständighetspartiets anhängare använde sig att av en emotionell och nationell retorik för att främja sin sak, och för att övertyga representanterna om att deras politiska linje var den rätta. I deras retorik kan man skymta uttryck för att nationens såväl som deltagarnas ära, stod på spel.

Stämningen på riksförsamlingen på Eidsvoll våren 1814 var extremt känsloladdad. Jarle Pedersen menar i sin masteruppsats att man från 1814 och fram mot ca 1850, använde sig av känslor och maskulinitetsideal som maktinstrument för att uppnå politisk hegemoni. Under riksförsamlingen på Eidsvoll hade man etablerat ”et sentimentalpatriotisk emosjonelt regime”, som självständighetspartiet använde sig av för att utmanövrera unionspartiet.¹³¹ En stor del av deltagarna, lät sig rivas med av den emotionella och mycket nationala retoriken som rådde. De patriotiska känslouttrycken prisade de som följde självständighetspartiets linje, samtidigt som kritiken haglade över unionspartiets medlemmar. Men det fanns också de som uppfattade känslouttrycken som direkt överflödiga. De ansåg den dominerande nationella retoriken som ett tecken på chauvinism och politisk naivitet, som bådade illa för Norges framtid.

Riksförsamlingens svarta får, eller vargar i fårakläder?

¹³⁰ Storsveen et al. 1997: 136.

¹³¹ Pedersen 2018: 71.

En minoritet av riksförsamlingens deltagare, och av ämbetsmännen, tillhörde ”unionspartiet” - eller det ”saakaldte svenske”¹³² med greve Wedel i spetsen. Till detta parti tillhörde kammarherre Severin Lövenskiold, bergverksägare- Jacob Aall, och prästerna Nicolai Wergeland och Hans Jacob Grøgaard.¹³³ Unionspartiets anhängare möttes med störst motstånd, och fick utstå flest personliga påhopp under riksförsamlingen.

Ingen av ”unionspartiets” medlemmar var mer föraktad än deras ledare greve Wedel, skriver Christian Fredrik i ett brev till Carsten Anker.¹³⁴ Han ”lusker omkring som en Ulv i Faareklæder blandt Bønder, Soldater og Matroser hvori han troeligen staaes bi af sine 3 Mænd”.¹³⁵ Att Christian Fredrik och hans närmaste anhängare, önskade att måla upp en bild av Wedel som hatad och lömsk, kommer inte som en vidare överraskning. Men att Wedel under och efter rikssamlingen bemöttes med stark misstillit, av både ämbetsmän såväl som av majoriteten av den norska opinionen, var ett faktum. Många av ”självständighetspartiets” anhängare misstänkte de unionsvänliga för att vara svenskarnas kumpaner, och för att de hade avsikter om att göra Norge till en svensk provins.

Retoriken mot unionspartiets anhängare var sylvass. Pastor Jonas Rein deklarerade offentligt att han önskade att se hela oppositionen (unionspartiet) hängd utanför rikssalens dörr.¹³⁶ Reins tal var dramatiskt, men det var nog få som faktiskt önskade att se sina landsmän hängda. Trots det vittnar retoriken om hur allvarligt man tog frågan gällande norsk självständighet. I ord, handlade det faktiskt om liv och död. Äran var satt på spel.

Tapperhet och offervilja – vägen till ära

Unionspartiets kraftigaste vapen för att övertyga riksförsamlingen om att ett självständigt Norge inte hade några lovande framtidsutsikter, var att skylla på Norges usla finanser. Christian Magnus Falsen som var självständighetspartiets främsta man hade dock svar på detta problem. Falsen bedyrade ödmjukt sin bristfälliga kunskap gällande finansväsendet, men önskade ändå att kommentera saken:

Qvæstionen, som her debatteres, kan ikke andet end forekomme mig høyst simpel. Vi have, som Mænd, svoret at hævde Norges selvstændighed, vi have her antaget en Constitution, for at betrygge den. Ville vi Hensigten, saa følger det af sig selv, at vi ligeledes maae ville Midlerne; thi, i modsadt Fald, maatte

¹³² Aall 1859: 419.

¹³³ Madssen 2022.

¹³⁴ Nielsen 1882: 318.

¹³⁵ Nielsen 1882: 308. Brev från Johan F.W Haffner till Christian Fredrik. Aall avfärdar detta rykte efter att ha konfronterats av Rein. Se s.385.

¹³⁶ Daae 1888: 26.

jeg antage den hele Constituion for et Børneverk; vi matte da have opholdt os her i 5 Uger, for at skrive en Afhandling, og dærnest kaste den paa Ilden.¹³⁷

Efter några års handel, skulle Norges skuld vara betalad. Finansiella svårigheter var inte ett tillräckligt gott argument för att skrota konstitutionen. Falsen uppmanade församlingens medlemmar att visa offervilja. Norges självständighet hängde på just den: ”Enhver vil lægge sin Skjerv på Fædrenelandets Alter, og Norge vil stande trygt ved sine Sønners kraft”.¹³⁸ Falsens uttalande, och självständighetspartiets uppslutning, vittnar om hur realiteter kunde blekna i jämförelse med vägen mot ett större mål.

Den norska officeren och senare statsrådet, Diedrich Hegermann pekade på att ”decrete Tillintetgjørelsen af Folkets engang tagne Beslutning” vore en ”Forbrydelse imod Nationen”.¹³⁹ Hegermann syftade på självständighetseden som svurits i början av året 1814. Han refererar även till patriotiska ideal om norskt hjältemod och stridslust: ”Enten maa Nationen ydmygende krybe under fremmed Herredømme, eller med gammel erkjendt nordisk Kraft hævde sin Frihed. En Mellem-Tilstand kan der ikke tænkes”.¹⁴⁰ Det råder inga tvivel om vilken väg som var den mest ärofyllda.

Det var inte Falsens och Hegermanns tal som berörde församlingen mest. Det var filologen Sverdrup och Reins tal om dygd och ära som gav störst intryck på församlingen, menar Marthe Hommerstad.¹⁴¹ Att överge sin personliga frihet och nationens självständighet var en omoralisk handling enligt Sverdrup.¹⁴² Sverdrup betraktade ära som något grundläggande mänskligt – värt mer än livet själv:

Jeg beraaber mig blot paa den Stemme, der lyder, toner, i det mindste hvisker i ethvert menneskeligt, selv i den Feiges Bryst, at Æren dog altid er meer End Livet værd, at hvo der med hiins Forliis vil rædde det, taber, og hvo der som Christus, Sandhedens ophøide Tolk, bevidner, for et høiere Maal opofrer det, vinder det.¹⁴³

I kampen om Norges självständighet, fanns det stor ära och aktning att vinna. Sverdrup frågade därför: ”Men hvo blev dog nogensinde dadlet, for at have opofret Livet i denne Strid?

¹³⁷ Olafsen 1914: 344. C.M Falsen 13:e maj 1814.

¹³⁸ Olafsen 1914: 346. C.M Falsen 13:e maj 1814.

¹³⁹ Olafsen 1914: 351.

¹⁴⁰ Olafsen 1914: 350.

¹⁴¹ Hommerstad 2015: 135.

¹⁴² Sverdrup citeras av Fure 1989: 266.

¹⁴³ Sverdrup citeras av Fure 1989: 267.

Hvo beundrer ei meget meer den der holdt [ud] i den ærefulde kamp?“. ¹⁴⁴ Livet är inte evigt, men det är äran och eftermälet.

Att offerviljan resulterade i livslång ära, demonstrerar ingen bättre än prästen Jonas Rein. För Rein var norsk självständig som en religion. ¹⁴⁵ Rein sa att han inte hade mycket att efterlämna sina barn:

Men den usle Rest jeg har tilbage, offerer jeg med Glæde for Norges Frihed og Selvstændighed. Jeg har ikke arvelige Privilegier og Forrettigheder for værdigere Mænd; jeg har ikke engang saa meget som Ahner at efterlade mine Børn; men dette ønsker jeg, dette haaber jeg at kunne sige dem engang: Norge er frit og uafhængigt: I ere dets frie Borgere; ogsaa jeg har, efter ringe Evne, bidragit dertil. Ikke ville I forbande mit Støv, fordi jeg ingen anden Arv formaaede at efterlade Eder. ¹⁴⁶

Prästen Jacob Hersleb Darre menade att Reins tal ”rev Masken af de Personer, der under hele Rigsforsamlingens Vedvarende havde udbredt Splid og under Skin af Patriotisme søgt at opløse Rigsforsamlingen for at spille i Fremmedes Hænder”. ¹⁴⁷ Talet framkallade både tårar och gråt som förvandlades till skratt, i synnerhet då svenskarna och deras lumpna planer kom på tal. Till och med anhängare av unionspartiet reste sig för att applådera Rein och hans tal, enligt Darre. ¹⁴⁸

För dem som ansågs sakna offervilja och mod nog att kämpa för Norges frihet, visades ingen nåd: ”lad Dem længe nok flye det Land hvis uægte Sønner de ere! kun at de vilde gjøre os den Tjeneste, at fortie fra hvilket Land de uddroge”. ¹⁴⁹ Talet ”maatte harme enhver ærekjær Mand”, skrev Jacob Aall, anhängare av unionspartiet, i sin dagbok. ¹⁵⁰

Något som framkommer i ovanstående citat och handlingar, är uttryck för en stark gemenskap, byggd på nationell självmedvetenhet och ärekänsla. Att tillhöra gemenskapen som skulle kämpa för Norges självständighet och ära, var betydelsefull, något flera av ämbetsmännen i församlingen uttrycker. Självständighetspartiet kan betraktas som en egen äregrupp med en egen ärekodex. Eftersom riksförsamlingens majoritet tillhörde självständighetspartiet, skapades starka konventioner om vad som var ärofyllt och inte. Reins uttalande kan tolkas utifrån denna aspekt. Man ville distansera sig från hållningar som inte motsvarade deras egna ärenormer. Det innebär å andra sidan inte att unionspartiets anhängare

¹⁴⁴ Sverdrup citeras av Fure 1989: 267.

¹⁴⁵ Steen 1967: 117.

¹⁴⁶ Rein citeras av Fure 1989: 271.

¹⁴⁷ Darre citeras av Fure 1989: 269.

¹⁴⁸ Darre citeras av Fure 1989: 269.

¹⁴⁹ Rein citeras av Fure 1989: 272.

¹⁵⁰ Aall citeras av Fure 1989: 74.

var mindre patriotiska än sina politiska motståndare, men de lät sig inte ryckas med av samma retorik.

3.3 Äreförståelser på Eidsvoll

Sabelrasslande och potentiell duell på Eidsvoll

Även kammarherre Severin Løvenskiold fick smaka på det bitande föraktet många hyste mot dem som var unionssympatisörer. Om det var någon som inte ansåg sig tillhöra majoritetens äregrupp, var det Løvenskiold. Han var en självmedveten man med stor förståelse av vad han ansåg vara sitt egenvärde, och vilken respekt han ansåg sig ha rätt till.

Föraktet mot unionspartiets anhängare demonstrerar hur stark den nationella självständighetsretoriken var på Eidsvoll. Det är knappast förvånande att det visade sig vara en svår prövning för 112 män att hålla sams, samtidigt som de skulle författa en ny konstitution. Efter att självständighetspartiet kammat hem segern var stämningen spänd – männen var trötta och lättirriterade. Man kunde nästan bokstavligt talat höra skramlandet av sablar.

Steenstrup valde att öppet konfrontera och förnäma Løvenskiold, efter han fått reda på att kammarherren kallat honom för en ”Tosse”.¹⁵¹ Jacob Aall kommenterar händelsen i sin dagbok:

I Anledning deraf angreb Steenstrup Løvenskiold i Vestibulen i fleere Menneskers Nærværelse paa den mest ærerørige Maade, spurgte hvo der havde beretiget ham til at bagtale Folk, sagde ham at han bar sin Næse højt, at han fortjente et Ørefigen og flere saadanne skammelige Grovheder. – Løvenskiold blev ham intet Svar skyldig; men han græmmede sig dog saa meget derover, at han endnu i Dag er syg. Greve Wedel havde en lang Samtale med Løvenskiold om denne Sag, og det lod til som et Slaagsmaal med Sabel skulde afgjøre den. I en lang Samtale med Løvenskiold søgte jeg at berolige ham.¹⁵²

Prästen Frederik Schmidt bekräftar att Steenstrup hade konfronterat Løvenskiold angående hans ”Bagtalelser”, och ”Havde det været paa et andet Sted, var det nok kommet til haandgribelig Afgjørelse; men det har da Kammerherren tilgode”, tillfogar prästen Schmidt.¹⁵³

¹⁵¹Aall citeras av Nielsen 1882: 384-385. Aalls dagbok är opublicerad, men fragment av den finns i Niensens bok.

¹⁵² Aall citeras av Nielsen 1882: 384-385.

¹⁵³ Schmidt 1868: 188.

Løvenskiolds ära fick sig en törn efter bergmästare Steenstrups personliga påhopp. Jacob Aall beskriver Løvenskiolds karaktär i sin dagbok från sitt uppehåll på Eidsvoll. Hans beskrivning av den självmedvetna adelsmannen Løvenskiolds karaktär är fåordig men träffande:

Hans Væsen – som bærer ett vist Anstrøg af Hoffærdighed - har noget Ubehageligt, som ikke tækkes de Fleste”. Han er vant til at agtes i sin Kreds som den Første, og her som han blant Mænd, som hver for sig troede sig ligesaa god som han. Han modtog her virkeligen mange krænkende Beviser paa at han var den mindst yndede blant Forsamlingens kultiverede Mænd.¹⁵⁴

För Løvenskiold blev det smärtsamt tydligt, att männen som han ansåg stod under honom, knappast hade som avsikt att visa honom den aktning som han själv ansåg sig vara värdig. Vid detta tillfälle var det Steenstrup. Som jag nämnde i inledningen genom att referera till Frank Stewart, kan ära betraktas som rätten till respekt. Løvenskiolds reaktion ger uttryck för det Stewart refererar till som vertikal ära. Løvenskiolds försök på att utmana Steenstrup i duell, demonstrerar Løvenskiold uppfattning av sig själv, samtidigt som det är ett uttryck för hans frustration över att inte bli mött med den respekt han anser sig vara värdig. Genom att utmana Steenstrup på duell, försöker Løvenskiold att markera sin hierarkiska position, genom att använda sig av ett traditionellt sätt aristokratiskt verktyg för att försvara sin ära: duell. Traditionellt sätt hade aristokratin legitimerat sig genom våld och ideologier knutna till våld. Därför har aristokratin gärna demonstrerat sin äreförståelse genom våld, menar Sandmo.¹⁵⁵ Løvenskiolds handling var nog först och främst inte uttryck för hans fallenhet för våldförskönande ideologier. Dueller förutsätter egentligen att två individer uppfattar varandra som likvärdiga, och att båda två är ”duellvärdiga”.¹⁵⁶ Løvenskiold menade knappast att han och Steenstrup befann sig på samma nivå socialt sätt. Däremot kan den i hög grad betraktas som ett uttryck för Løvenskiolds aristokratiska självuppfattning, och hans försök på att markera sin sociala rang i kraft av sitt adelskap. Eller som Sandmo pekar på, chansen att demonstrera sin historiskt sett, aristokratiska egenart.¹⁵⁷

I min studie av främst de civila ämbetsmännen, är ovanstående sak, den enda våldsrelaterade sak som jag har funnit. Detta beror med stor sannolikhet på Løvenskiold speciella och utstickande karaktär i jämförelse med de andra ämbetsmännen. Jag vill återigen bemärka att jag inte har studerat det militära ämbetsmannaståndet, som i högre grad än det civila var präglad av en hierarkiskt uppbyggd äreförståelse. Avsaknaden av våldsrelaterade

¹⁵⁴ Aall citeras av Nielsen 1882: 388.

¹⁵⁵ Sandmo 1999: 106.

¹⁵⁶ Collstedt 2007: 150.

¹⁵⁷ Sandmo 1999: 106.

äresaker kan vara en pekpinne på att denna form för av äreupprättande handlingar höll på att gå ut på datum. Det norska ämbetsståndet ser ut att ha haft en äreförståelse som var mer grundad på social likhet, något som kommer till uttryck i följande avsnitt.

Likhetsprincipen och dess uttryck

Prisandet av likhetstanken, genomsyrade riksförsamlingen på Eidsvoll. Församlingens medlemmar var starkt inspirerade av den franska revolutionen och dess slagord: *liberté, égalité, fraternité*. Prästen Fredrik Schmidt noterar stolt det han beskådade under riksförsamlingens öppning och Christian Fredriks trontal den 11:e april 1814. På en upphöjning stod regentens gyllene stol, och representanter stod därefter uppradade i alfabetisk ordning: ”Det var et stolt Syn at skue hen over denne blandede skare af Norges Mænd (113 i Tallet) og at see Bonden ved siden af, stundom over Greven og Kammerherren. Saaledes stod Christoffer Hoen over kammerherre Løvenskiold”.¹⁵⁸ Schmidts anmärkningar står i stark kontrast till Løvenskiolds förståelse av social rang och värdighet. Denna likhetstanke, och föreställningen om Norge som ett fritt och likt folk, skulle komma att prägla förståelsen av hela den norska nationalkaraktären, något jag återkommer till i kapitel 4.

Genom Grunnloven kunde man göra sig av med det föråldrade privilegiesamhället. Kampen mot enväldet, var förbunden med viljan att göra sig av med det man associerade med fåfånghet, tomhet och falskhet. De gamla romardygerna om ”Edelmodighet, sann ære og mandighet”, skulle nu främjas.¹⁵⁹ En stor del av projektet om att skapa ett samhälle byggt på frihet och jämlikhet, bestod av att avskaffa adelskapet, vilket det var stor enighet om.

Ämbetsrang

Adelskap associerades gärna med rang, titlar och ordnar. Prästen Frederik Schmidt menade att ”den Sande Fortieneste altid vil vorde kient og agtet uden disse udvortes Mærker, at de ofte nære Forfængeligheden til Skade for den sande Æresfølelse, og at de give Adgang til visse Forbindelser og Fortrin, for hvilken den Ubetitlede, skjøndt ofte med større virkelige Fortienester, maae vige”. Schmidt förespråkade därför för att man enbart borde ha rang, knutet till ämbeten.¹⁶⁰ Äkta förtjänst, var helt oberoende av yttre ärebevisningar. Hos Schmidt står den inre äran i stark kontrast med den yttre, och det råder inga tvivel om vilken han anser är den mest betydelsefulla.

¹⁵⁸ Schmidt 1868: 150.

¹⁵⁹ Fure 1989: 161-162.

¹⁶⁰ Schmidt citeras av Fure 1989: 165-166.

Ämbetsrangen var i motsättning till andra rangeringar, förbundet med bildning och personlig uppoffring. Ämbetsmannens rang, var ett tecken på personlig förtjänst. Denna förståelse demonstrerar Jens Schow Fabricius. Fabricius förespråkade precis som Schmidt, argumenterade Fabricius för att man borde ha ämbetsrang. Enligt Fabricius var det en nödvändighet, och ”Den høyeste rang er: retskafne Medborgeres Agtelse, og til denne har Bonden og Stats-Raaden Relativ til sin Virke-Kreds, liige Adgang”.¹⁶¹ Denna meritokratiska eller opinionsbaserade rang ansågs vara mer äkta, och därför mer ärofylld.

Även järnverksägaren Jacob Aall, medlem av unionspartiet och bror till statsråd Niels Aall, valde att ta till orda. Jacob Aall var utbildad teolog, men verkade i sitt liv först och främst som järnverksägare. Hans förbindelser till ämbetsmannaståndet var starka, och han har efterlämnat sig informationsgivande skildringar om stämningar i Norge under och efter 1814, samt beskrivningar av ämbetsmän och deras hållningar.

Aall menade att titlar i en så liten stat som Norge var överflödiga. Han hade däremot en annorlunda förståelse av ämbetsrang. Aall föreslog därför att ”at Embedsrang ei ophører med Embedet. Der er noget vist ubehageligt for en Mand, der har opofret sin Tjeneste til Statens bedste, i at miste de Æres-Trinn – vare de endog uvæsentlige – hvor af han var i Besiddelse”.¹⁶² Enligt Aall symboliserade inte ämbetsrang fåfänglighet. Ämbetsrangen var en ärebevisning som ämbetsmannen mottagit efter att ha gjort sitt ytterste i statens tjänst; det var ett resultat av hans hängivenhet. Genom Aalls uttalande kan vi urskilja hur viktig ämbetsäran faktiskt ansågs vara. I kapitel 2 nämnde jag att ämbetsyrket kunde betraktas som ett livskall, genom att referera till Max Weber. Aalls uttalande kan betraktas utifrån denna aspekt. Ämbetsrangen var ett resultat av ämbetsmannens insats, och det gav honom mening. Därför borde ämbetsmannens rang kvarbliva hos honom livet ut. Man kanske urskilja hållningar relaterade till pietistiska värdesättningar som innerlig insats och överbevisning. Men det verkar som om Aall även menade att en yttre ärebevisning var på sin plats för att demonstrera insatserna för allmänheten.

Äkta och oäkta ära

Prästen Grøgaard skiljde i sitt tal inför församlingen, mellan äkta och oäkta ära. Den äkta ”beror paa fornuftige og gode Menneskers indvortes Agtelse”. Den oäkta ”beror paa et tomt Navn, paa Rang og Sæde, paa et Stykke Silkebaand”. Varken titlar, ordnar, eller kungliga

¹⁶¹ Fabricius citeras av Fure 1989: 166.

¹⁶² Aall citeras av Fure 1989: 167.

ärebevisningar kunde ge en man sann eller äkta ära.¹⁶³ Den enskilda individens ära, berodde på individens egna handlingar. Grøgaard demonstrerar därför en förståelse av att ära, först och främst är individuell. När man tolkar Grøgaards och de andra prästernas uttalanden kan man ha den lutherska religionen och kyrkan, samt dess ”moraliska ryggrad” i bakhuvudet, vilket jag nämnde i kapitel 1. Den äkta äran är enligt Grøgaard inte något man mottar, det är något man själv skaffar sig och den är ett resultat av individens insats.

Den oäkta äran var däremot baserad på namn, manér och yttre ärebevisningar. Grøgaard fortsätter med att varna för den falska ärans potentiella fördärv, och han varnade för ”at gribe efter Ærens Skygge istedetfor Æren selv”.¹⁶⁴ Det var ordnar och titlar som Grøgaard refererade till, men betecknade det här som ”Ærens Skygge”. Ordensväsendet och användandet av titlar, belönade enligt Grøgaard fel typ av ära. Det var den oäkta äran som belönades. Grøgaard ansåg ”at den Konge, som ved Titler og Ordener vil virke paa sine Undersaattere, han ærer ikke sitt Folk, men heller haaner det”. Ordnar och titlar var i sig ingen skam. Grøgaard menade att församlingen på Eidsvoll var full av ärevördiga och hederliga män, som hade både ordnar och titlar. Men det var inte orden eller titeln i sig som var tecken på mannens ärevördighet; ”Det er Manden, som ærer Ordenen, men Ordenen ærer egentlig talt ikke Manden”.¹⁶⁵ Ordnar var en dålig pekpinne på värdighet, och därmed social evaluering (jfr. Peristiany); de kunde rent utav vara vilseledande. Om hälften av ordensmedlemmarna egentliga var ovärdiga; ”tabte ikke Ordenen derved af dens Glans?”, frågar då Grøgaard. Han konkluderar därför med att Norge ej borde ha andra ordnar eller titlar, än ämbetsrang.¹⁶⁶ Intressant nog kunde Grøgaards argument lika gärna använts för att argumentera mot ämbetsrang, men det norska ämbetsmannaståndet betraktade sig själva först och främst som meritokratiska, inte aristokratiska. I själva verket var de till en viss grad ändå aristokratiska eftersom de ofta gifte sig med varandra, vilket ledde till att deras elitstatus förblev relativt oruckad. Däremot var detta ett aristokratiskt element som inte var en del av deras självbild.

Ett flertal av ämbetsmännen delade Grøgaards syn på titlar och ordnar. Talet som Grøgaard höll, var enligt sorenskrivare Gustav Peter Blom ett mycket vackert tal – ”hvori han beviste, at Ordener vare Narre-bjelder, Beviser for en svag Tidsalder og Tilintetgjørelse af sand Hæder”. Även den fåordiga Jacob Aall stämde in, och talade för samma synpunkt som

¹⁶³ Grøgaard citeras av Fure 1989: 167-168.

¹⁶⁴ Grøgaard citeras av Fure 1989: 168.

¹⁶⁵ Grøgaard citeras av Fure 1989: 168.

¹⁶⁶ Grøgaard citeras av Fure 1989: 168-169.

Grøgaard och Blom.¹⁶⁷ Ordnar symboliserade en dekadent tidsålder där den inre och sanna äre känslan var svag. Blom hoppades att den tiden var förbi för Norges räkning.¹⁶⁸

Det var också möjligt att vara emot ordnar principiellt, samtidigt som man erkände ordnars potentiella nytta. Kapten Motzfeldt menade att ordnar var ett resultat av moralens förfall, men att kunde ha en uppmuntrande effekt, eftersom de kunde motivera ädla handlingar och belöna förtjänster.¹⁶⁹

Som vi ser, var ämbetsmännen på Eidsvolls syn på rang och ordnar sammansatt. De som var emot adelskap och adliga privilegier, var inte nödvändigtvis emot ordnar och titlar. Å andra sidan var man i stort sett eniga om att de gamla ärebevisningarna, principiellt sett var passé. Man röstade enstämmigt för att ämbetsrang skulle förbli, och att ämbetsmännen skulle få behålla sin rang om de avskedats i nåd. 81 mot 23 ville att kungen skulle kunna utdela ordnar, men alla var eniga om att orsaken till varje ordensutdelning skulle offentliggöras.¹⁷⁰ På så sätt kunde man undgå förvirringen som Grøgaard tidigare hade pekat på.

Ärebevisningarna behövde moderniseras och tillpassas till de norska förhållandena.

Debatterna visar att de norska ämbetsmännen ville omfamna ett nytt äresystem, som i väsentlig grad bröt med det gamla. Som jag nämnde i inledningen, har Kai Østberg pekat på olika äresystem betonar ärans aspekter olik. Att ett äresystem förändrar sin viktläggning av aspekter, kan i sin tur signalera kulturell utveckling.¹⁷¹ I detta fall, rör det sig om kulturella normer som uppstått i kölvattnet av den franska revolutionen, som de norska ämbetsmännen i sin tur har internaliserat.

En personlig uppoffring i sann patriotisk anda?

Efter att församlingen debatterat ordnar och titlars plats i Norge, intog Christian Magnus Falsen scenen. Hans framträdande har i eftertid beskrivits som ”politisk teater med utspring i Falsen-familiens dramatiska tilbøyeligheter”.¹⁷² Han gav avkall på sitt eget, såväl som sina efterkommandes adelskap. Blom skriver att Falsen ”tabte sit Adelskab og vandt, at alle fik vide, at han var Adel”.¹⁷³ Steenstrup reste sig därefter och tackade Falsen för att han bevisat sin ädla borgaranda, och önskade att fler skulle följa hans exempel, men alla teg. Blom skriver

¹⁶⁷ Daae 1888: 30.

¹⁶⁸ Daae 1888: 31.

¹⁶⁹ Motzfeldt citeras av Fure 1989: 172.

¹⁷⁰ Fure 1989: 173.

¹⁷¹ Østberg 2020: 3.

¹⁷² Østvedt citeras av Hommerstad 2015: 127. Falsen familjen var starkt involverade i ”Det dramatiska selskab” i Christiania.

¹⁷³ Daae 1888: 31.

ironiskt: ”Jeg beklagede i mit Hjerte, at jeg ikke havde Anledning til at gjøre saa stort et Offer for saa godt Kjøb”.¹⁷⁴ Det är inte enkelt att fastslå varför Falsen så högtidligt gjorde avkall på sitt adelskap. Marthe Hommerstad menar att Falsen var starkt inspirerad av hur de franska aristokraterna hade gjort avkall på sina adliga rättigheter 1789, samtidigt som hans handling var en politisk taktik. Eftersom det knappt fanns några privilegier knutna till Falsens adelskap, var det nog som Blom skriver, ett gott köp. Hommerstad menar därför att ”Den personlige forfengeligheit kunne i like stor grad tilfredsstilles ved å fjerne de bløte hoffittlene mot en naturlig norsk mandighed – mer i pakt med fedrelandets urørte og ville natur”.¹⁷⁵ Falsens avkall hänger ihop med det som jag pekat på tidigare i detta kapitel; adelskap hade förlorat sitt värde som ärebevisning, och harmoniserade inte med det nya äresystemet som de norska ämbetsmännen önskade att befatta sig med.

3.4 Tiden efter Eidsvoll

Dagen då slottsprästen Claus Pavels skulle tvingas svära trohet till Carl den 13:e och Pontecorvo (Karl Johan), skulle var den värsta i hans liv, skrev Pavels i sin dagbok den 22:e december 1813.¹⁷⁶ Pavels skulle precis som många andra svurna självständighetsmän, komma att acceptera unionen, och uppfylla sin ämbetsmannaplikt i den.

Hållningen till unionspartiets anhängare och de som ansågs vara svenskvänliga, var fortfarande kylig och hård efter riksförsamlingen och unionens tillblivelse. Överallt såg man fienden som hotade att uppsluka Norge och dess självständighet. Som tidigare nämnt, hade en nation skapats år 1814, men inte en nationell enhet.¹⁷⁷ Det norska ämbetsmannaståndet var efter Eidsvoll, präglat av en politisk splittring.¹⁷⁸ I kölvattnet av denna nationella och politiska splittring, skulle det komma att utspela sig dramatiska episoder där flera av ämbetsmännens äreförståelse skulle komma att aktualiseras, och ifrågasättas. I förbindelse med Karl Johans kröning i Trondheim 1818, höll biskop Bugge ett tal, där han lovprisade kungen, mer än nödvändigt menar prästen och det senare statsrådet Claus Pavels. Bugge skällde ut det norska folket, och samma kväll kastade en folkmobb stenar inslagna i papper med orden ”Tak for din Tale idag Bisp! som du har hædret os, hædre nu vi dig igjen”, genom

¹⁷⁴ Daae 1888: 31.

¹⁷⁵ Hommerstad 2015: 127.

¹⁷⁶ Pavels 1864: 119.

¹⁷⁷ Seip 1974: 59.

¹⁷⁸ Maurseth 1979: 402.

biskopen fönster.¹⁷⁹ Folkmobbens gärning vittnar om hur djupt rotad misstänksamheten gentemot Sverige var. Det var inte enbart inom den mer allmänna folkopinionen som misstänksamheten bodde, det gjorde den inom ämbetsmannaståndet också.

Carl Schnitler menar att ”tidens grundstemning”, det vill säga den första tiden i unionen, i hög grad var oppositionell – att vara oppositionsman blev entydigt med att vara fädernelandsvän.¹⁸⁰ Detta ger å andra sidan inte en enhetlig bild av den norska sinnesstämningen. Det var inte alla som associerade det att vara fädernelandsvän, med att vara oppositionsman. Schnitler baserar sin tolkning på uppblomstringen av oppositionella tidningar, deras sylvassa retorik, och att det under flera år saknades regeringsvänliga tidningar. Det kanske främst framträdande oppositionsbladet av alla, *Det Norske Nationalblad*, deklarerade själv att ”Et Nationalblad, der er Nationens Blad, maae efter dets Natur være et Oppositionsblad”; dess motsats var ”en Regjeringsforsvarer, eller saa at sige Folkehader”.¹⁸¹

Unionsanhängarnas eftertid

I detta patriotiska och oppositionella klimat, hade tidigare unionsanhängare det besvärligt. Och som tidigare nämnt, lät inte alla sig förföras av den patriotiska och hårda retoriken. Av alla dem som deltog på riksförsamlingen på Eidsvoll våren 1814, var järnverksägaren Jacob Aall deciderat en av dem som vantrivdes mest. Den 21:e maj 1814 skrev Jacob Aall i sin dagbok att ”Endelig hilsede jeg den sidste dag som jeg heel skulde tilbringe paa Eidsvold for denne Gang og denne – kun denne Tanke stemte mig til Munterhed”.¹⁸² Tiden under Eidsvoll var den olyckligaste tiden i järnverksägarens offentliga liv. Han var starkt präglad av hur unionsanhängarna bemöttes. Att behöva följa Wedels politiska linje, och att försvara den och sig själv från självständighetspartiets hatiska personangrepp, smärtade honom djupt. Men Aall visste att det var lönlöst att försöka stå emot stormakternas krav på att Norge skulle avträdas till Sverige.¹⁸³

På grund av sin politiska hållning och sina tvivel kring Norges självständiga ställning, valdes inte Jacob Aall till att möta som representant på det överordentliga Stortinget 1814. I tillägg avslög han greve Wedels erbjudande om att bli statsråd i den nya regeringen.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Pavels 1864: 483.

¹⁸⁰ Schnitler 1989: 35.

¹⁸¹ *Nationalbladet* citeras av Schnitler 1989: 35.

¹⁸² Aall citeras av Nielsen 1882: 385.

¹⁸³ Thyness 2022.

¹⁸⁴ Thyness 2022.

Även tiden efter Eidsvoll var tuff för den familje- och hemkära järnverksägaren Jacob Aall. Detta gällde flera av de som tillhört unionspartiet på Eidsvoll. Den norska regeringen upplevde också stark misstillit. Den första tiden i unionen var präglad av osäkerhet och stark misstanke gentemot vad man trodde var svenskarnas egentliga avsikter. Samtidigt blev det tydligt att detta var den patriotiska och nationella retoriken; en retorik som kunde erbjuda dess förespråkare och talare aktningvärdighet. Aall uppsummerar denna stämning i sitt brev till sorenskrivare Blom den 8:e augusti 1815. På tinget råder en retorik, eller en ”politisk Dicurs” som uttrycker ”Misstillid mod Regjeringen, Had til den med os forbundne Nation, en Daddel, der ligner Bagtalelse, over alle Statsraadets Handlinger, dette er den Stige, paa hvilken man kan hæve sig til Folkets Gunst”.¹⁸⁵ Aall betraktade retoriken med avsmak, och bedyrar att han ”ikke lyster efter denne *aura popularis*”.¹⁸⁶ Det är inte den väg han önskar att gå för att uppnå folkynnest. Aall uttrycker också frustration över det ljus han ställs i: ”De kan derhos forestille Dem, at en Mand, der medbringer de reneste Hensigter, som har lidt saa meget for Fædrelandets Sag, som jeg, føler sig krænket ved alt dette”.¹⁸⁸ Aall var inte mindre patriotisk än sina landsfränder, men hade tillhört fel parti och äregrupp på Eidsvoll.

Misstänksamhet gentemot statsråden

Det var inte enbart unionspartiets anhängare som möttes med skepticism och som ansågs ha lömska avsikter gällande Norges självständighet. Flera av statsråden hade varit inbitna självständighetsmän, men skulle fort komma att inse hur fort ens anseende kunde minska, tack vare ens karriärval. Därför kände sig Peter Motzfeldt ofta missförstådd. Eftersom de var kungens närmaste norska män, utplockade av honom själv, tillades de ofta svenskvänliga avsikter. Den 8:e mars 1816, beskrev Motzfeldt i ett brev till sin nära vän stiftamtmanen, och den tidigare stortingspresidenten Wilhelm Frimann Koren Christie, den obehagliga stämningen han som statsråd upplevde i Bergen; ”idetmindste føler jeg det saa, idetmindste er Statsraaden ei ret vel her, og der er saa faa, der kunne skjelne denne fra Manden, skjønt jeg dog ei tror, at jeg just har amalgameret enten mit Væsen eller min Tænkemaade med den”.¹⁸⁹ Historikern Sverre Steen bemärker att Motzfeldt inte märkte, eller att han inte ville inse, att han var infångad i det nya systemet som fortfarande betraktades med stor misstänksamhet.

¹⁸⁵ Daae 1894: 4.

¹⁸⁶ Tillfällig folkgunst.

¹⁸⁷ Daae 1894: 4.

¹⁸⁸ Daae 1894: 4.

¹⁸⁹ Motzfeldt 1888: 98.

Unionen hade varit undviklig, och Motzfeldt önskade att tjäna sitt land.¹⁹⁰ Det innebär å andra sidan inte att någons ädla motiv automatiskt erkänns; ”Hvis selve systemet er uønsket, reagerer kritikerne mot systemets tjenere; og den som vil unngå kritikk, må ikke gå i aktiv tjeneste hos systemet”.¹⁹¹ Statsråden kunde även stå inför andra dilemman. Det var inte enbart opinionens erkännande som kunde stå på spel.

3.5 Statsrådsposten – balansering mellan inre och yttre ära

Att omfattas av två äresystem

I denna uppsats har jag valt att först och främst studera de civila ämbetsmännens ära. Trots att de civila ämbetsmäns äreförståelser liknade de militära ämbetsmännens, är det rimligt att påstå att de båda ämbetsgrupperna förhöll sig i två olika äresystem. Dessa kunde komma i konflikt med varandra, något statsråd Motzfeldt fick erfara genom sitt ämbete som chef över Armédepartementet. Peter Motzfeldt var norskfödd och kom från en militärsläkt i Trøndelag. Han hade fått sin officersutbildning i Köpenhamn, tjänstgjort som officer på de danska västindiska öarna, där han även blev tagen som engelsk krigsfånge 1807.¹⁹² Under förhandlingarna med svenskarna hösten 1814, hade Motzfeldt gjort en betydlig insats, något som gett honom högt anseende.

I ett brev till amtman Christie, daterat 12:e april 1816, berättar Motzfeldt om att Diedrich Hegemann, tidigare chef för det sjätte departementet (senare Armédepartementet), hade begärt avsked. Regeringen hade förslagit att Motzfeldt skulle ta över efter Hegemann. Motzfeldt var kluven. Det var det sista departementet Motzfeldt önskade att styra över Det ”nationale Væsen” som rådde i departementet, var främmande för Motzfeldt, men det kunde han vänja sig vid. Det var äresystemet i departementet som fick honom att tvivla; ”Du indseer vel, at det Militære er det, som Magtsprog lettest vilde kunne prøves paa, øves ved, og det gjør Posten meget slibrig. Og nu en Ting til – hvormeget vil ei Generaler og Oberster ærgre sig over Kapteinen som Departements-Chef, og søge at chikanere ham!”.¹⁹³ Motzfeldt hade med kaptensgrad tidigare tjänstgjort som chef över Bergens artilleri. Han uttrycker en viss rädsla för att inte mötas med den respekt som han genom sin civila ställning har krav på. Berg bemärker att de högre officerarna i Norge hade en övernationell ståndsmäthet. Deras

¹⁹⁰ Steen 1953: 79.

¹⁹¹ Steen 1953: 79.

¹⁹² Steen 1967: 115.

¹⁹³ Motzfeldt 1888: 100.

lojalitet var därför riktad mot kungen, inte mot territoriet som kungen behärskade.¹⁹⁴ Det var en stor kontrast mellan den civila delen av samhället och den militära delens äreförståelser.¹⁹⁵ Det var med lättnad som Motzfeldt berättar att han 1822 blivit utnämnd till chef över det nyupprättade Revisionsdepartementet istället. Motzfeldt ”gaaer reent træet i det chikanøse Armee-Departement”.¹⁹⁶ Som statsråd och som chef över Armédepartementet, Motzfeldt stod i spagat mellan de två olika äresystemen.

Inre och yttre ära

Ett centralt tema i denna uppsats, är som det visat sig, det potentiella spänning- och motsättningsförhållandet mellan inre och yttre ära. Vid flera tillfällen har vi sett hur ämbetsmännen som äregrupp, önskar att distansera sig från ett äresystem där yttre ärebevisningar är centrala. I detta avsnitt ska vi se på hur spänningen mellan dessa, kantades utav ytterligare en aspekt: ämbetsplikten. Motzfeldt demonstrerar därför i detta avsnitt hur problematisk statsrådsrollen kunde vara.

Under andra halvan av 1821 upplevde statsråd Motzfeldt att hans gunst hos folket såväl som hos kungen, hade börjat dala. I augusti samma år, troligen i kölvattnet av att Stortinget hade upplösts, berättar Motzfeldt om sin upplevelse i ett brev till sin nära vän amtman Christie. Motzfeldt har fått den kungliga ogunsten bekräftad av en trovärdig källa, som också berättar att Motzfeldts ”Disgrace var et Yndlings-Emne at tiske om i Forgemakket, og at det nu er en af Byens mest gjængse Passiarer”.¹⁹⁷ Motzfeldt misströstar däremot inte över det. Följande avsnitt är en ovärderlig källa till Motzfeldts reflektion kring inre och yttre ära, och hans ämbetsplikt:

Var jeg en Partimand saa vilde jeg ærgre mig gevaltig over at Omdømmet om mig er faldet saa meget, at en Komitee indstiller mig til Rigsret og at 14 i Thinget tro, jeg fortjener det. Var jeg en Hofmand, saa vilde jeg være hængefærdig, fordi Kongen ei talte til mig. Og var jeg hærskersyg, saa vilde jeg være fortvivlet, fordi jeg aldeles har tabt min Indflydelse. Men Gudskeetak, jeg er ganske rolig derover, og har sandelig ei draget et Suk over det Uheld ei at være yndet. Jeg har aldrig beilet til hverken Repræsentationens eller Kongens Gunst, jeg veed for vel, hvormeget Værd saadan Gunst i sig selv har. Noget for stolt er jeg ogsaa til at kunne frygte for Tab af Yndest. Hvad der gjør mig ondt er, at jeg forudseer, at jeg ei vil kunne udrette noget godt, men maaske heller vil skade paa den Post jeg er, naar Vedkommende ei mere har Tillid til mig.[...] Jeg skal stræbe fremdeles som hidtil at gaa saaledes frem, at jeg selv er tilfreds med

¹⁹⁴ Berg 2001: 34.

¹⁹⁵ Klomsæt 2016: 69.

¹⁹⁶ Motzfeldt 1888: 140.

¹⁹⁷ Motzfeldt 1888: 129.

mine Embeds-Handlinger, og visselig ei gjøre et eneste Sidetrin for at faa Andre til at være fornøiet med mig.¹⁹⁸

Kungens nådbevisning är något som saknar reellt värde om vi ska tro Motzfeldt. Det är inte heller den objektiva ära, det vill säga andras omdöme om honom, som Motzfeldt är rädd att förlora. Det är inte den ärebevisningen han suktar efter. Motzfeldts största rädsla är att han inte ska kunna utföra sina ämbetshandlingar på ett sätt som han själv anser kan leda till något gott. Här gör sig ämbetsmännens samhällsmoral sig gällande. Han uttrycker en stark medvetenhet om att kungens välvilja gentemot honom är något han inte kan undgå att sträva efter, för att i sin tur kunna utträta ämbetshandlingar som han själv kan vara stolt över. Statsråden kunde därför behöva kompromissa med sin egen äreförståelse, för att kunna utföra sin ämbetsplikt. Det är ämbetsplikten som driver Motzfeldt att inte vilja begå ”et eneste Sidetrinn”, samtidigt som hans egen överbevisning och inre äreförståelse leder honom vidare. Om man tar Pitt-Rivers definition av ära och dess dubbelhet i betraktelse, kan man i Motzfeldts tillfälle se en viktläggning av den individuella äreförståelsen, det vill säga ära som ”the value of a person in his own eyes”.¹⁹⁹

3.6 Kampen mot sammansmältning

Tidigare har vi sett hur statsråden gärna möttes med misstänksamhet, eftersom de i en viss grad betraktades som överlöpare när de blev kungens politiska rådgivare i ett system som av flera fortfarande betraktades med stort missnöje. I detta avsnitt vill jag i stället belysa vad som kunde bidra till erkännande och aktningvärdighet.

Wilhelm F.K. Christie – Stortingspresidenten som försvarade nationens ära

Wilhelm F.K. Christie visste vilken väg han skulle gå för att skaffa sig anseende bland stortingsrepresentanterna. Under det sista halvåret av 1814 hade Christie upparbetat en omåttlig popularitet som statsman. Gång på gång valdes han till stortingspresident på det överordentliga Stortinget hösten 1814, och när han inte var stortingspresident – valdes han till medlem av den kommitté som skulle förhandla med svenskarna.²⁰⁰ Christie var precis som sin nära vän Peter Motzfeldt en inbiten självständighetsman som egentligen inte önskade en union med Sverige. När det däremot blev tydligt hösten 1814 att unionen var oundviklig, visade sig Christie stor kompromissvilja samtidigt som han demonstrerade att han och Norge

¹⁹⁸ Motzfeldt 1888: 129.

¹⁹⁹ Pitt-Rivers 1966: 21.

²⁰⁰ Jordåen 2014: 236.

minsann inte skulle låta sig kuvas av svenskarna. Som exempel, refererar historikern Rune Jordåen inte enbart till den politiska linje Christie förespråkade: att kungavalet borde ske efter att Grunnlovsändringarna gjorts.²⁰¹ Genom att förespråka denna linje demonstrerade man att valet av kung, i väsentlig grad skulle ske på Norges premisser. Så blev det också. Christies politiska och vinnande linje visade sig vara den som bäst bevarade Norges ära. Samma dag som Christie främjade sin linje, som dessutom röstades igenom, höll juristen Lorentz Lange ett tal där han deklarerade att man enbart borde ingå en förening på Norges premisser och villkor; ”Disse Vilkaar bør, som jeg har sagt, være ærefulde og for Nationens Frihed sikrende”.²⁰² Att försvara Norges ära och uppmärksamma dess rätt till respekt var ett överordnat mål.

Även efter denna vällyckade handling, visade Christie att han inte lät sig hänföras av svenskarna. Under hösten då det överordentliga stortingsmötet ägde rum, ställde svenskarna till med många fester som varken saknade pompa eller ståt. När svenskarna höll fest, höll sig Christie borta.²⁰³ Jordåen menar att Christies motvilja mot att delta i svenskarnas sällskap, kan tolkas som ”som eit utslag av Christie sitt æresomgrep, og av ein ubøyeleg vilje”. Det ställde honom inte heller i dålig dager, när han informerade sina väljare i Bergen om att han höll sig undan ”løvens hule”.²⁰⁴ Christie demonstrerar att hans äreförståelse var nära knuten till sin roll som stortingsrepresentant för Bergen, samtidigt som han värnade om Norges ära.

Under en vistelse i Stockholm demonstrerade Christie även sin fasthet och nationella hållning genom sitt klädval. När Christie inte hade direkt påbud om att bära en blå och svensk uniform under möte med kungen, ”gick han här och trotsade med sin röda rock, modig, ty han visste, att här ej var någon fara och att en deputerad är en helig person”.²⁰⁵ Att Christie tackade nej till att bli statsråd, vittnade om Christies karaktärsstyrka.²⁰⁶ På så sätt stod Christie i stark motsättning till sin nära vän statsråd Peter Motzfeldt, som upplevde att hans egentliga och ädla motiv misstänkliggjordes, för att han befann sig i ”løvens hule”.

Peter Flor: mot kränkandet av Norge

Under sitt första år som stortingsrepresentant 1818, demonstrerar krigsråd Peter Flor sin brinnande fädernelandskärlek. Flor ansåg att Norge var en kränkt och underordnad part i

²⁰¹ Motzfeldt citeras av Jordåen 2014: 240.

²⁰² Lange 1814.

²⁰³ Jordåen 2014: 245. Jordåen baserar sig på bland annat Pavels och Motzfeldts upplysningar.

²⁰⁴ Jordåen 2014: 245.

²⁰⁵ Skjøldbrand citeras av Jordåen 2014: 269-270.

²⁰⁶ Tybring citeras av Jordåen 2014: 261.

unionen, vilket tydligt framkommer i ett tal, där Flor yrkar på att ”enhver Krænkelse bør ophøre”.²⁰⁷ Flor hade en dansk juridisk examen, och hade tjänstgjort som officer och som divisionschef i kustförsvaret under kriget med Storbritannien. Hans insats hade givit honom titeln krigsråd, en titel han behöll han fram till 1833.²⁰⁸ Flor hade alltså ämbetsmannabakgrund, men var inte ämbetsmän under den tiden som jag har valt att studera. Jag har valt att räkna med Flor tack vare hans ämbetsbakgrund, och för att han under sin framfärd i Stortinget ofta intog en kritisk hållning till samhällsståndet han tidigare hade tillhört. Flors uttalanden berör synen på ämbetsmannaståndet och deras ansvar, samtidigt som han demonstrerar hållningar till Norges position i unionen med Sverige.

I talet gick inte Flor enbart lös på vad han ansåg var svenska överträdelser; också den norska regeringen fick sig en näsknäpp. Flor hade reagerat på att man i det ryska kejserliga konsulatet i Norge hade kallat norska inrättningar för svenska, vilket hade stått i ett nummer av *Den Norske Rigestidenden*. Detta stred enligt Fler emot konventionen i Moss, där man hade stadfäst och bekräftat att Norge inte var en underlagd och erövrad stat; Norge var en självständig och fri stat som var förenad med Sverige. Flor pekade på att även flera utländska tidningar hade omtalat Norge lika felaktigt. Det var möjligt att kungen (Karl XIII) var ovetande om detta, men det borde han inte varit. Flor menade att ”da maae Skylden hvile paa vort Statsraad, og hvis det har tiet til saadan Bekjendtgjørelse i en Norsk Avis, uden at underrette Hs. Majestæt derom, er det en strafværdig Taushed”.²⁰⁹ Det vilade ett tungt ansvar på den norska regeringen, och Flor indikerar att regeringen, åtminstone i detta hänseende, hade försummat sin plikt. Att inte värna om Norges ära var en straffbar handling! Som tidigare nämnt var de norska statsråden enligt § 32 i Grunnloven förpliktade att nedteckna skriftliga avståndstaganden mot handlingar och beslut som de ansåg kunde vara skadliga för Norge.

Flor rabblar upp ett flertal saker som berör kränkning mot Norge och det norska folkets ära. Han erkänner kungens välvilja mot den norska folket, men anser sig förpliktad till att uppriktigt ”tilstaae, at alt det, som jeg ovenfor har anført, krænker Nationens Rettigheder og Følelser”.²¹⁰ Detta var helt på linje med dominerande föreställningar om att bevara och försvara den position som Norge hade givits i unionen.

Adelssaken – 1821

²⁰⁷ Flor 1818.

²⁰⁸ Skjæveland 2022.

²⁰⁹ Flor 1818.

²¹⁰ Flor 1818.

Ett genomgående tema i uppsatsen är ämbetsmännens hållningar till adelskap, eftersom det hade en stark symbolisk betydelse. Detta är någonting jag kommer problematisera mer ingående i kommande kapitel (kapitel 4). Under Stortinget 1821, beslutades det att adelskapet i Norge skulle avskaffas, vilket gav upphov till hetsiga debatter. Ämbetsmännens uttalanden är tämligen moderata. Det verkar som om flera faktiskt hade blivit påverkade av kungens hot om att utländska makter inte skulle se på Norge med blida ögon om avskaffandet gjordes.

Sorenskrivaren Nils Landsmark, ansåg det som sin plikt att rösta emot kungens förslag om att utsätta adelssaken, för att i sin tur ”befri Fædrelandet for de større og uberegnelige Uheld, som et modsat Forhold kunde foranledige”. Även krigskommissarie Wincencts Sebbelow ansåg det som sin fädernelandsplikt att lystra till folkets vilja, och rösta för avskaffandet. Han önskade att bemöta kungen önsknings, men han ”føjte paa den anden Side sin pligt mot Nationen.²¹¹ I Sebbelows fall, var plikten mot och lojalitetsbandet till nationen och folket önsknings viktigare. Detta visar hur fundamentalt viktigt avskaffandet var, och hur bundna flera ämbetsmännen kände sig till det majoriteten trots allt önskade. Det bör belysas att de ämbetsmän som talade mot sanktionering av lagen detta år, fortfarande önskade att lagen skulle träda i kraft, men att det under detta Storting först och främst handlade om en utsättning av sanktionen. Detta var något Christian Magnus Falsen och Valentin Sibbern förespråkade bland annat.²¹² Falsen hade som vi tidigare sett i kapitlet, varit frontfigur för självständighetspartiet på Eidsvoll. Hans ståndpunkt i adelssaken skulle befläcka hans anseende avsevärt, något vi kommer tillbaka till i kapitel 4.

Att adelskapet i Norge kändes överflödigt och betraktades som något som kändes onaturligt för Norge, demonstrerar köpmannen Johan Mølman Lysholm, som menade att ”I Adelens Sted traadte nu et langt naturligare Værn for den borgelige Orden, nemlig Embedsklassen, som dannet og forædlet ved videnskabeligt Studium var et meget stærkere Baand mellem Folket og Kongen”.²¹³ Lysholms uttalande måste ha stärkt ämbetsmännens självbild ytterligare. Uttalandet underbygger förståelsen om att den meritokratiska principen bör vara det fundamentala rekryteringsgrundlaget vid rekryteringen av statsförvaltare.

Även regeringen behandlade saken för att sedan komma med ett utlåtande. Diriks och Motzfeldt röstade för att lagen skulle sanktioneras. Wedel och Sommerhielm som båda var adelsmän, höll sig utanför diskussionen. Niels Treschow menade att lagen var

²¹¹ Birch-Reichenwald et al. 1878: 126.

²¹² Birch-Reichenwald et al. 1878: 120 & 131-132.

²¹³ Birch-Reichenwald et al. 1878: 133.

grundlovsstridande, och röstade därför mot. Regeringen menade i sin inställning att lagen borde utsättas.²¹⁴

Några dagar efter att kungen sanktionerat Stortingets beslut om att avskaffa adelsskapet i Norge, berättar kungen för sina statsråd att han önskar att upprätta en ämbetsadel. Motzfeldt skriver i sin dagbok att den norska regeringen försökte få Karl Johan att inte upprätta en ny ämbetsadel, trots att paragraf 23 i Grunnloven gav honom den rättigheten. Motzfeldt skriver att han personligen ska skriva något som visar hans motstånd mot upprättande av en ämbetsadel, och ge det till kungen vid en privat audiens.²¹⁵ Att Motzfeldt hade förlorat sin kungliga gunst, framstår inte längre som förvånande.

För den norska självbilden var avskaffandet av adeln fundamental. Att adeln som politisk maktfaktor hade försvunnit från Norge, var en del av tidens nationalstolthet.²¹⁶ Som vi kommer se i nästa kapitel, hade innebörden av Norges ståndpunkt i denna fråga stor betydelse för synen på den norska nationalkarakteren.

3.7 Spänningen avtar

Efter det stormiga stortingsåret 1821, präglades den norska politiken i högre grad av fredlighet. Sedan ca 1822, hade den norska statens finanser förbättrats väsentligt.²¹⁷ År 1824 var kampen om grundlovsförändringarna mellan Stortinget och kungen i stort sett över, och det var norrmännen som hade kammat hem segern.²¹⁸ En stabilare ekonomi, i tillägg till en mindre offensiv kung, måste onekligen ha bidragit till det relativa lugnet som sänkte sig över Norge. Konfliktnivån skulle komma att trappas upp igen, men då under en period då unionsförhållandet inte längre var lika prekärt. Det var i kölvattnet av den politiska krisen som ägde rum mellan åren 1821 och 1822, som ämbetsmännen verkligen befäste sin politiska maktställning, menar Maurseth; ämbetsmännen skulle aldrig vara så starka som de var mellan åren 1824 och 1830. Under denna period bredde även Stortinget ut sin makt, på bekostnad av regeringens. Regeringen undgick i sin tur att hamna i konflikter med Stortinget; de ville sätta ut meningsmotsättningarna som fanns, i stället för att förtydliga dem.²¹⁹ I Stortinget samlade ämbetsmännen de andra samhällsklasserna under en paroll, sin paroll, som anspelade på

²¹⁴ Birch-Reichenwald et al. 1878: 134.

²¹⁵ Motzfeldt 1888: 375.

²¹⁶ Husby 1943: 27.

²¹⁷ Sejersted 1986: 62.

²¹⁸ Steen 1954: 322-323.

²¹⁹ Maurseth 1979: 405.

nationellt och konstitutionellt självhävdande.²²⁰ Denna samling återspeglade ämbetsmännens självbild: att framstå som Norges främsta självständighetskämpar. Maurseth menar även att det var i kölvattnet av denna positionsbefästning som ämbetsmännens självjustis och initiativtagande minskade.²²¹ Det Maurseth syftade på var att regeringen och ämbetsmannaståndet var lite handlingskraftiga när det gällde att ta itu med saker som för exempelvis korruption. Under Wedels tid som finansminister hade han fört en relativt sträng politik som innebar en skärpt övervakning av till exempel skattefogdar.²²² Historikerna Harald Espeli och Yngve Nilsen har nyanserat Maurseths karaktärisering av Wedel och Finansdepartementets initiativtagande som ett uttryck för självjustis, fram till ca 1821. Espeli och Nilsen är däremot av samma mening som Maurseth när det gäller regeringens tafatthet.²²³ Detta var något som den nya generationen av ämbetsmän skulle komma att reagera på under 1830-talet, och som gav upphov till kritik riktad mot ämbetsmannaståndet och regeringen.²²⁴ Den nya generationens hållningar kommer vi tillbaka till i kapitel 6.

I detta kapitel har vi sett vilka hållningar som gjorde sig gällande under den politiska fas som under Karl Johans regeringstid var den mest turbulenta. Vi har sett hur Grunnloven och den norska självständighetens påverkade hållningar till ära och yttre ärebevisningar. I kapitlet framkommer viktigheten av att efterfölja det som Grunnloven hade fastslagit, bland annat avskaffandet av adelskapet och viktigheten av att distansera sig och få bukt med oäkta ärebevisningar. I nästa kapitel kommer vi bekanta oss med ytterligare ett tecken som symboliserade yttre ära, jag kommer i stället knyta det mer ingående till befästningen av en norsk nationalkaraktär. I kapitlet har jag påvisat den starka betydelsen självständighetslinjen på Eidsvoll hade, och hur den kunde kasta negativt ljus över dem som inte hade tillhört majoritetspartiet under riksförsamlingen våren 1814. I samband med riksförsamlingens debatter och självständighetsfrågan, har vi kunnat urskilja nästintill militanta hållningar till ära – även bland prästerskapet. Jag har även demonstrerat vilka hållningar som kunde generera stor ära. Motviljan och skepticismen mot Sverige var stark, vilket satte statsråden i en svår sits, trots deras välvilliga avsikter. Som statsråd kunde man befinna sig i vansklig position genom att tvingas förhålla sig till två äresystem och lojalitetsband. I Motzfeldts

²²⁰ Maurseth 1979: 405.

²²¹ Maurseth 1979: 407.

²²² Maurseth 1979: 406. Jfr. Espeli & Nilsen (2016) s.33.

²²³ Espeli & Nilsen 2016: 34.

²²⁴ Maurseth 1979: 407.

tillfälle var det den inre överbevisningen och ärekänslan som trumfande. Detta kapitel är bakgrundsbilden för nästa, då vi ska se hur hållningarna kunde manifesteras sig i ett möte med svenskarna.

4. Nationalkaraktär och ära, ca 1815 – 1823

I föregående kapitel redogjorde jag för den spända situationen som präglade Norge mellan år 1814 till ca 1823, och vilka konsekvenser det kunde få för ämbetsmännens äreförståelse.

Detta kapitel bygger på flera av de hållningarna som gjorde sig gällande bland ämbetsmännen i det förra kapitlet. Det fanns en stark rädsla för en politisk och ekonomisk sammansmältning med Sverige, men rädslan hade även en kulturell aspekt. Syftet med detta kapitel, är därför att studera en tematik som är starkt förknippad med misstänksamheten gentemot Sverige – nämligen förställningen av en norsk folkkaraktär, med associationer till ära.

Jag kommer börja med att redogöra för olika aspekter som påverkade hållningar till ära – och hur de kan kopplas till förståelser av den norska nationalkaraktären. Jag kommer sedan demonstrera hur dessa hållningar manifesterades genom handlingar och uttalanden – i olika situationer. I samband med att uppfattningen av den norska nationalkaraktären fick ett tydligare innehåll i kampen mot en sammansmältning med Sverige, tillskrev man ämbetsmännen starka normer om hur de skulle uppträda. De som gick emot normerna – möttes med starkt motstånd, och minst sagt hårda ord. Den höga förekomsten av anspelningar på en norsk folkkaraktär kopplat till äreförståelser, visar hur djuprotade dessa normer var.

4.1 Den norska folkkaraktären, socialstruktur och könsdimension i kultur och politik

Socialstrukturella skillnader över nationsgränser

I kapitel 2 nämnde jag att den nästintill obefintliga adeln i Norge möjliggjorde de norska ämbetsmannaståndets positionering som Norges samhällselit. Det som skiljde den norska och svenska socialstrukturen väsentligt från varandra, var just denna aspekt. Dessutom saknade den norska adeln privilegier av betydelse²²⁵, vilket påskyndade processen som ledde till avskaffandet. Som vi såg i föregående kapitel, betraktade Norge och flertalet av de norska ämbetsmännen aristokrati och adelskap som ett dekadent element som symboliserade ojämlikhet. Deras uppfattning var i sin tur en mycket bidragande faktor till att man önskade att göra sig av med just adelskapet. Ett sådant omodernt element passade ytterst dåligt in i en

²²⁵ Undantagen var baroniet Rosendal, och i synnerhet grevskapen Jarlsberg och Laurvigen.

nyskapad nation som ansåg sig vara före sin tid politiskt och socialt.

Socialstrukturens politiska funktion

Hovet var politikens nervcentrum, menar den svenska historikern Bo Stråth. Hovet i Sverige omfattade hundratals personer, men bara något tiotal i Norge. Stråth bemärker att en adlig titel länge var en förutsättning för att få delta i den innersta kretsen, trots att den svenska regeringsformen från 1809 egentligen fastslog att rekryteringsgrunden för ämbetsställningar skulle utgöras av meriter som skicklighet och förtjänst.²²⁶ Det är inte helt befängt att tänka sig att de norska ämbetsmännen i och med denna ”institutionella” och socialstrukturella skillnad, ansåg att de hade mottagit sina arbeten tack vare innerlig och ihärdig insats, i motsättning till många av de högt uppsatta svenska ämbetsmännen. Som jag tidigare nämnde i kapitel 3, var de norska ämbetsmännens självbild präglad av deras dyrkan av meritokratiska principer.

De socialstrukturella skillnaderna påverkade faktiska politiska realiteter. Norges första tre statsministrar var adliga. Den första ofrälse var Frederik Due, som blev statsminister år 1841. Det var en stark kontrast mot Sverige, som fick sin första ofrälse statsminister först år 1883.

Ståndsära

Hur kom de socialstrukturella skillnaderna till uttryck i kulturen? Ett av adelsståndets sätt att distansera sig från andra samhällsgrupper, var genom hur de uppträdde i det offentliga.²²⁷ Utspekulerade manér och överdriven etikett i tal och skrift, hjälpte dessutom adelsståndet och dess medlemmar att häva sig över resten av befolkningen kulturellt sätt, samtidigt som det markerade deras sociala status.²²⁸ Som vi konstaterade i föregående kapitel, var likhetsprincipen ett starkt element under riksförsamlingen på Eidsvoll, samtidigt som den bidrog starkt till Grunnlovens utformning.

Genom att förakta den formaliserade etiketten kunde de norska ämbetsmännen använda sig av denna socialstrukturella skillnad till sin fördel. Det blev ett verktyg för etablerandet av en norsk nationalkaraktär. Samtidigt blev den ett viktigt element i det norska ämbetsmannaståndets ståndsära. I stället för att betona en yttre karaktäristik betonade man en inre, var ett resultat av att man önskade att associera sig med ett nytt äresystem, vilket jag

²²⁶ Stråth 2005: 32.

²²⁷ Collstedt 2007: 96.

²²⁸ Collstedt 2007: 96. Collstedt refererar till Norbert Elias. Jfr. Norbert Elias teori om civiliseringsprocess i *The Civilizing Process*.

pekade på i kapitel 3.

Den norska nationalkaraktären

Vad innehöll föreställningen av den norska nationalkaraktären? Uppfattningarna gör som jag nämnde i kapitel 3, sig gällande redan under 1780 och 1790-talet i de patriotiska miljöerna i den dansk-norska helstaten. Historikern Odd Arvid Nordsveen presenterar fyra olika komponenter som kännetecknar det ”nationella”, det vill säga vad norskheten bestod av. För det första framhävde man norrmännens enkelhet och icke-fördärvlighet. Jonas Rein klagade för exempel på den fördärvliga effekten Köpenhamn på norrmännen som kom dit: ”Vi tvungen Smiger lære maae/ Og for hver Hofmand bøjet staae”.²²⁹ Den andra komponenten var norrmännens frimodighet i sitt möte med myndigheter, och den tredje och fjärde var den norska bondens frihetsbehov samt norrmännens kungalojalitet.²³⁰

Den norska patriotismen och nationalförståelsen var tillsammans med äreförståelsen starkt präglad av idealiserad manlighet. Komponenterna i den norska nationalkaraktären kunde betraktas som uttryck för manlighetsprincipen. Under den gamla regimen hade en ”halvoffentlighet” med könsblandning och diffusa skillnader mellan privat och offentligt fått råda. Denna ersattes till fördel för ett forum som inte bara var präglad av mer renodlad offentlighet, men också av maskulinitet.²³¹ Denna förändring var ett resultat av att man på mitten av 1700-talet och framåt i tid – önskade en skarpare uppdelning av det privata och offentliga. Den offentliga sfären var förbehållen män – den privata kvinnor. Den offentliga sfären, det norska ämbetsmannaståndets domän, var därför präglad av manlighet och dyrkandet av manliga ideal, vilket genomsyrade den politiska kulturen.

Manlighet var förbundet med frihet – krypande underkastelse med despoti.²³² Återigen bör vi i bakhuvudet ha med oss norrmännens rädsla för en kulturell och politisk sammansmältning av Norge och Sverige. Manlighet var en egenskap som den fria mannen hade; manlighet var därför synonymt med vad som karaktäriserade norrmännens.²³³ Østberg uppmärksammar att man i sällskapslivet och politiken kan urskilja fenomen som i mer eller mindre grad är sammankopplade, och refererar därefter till politisk ofrihet, social hierarki, veklighet associerat med kvinnlighet, tillgjordhet och danskhet/norskhet.²³⁴ Manlighetsidealet

²²⁹ Rein citeras av Storsveen et al. 1997: 46.

²³⁰ Storsveen et al. 1997: 47-49.

²³¹ Østberg 2007: 103.

²³² Seip 1945: 131.

²³³ Seip 1974: 92.

²³⁴ Østberg 2007: 104.

och frihetsidealet blev viktiga retoriska och principiella verktyg för norrmännen och ämbetsmännen i deras kulturella och politiska självhävdelse.

En central del av den norska nationalkaraktärens marknadsföringsstrategi, bestod av att propagera för att det norska folket var ett folk präglad av inre dygdighet. Seip pekar därför på att ett väsentligt element i synen på norskheten, var ”en nøysomhet og stolthet som ikke lot sig imponeres av ytre glans – egenskaper som den norske embetsstand hadde hevet opp fra nødvendighet til dyd”.²³⁵ I tarvlighet fann man ära – som kunde kopplas till manlighetsidealet – och norrmännens enkelhet. Det principiella motståndet mot yttre ärebevisningar i form av medaljer och sidenband som man kunde utsmycka sig med, bör ses i ljus av dessa aspekter. Norges frihet kunde inte köpas för dessa tomma yttre ärebevisningar.

Manlighetsideal i politiken

Det norska manlighetsidealet – som en del av den norska patriotismen – och bilden av den norska folkkaraktären – hade en politisk funktion, vilket kom till uttryck i argumentation såväl som handlingar.²³⁶ Den 10:e april 1815, stoltserade slottsprästen Claus Pavels, att ”hverken Kvinder eller Lapse”, men ”Mænd af Kundskaber, Duelighet og rene Sæder”, står i spetsen för norska angelägenheter, både i Christiania och i Stockholm.²³⁷ Amtmannen Christian Magnus Falsen var medlem av den första stortingsdeputationen som skickades till Stockholm i samband med kronprins Oscars bröllop sommaren 1823. Falsen demonstrerade det norska manlighetsidealet politiskt, genom att kringgå etikett, och lät därför bli att kyssa kronprins Oscars hand.²³⁸ Sådant limeri var både omanligt och icke-norskt.

4.2 Komik i socialstrukturell och nationalkaraktäristisk anda

För att beskriva och förstå tematiken vi nu kommer stöta på, kan det vara behjälpligt att använda Pierre Bourdieus habitusbegrepp. Bourdieu vill med begreppet beskriva och precisera vilka vanor det är människor handlar, tänker och orienterar sig utefter i världen. Dessa vanor är socialt betingade och internaliseras av människan i tidig ålder, genom möten med olika livsstilar och vanor i familjen, skolan och andra sociala sammanhang, för att sedan bli ett omedvetet handlings- och beteendemönster.²³⁹ Kulturen som omger människan förkroppsligas helt enkelt. Bourdieu menar också att habitus i sin tur är orsaken till att

²³⁵ Seip 1945: 131-132.

²³⁶ Seip 1974: 92.

²³⁷ Pavels 1864: 391.

²³⁸ Holst 1876: 155. Jfr. Seip (1974) s. 92-93.

²³⁹ Kaldal 2002: 208-209.

individer blir socialt olikartade, och att en specifik habitus ofta resulterar i en individs specifika livsstilsval och smak.²⁴⁰

De svenska ämbetsmännens habitus kan urskiljas i den dagbok statsråd Peter Motzfeldt förde under unionsförhandlingarna och det överordentliga stortinget hösten 1814. Och som det visar sig, stod deras habitus i stark kontrast med statsrådets egen. De svenska delegaterna ”bukkede i en Pokkers Tid. De bleve staaende ligesom ogsaa Forsamlingen. Den første af dem tiltalte os: ’Ædle Herrer og Norske Mænd! [...] De øvrige af dem taug, men bukkede altid tilligemed ham hver Gang, han nævnte de ædle Herrer og norske Mænd”.²⁴¹ Dessa förfinade sätt att umgås och kommunicera på – kan också betraktas som yttre äretecken, vilket Kai Østberg påpekar i en artikel om manliga och kvinnliga dimensioner i det norska politiska livet före och efter 1814, där han också beskriver Motzfeldts iakttagelse.²⁴² Det är även möjligt att den strängt formaliserade etiketten som svenskarna i detta fall använde sig av, kunde betraktas som ett uttryck för underkastelse och servilitet.

Även ämbetsmannen Christie berättar om ett liknande tillfälle i den dagbok han förde under sin deltagande på det ordentliga stortingsmötet 1815. Händelsen demonstrerar hur både han och hans nära vän, statsråd Motzfeldt, upplevde sträng och högtidlig etikett som främmande – och inte minst löjlig. Motzfeldt skulle den 7:e juli 1815, läsa upp kungliga propositioner som angick utfärdandet av föreningsakten mellan Sverige och Norge, samt att man skulle bestämma en kungs myndiga ålder till 18 år. Christie berättar att:

Det var besynderligt at 3 Quodlibetianere²⁴³ paraderede i denne Anledning. Motzfeldt kom paa Kongens Vegne; han blev stadseligen modtaget af en Deputation, hvori Bøgh var; og jeg stod på Forhøjningen. Motzfeldt og jeg havde ondt ved at bare os for Latter, naar han meget ceremonielt kom hen til min Forhøjning, bukkede of afleverede et Document, og naar jeg meget gravitetisk modtog Documentet og bukkede for ham.²⁴⁴

Att Christie, Motzfeldt och Bøgh var vänner och medlemmar av samma vänkrets och herrklubb, bidrog givetvis till att situationen upplevdes som komisk. Å andra sidan visar Christies ordval att den överdrivna etiketten och situationen upplevdes som avlägsen och främmande – och att han inte associerade svenskarnas manér med egen livsstil och smak.

²⁴⁰ Kaldal 2002: 209. Citerar Bourdieu (1979)

²⁴¹ Motzfeldt 1888: 37. Jfr. Østberg (2007) s.109.

²⁴² Østberg 2007: 105-106.

²⁴³ Dørum 2020. Quodlibet var en herrklubb och hade sitt säte i Bergen. Klubbens medlemmar bestod bland annat av självständighetsmännen Peter Motzfeldt, W.F.K. Christie och Jonas Rein.

²⁴⁴ Nielsen 1900: 45.

Tillsammans med den komiska episoden som uppstod i förbindelse med Christie och Motzfeldts möte med en utspekulerad etikett under stortingsmötet, underbygger detta exempel övertygelsen om att de norska ämbetsmännen i flera hänseende, förband yttre ärebevisningar med något icke-norskt. Det formaliserade kroppsspråket kändes onaturligt och konstlat, vilket gjorde att de inte föll sig naturligt för de norska ämbetsmännen att agera som de svenska ämbetsmännen. Ovanstående situationer kan därför till en viss grad betraktas som ett kulturmöte. I kapitel 1 nämnde jag att den svenska historikern Karin Sennefelt har betonat att inre motsättningar och idéer kan existera inom en kultur, och att kulturen är dynamisk i kraft av inbyggda förändringspotential. Ett kulturmöte kunde i sin tur tydliggöra och cementera kulturella motsättningar på tvärs av kulturer. I så fall är mycket av det Sennefelt pekar på relevant, eftersom kulturen kan omstöpas eller befästas genom möten med grupper som gör att den kulturella gruppen blir medveten om sin egenart. Kanske bidrog ämbetsmännens möte med svenskarna till att det norska ämbetsmannaståndets äreförståelse och förståelse av norskhet befästes ytterligare?

Distanseringen från svenskarnas habitus och formaliserade etikett, kan delvis förklaras genom habitus-begreppet. Samtidigt bör det belysas att det i hög grad var ett medvetet val för att kontrastera den norska nationalkaraktären med den svenska. Utifrån denna förståelse, kan Motzfeldt och Christies handlingar och uttalanden betraktas som medvetna val med en underliggande avsikt, i detta fall att distansera sig från det främmande och icke-norska.

4.3 Yttre ärebevisningar

I kapitel 3 refererade jag till debatten om ämbetsrang som ägde rum under riksförsamlingen på Eidsvoll våren 1814. Jag påpekade då att majoriteten av de norska ämbetsmännen inte önskade att associera sig med ett äresystem som främst var baserat på yttre ärebevisningar. Uppfattningarna hade inte varit enhälliga, det var dem inte heller i tiden efter. I detta avsnitt ska vi återigen bekanta oss med ämbetsmännens hållningar till yttre ärebevisningar. I detta fall handlade det om att upprätta en ny ärebevisning, med starka associationer till det man önskade att distansera sig från – nämligen adelskap – och därmed svenskhet.

Det norska riddarväsenet

På det första ordentliga Stortinget 1815 talade ämbetsmannen och landsdomare Hans Leierdahl Nansen för man borde upprätta symboler som skulle symbolisera norsk

självständighet, genom ett flertal förslag.²⁴⁵ Ett av dessa förslag, var upprättandet av ett norskt riddarväsen. Debatten som följde demonstrerar att förhållandet till yttre ärebevisningar och hederstecken var komplext bland de norska ämbetsmännen. Sammansattheten såg vi även tecken på under riksförsamlingen.

Nansen menade att ett tredelat intresse hade uppstått efter föreningen med Sverige. Norge, Sverige och dess gemensamma regeringen, hade alla särskilda intressen. Detta ledde enligt Nansen inte nödvändigtvis till en skadlig opposition, men ”vil opvekke en gavnlige Kapplyst”. Som resultat skulle nationella talare, diktare och övriga statsmän lyftas fram.²⁴⁶ För tillfället var det så – att när en norrman såg en svensk orden pryda en annan norrmans bröst, skulle den förstnämnda fråga sig själv om vilken av dessa tre intressen den prydda norrmannen hade tjänat.²⁴⁷ Nansen betonade därför betydelsen av en norsk riddarorden:

Derimod, naar en national norsk Orden pryder Manden, daa veed man strax, at han gjort sig fortjent af sit Fædreneland thi i modsat Fald vilde Nationen vist have paastaaet offentligt Regnskab efter Grundloven. Og skulde et Rige, der er berettiget at havde sin egen Konge-Krone og sin egen Konge-Throne, ikke ogsaa kunne værdiges at havde sin egen Ridder-Orden?²⁴⁸

Det var inte först och främst dyrkandet av yttre ärebevisningar Nansens förslag kretsade kring. Snarare handlade det om att skapa unionell jämställdhet, vilket framkommer tydligt när Nansen pekar på att kungen faktiskt var kung av Norge, och av Sverige. Nansens förslag kan därför tolkas som ett uttryck för att hävda och markera Norges plats i unionen, på samma premisser som Sverige.

Behandlingen av förslaget hamnade i konstitutionskommitténs händer. Kommittén konkluderade med att man inte borde författa en adress till kungen för att få honom att upprätta en norsk riddarorden. De var emot förslaget i sin helhet och pekade på att Grunnlovsförfattarna inte hade menat att det var den norska kungens plikt att stifta nya ordnar.²⁴⁹ Majoriteten av stortingsförsamlingen gick emot kommitténs inställning. 56 röstade för Nansens förslag – som godtogs. I adressen till kungen skrev man bland annat att:

²⁴⁵ Dørum 2021.

²⁴⁶ Birkeland & Munk 1874: 235-234.

²⁴⁷ Birkeland & Munk 1874: 235.

²⁴⁸ Birkeland & Munk 1874: 235.

²⁴⁹ Birkeland & Munk 1874: 235.

Det norske Folk higede aldrig efter forfængelig Ære, og Storthinget tør med Tryghed overlade sig til det haab, at enhver brav Nordmand fremdeles i Bevidstheden om troligen at have opfyldt sine Pligter mod sit Fødeland, og sin Konge vil finde den kjæreste Løn for sine Bestræbelser; men vi føle os overbeviste om, at, saafremt det naadigst maatte behage Deres Majestæt fremdeles at udmærke Fortjenester i Norge med udvortes hæderstegn, det vilde blive saavel de Fortjente selv som Nationen kjært, at disse hæderstegn vare norske”.²⁵⁰

Att Nansens förslag godtogs, demonstrerar återigen de ambivalenta hållningarna gentemot yttre ärebevisningar. I adressen poängteras det att fåfång ära och yttre ärebevisningar var någonting som det norska folket tog avstånd från; det var något icke-norskt. Poängen var att man önskade att äretecken som utdelades till norrmän för utmärkta förtjänster i statens namn, skulle vara norska. Man betonade även att adressen enbart skrevs utifrån just den aspekten.²⁵¹ Det är möjligt att man genom denna betoning, hoppades på att kunna undgå att motsäga sin karaktärisering av det norska folket som ett moraliskt upphöjt folk – som egentligen inte ville ha ärebevisningar. Genom att lyfta fram det nationella i något som egentligen ansågs som kontroversiellt, löste man det problemet.

Under Stortinget 1818 togs saken upp igen, och man beslutade att man skulle rösta utan att låta en kommitté ge sitt utlåtande om saken. Återigen röstade majoriteten för att man skulle lägga fram förslaget hos kungen på nytt. Hållningen till förslaget var fortfarande präglad av stor ambivalens. Jæger, Gram, Abel, Falsen, Sebbelow och Rambech gav varsitt skriftligt votum, både för och mot saken.²⁵²

Dispasjøren Adam Gottlob Ferdinand Jæger menade att upprättandet av en norsk riddarorden skulle strida mot grundlovens anda. Den var heller inte gynnande för riket, ”thi den Handling, som alene frembringes ved haabet om en offentlig Udmærkelse, vilde i enhver Fornuftigs Øine, ikke betragtes som nogen ædel Handling, da den fødtes af Egennytte of Forfængelighed”.²⁵³ Jægers förslag kan betraktas som ett uttryck för att de yttre ärebevisningar kunde betraktas som direkt vanärande istället för något ärofyllt. Jægers förakt mot handlingar gjorda med avsikt att skaffa sig yttre ärebevisningar, är präglad av en viss grad av pietistisk religiositet – eftersom han lägger så stork vikt på den moraliskt renodlade och korrekta avsikten, som bör driva en människa till handling.

Jæger föreslog i stället att man kunde inrätta ett protokoll med de hedervärdiga namnen – där deras förtjänster också skulle anföras. Han föreslog även att den norska

²⁵⁰ Birkeland & Munk 1874: 235.

²⁵¹ Birkeland & Munk 1874: 236.

²⁵² Birkeland & Munk 1874: 561.

²⁵³ Birkeland & Munk 1874: 561.

regeringen som skulle offentliggöra erkännandet av dessa namn. Den skulle sedan bevaras med stor omsorg och auktoriseras samt förseglas av Stortinget.²⁵⁴ En ärebevisning utfärdad av den norska regeringen, skulle däremot ha en annorlunda betydning. Jægers förslag och argument kan betraktas som uttryck för en rädsla för yttre ärebevisningar. Man kan även urskilja en stark respekt för den norska statsmakten, vilket kan kopplas till ämbetsmännens lojalitet gentemot staten – och att de betraktade tjänster i statens namn som något innerligt meningsgivande.

Jens Jensen Gram var sorenskriver och ironiskt nog – innehavare av Nordstjerneorden. Han hade hängt upp sig på att prästen Niels Schultz hade argumenterat för att norska namn kunde falla i glömska, som resultat av att de saknade en norsk riddarorden. Gram påpekade att ”Det var ikke skjelden falden i hans Lod at see en Ridderorden paa et Bryst, som vitterligen ikke nærede mindste Gnist af Fædrelandskjærligjed eller endog kuns af de almindelige ædle Følelser, der constituere Begrebet om et godt Menneske”.²⁵⁵ Gram betraktade riddarordningar som ”Noget, der maaske var uslere end Børnelegetøi”. Ärebevisningar som riddarordningar var bara fånerier – och inget man borde associera sig med. Barnsligheten och ”mjukheten” stod dessutom i strid med den sårnorska hårdförheten.

Gram uppmärksammade att en stat kunde bestå utan riddarordningar, och refererade till de gamla grekerna och romarna: ”Rigtigheden af hin de ældre Staters Erfaring, saa matte det dog vel være mig tilladt, at give Stjerner og Baand, Kammerherre-Nøgler og fort sagt alt, hvad der kan indbefattes under Ordener, Navnet af overflødige Ting; og erkjænder man Rigtigheden heraf, saa feiler der mig ikke meget i Beviset for, at de samme Ting ere Skadelige”.²⁵⁶ Gram citerade därefter Peter Andreas Heiberg, och påpekade att ”den haardt mulceter Heiberg undertiden ikke havde saa ganske Uret, naar han sang: „at Ordener hænger man paa Idioter medens man forglemmer de Suhmer og Rother”.²⁵⁷ Heiberg var en dansk författare med norska anor, känd för sina radikala verk och för att vara en skarp enväldes- och adelskritiker. År 1800 skickades han i exil till Frankrike, men publicerade sina verk på modersmålet i Norge – efter 1814.²⁵⁸ Heibergs adelskritik visade sig ha stor genomslagskraft, samtidigt som den var förenlig med föreställningen av den norska nationalkaraktären.

²⁵⁴ Birkeland & Munk 1874: 562.

²⁵⁵ Birkeland & Munk 1874: 562.

²⁵⁶ Birkeland & Munk 1874: 562.

²⁵⁷ Birkeland & Munk 1874: 562. Se hela Heibergs (1790) tal på

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/ordener-haenger-man-paa-idioter-af-pa-heiberg-1790>.

²⁵⁸ Rottem 2019.

Gram menade att paragraf 23²⁵⁹ på flera vis var oförenlig med ”Grundlovens øvrige Dispositioner, der synes at lægge for Dagen den bestemte Uvillie mod Adelsaristokrati, uagtet jeg for min Del finder en altfor stor Lighed mellem Ridderordener og Adel”.²⁶⁰ Gram markerade inte enbart sin grunnlovskonservatism, men även att Grunnloven – den kanske främsta nationala symbolen – och dess anda – var inkompatibel med ytligheter som ordnar. Gram menade att hans betraktningssätt borde delas av fler i allmänhet. Hittills, hade så inte varit fallet i den norska nationen ”som vistnok ikke ubeføiet baade af inden og udenrigske Skribentere har faaet sarcastiske Bebreidelser for en altfor stor Titul- og Rangsyge; er det endvidere uforkasteligt, at Storthinget beredvilligen bør gribe ind i alle de Forhold, der, saa at sige, have Indflydelse paa den hele Nations Dannelse og Cultur”. Om man inte grep in och gjorde sig av med föråldrade element som ”bestjernede Magnater og guldgallonerte Embedsmænd”, skulle nationen förbli i ett slags barndomsstadium ”der idelig vil mores med Legetøi og derved altfor let forledes til at tage Skallen for Kjernen”.²⁶¹ Att upprätta en norsk riddarorden var som att sätta käppar i hjulet för nationens moderniseringsprocess och kursriktning – mot moralisk upphöjdhet utan överflödiga och tomma ärebevisningar.

Även sorenskrivare Anders Rambech röstade mot förslaget. Han argumenterade för ”at denne Storthingets Iver, der neppe egner sig til at blive Gjenstand for Forhandlingerne i en Nationalforsamling, sandsynlighvis, endog udenfor de forenede Riger, vil foranledige skjæve Domme om det norske folk”. Rambech menade även att det var en onödig statsutgift.²⁶² Genom att upprätta en norsk riddarorden, riskerade man att skada bilden av Norge som man hade skapat: en modern nation baserad på jämlikhet och frihet. Det var dessutom i disharmoni med ämbetsmännens förståelse av sig själva som förespråkare och kämpar för grundstenarna som den norska nationen var byggda på.

Wincencts Sebbelow däremot – röstade för att man återigen skulle be kungen om att upprätta en norsk riddarorden. Sebbelow betraktade en norsk riddarorden som ett fördelaktigt belöningssystem:

Enhver dannet Mand ved, at Mennesket i Almindelighed ikke kan frembringes til den Fuldkommenhed, hvortil det er bestemt, uden ved Opmuntringer og Belønninger, hvilke Stater i Almindelighed mangle Righed om til at gjøre i Penge eller i Eiendomme. Enhver oplyst Mand, ved at Æren er den største Drivfjeder til alt Ædelt og Stort, til alle store og driftige handlinger og

²⁵⁹ Att kungen har rätt att utdela ordensutmärkelser till vem han vill.

²⁶⁰ Birkeland & Munk 1874: 562.

²⁶¹ Storthings Birkeland & Munk 1874: 562-563.

²⁶² Birkeland & Munk 1874: 564.

Foretagenheder, til Folkeslægters og Staters Frelse, til deres Storhed og Hæder.²⁶³

Sebbelow understryker årans betydelse, och vilken motiveringskraft en mans ärekänsla kunde ha. Förslaget gick igenom. Man författade en adress till kungen ”at det maatte behage Høistsamme, fremdeles at udmærke Fortjenster i Norge med udvortes Hæderstegn”, och att ”De i denne Henseende fornødne og passende Udgifter vil Storthinget være betænkt paa at bevilge”. Man refererade till samma argument som man gjort under stortingsdebatten 1815: man önskade norska hederstecken.²⁶⁴ Debatten kring upprättningen av en norsk riddarorden visar hur komplexa hållningarna till yttre ärebevisningar faktiskt var. Principiellt sätt var man emot dessa ytligheter, men man kunde som jag tidigare bemärkte, lösa problemet genom att sätta en nationell stämpel på dessa. Debatten visar även att ett kulturellt system kan innehålla motsägande hållningar och åsikter.

Norska ämbetsmän och svenska ordensutmärkelser

Debatter om yttre ärebevisningar går som en röd tråd i den norska politiken på början av 1800-talet, vilket vittnar om betydelsen den hade, och hur viktig de norska ämbetsmännen ansåg dem för att vara. Den angick norska såväl som svenska ärebevisningar. I följande episod kan vi se hur ambivalensen kunde manifesteras hos en och samma person.

Slottsprästen Pavels skriver den 24:e september 1818 om ett samtal som han haft med Christian Magnus Falsen. Falsen hade varit emot den norsk-svenska administrationen, och han såg svenska planer angående en norsk och svensk sammansmältning – lura bakom varje hörn. Den före detta adelsmannen bedyrade enligt Pavels, att han ”Efter sine Grundsætninger paastod han, at han ikke kunde modtage en svensk Ridderorden, men maatte sende den tilbage, om man havde givet ham den”.²⁶⁵ Det skulle dock visa sig att Falsens motvilja mot en svensk riddarorden inte var speciellt djuprotad. Den 24:e augusti 1820 skriver Pavels att amtman Falsen har blivit utnämnd till riddare av Nordstjärneorden. Trots att Falsen tidigare hade sagt att han inte kunde motta en svensk riddarorden, bemärker Pavels att ”det gaar ham som saamange andre, naar deres Time kommer, bæere de deres Kors med Taalmodighed”.²⁶⁶ Falsen hade försvarat sig och sagt: ”Var jeg uafhængig ... saa modtog jeg ikke Nordstjernen, men man kan ikke altid hvad man vil, og man kunde maaske fortryde at have gjort sig Regjeringen til uven”. Pavels skriver att det inte dröjde länge förrän man på Falsen, precis

²⁶³ Birkeland & Munk 1874: 564.

²⁶⁴ Birkeland & Munk 1874: 565.

²⁶⁵ Pavels 1864: 484.

²⁶⁶ Pavels 1864: 493.

som på andra anti-svenskar som Georg Sverdrup, kunde skymta Nordstjärnan på bröstet.²⁶⁷ Det var även under denna tidsperiod som Falsen gjorde vad som i samtiden betraktades som en 180-graders politiska vändning i antiliberal riktning, något vi ska stifta oss närmare bekantskap med i kommande avsnitt.

4.4 "Vendekaaben" Falsen

Självständighetspartiet främsta man och frontfigur hade varit Christian Magnus Falsen. Han hade högtidligt gjort avkall på sitt adelskap, och framstod som en hårdnackad idealist. I denna uppsats är han en återkommande figur, tack vare hans framfärd och rykte i samtiden. I en undersökning av ära – är Falsens därför en intressant att ämbetsman att studera. Först och främst eftersom Falsen i hög grad blev en slags negativ totemfigur – i förhållande till majoriteten av de norska ämbetsmännens äreförståelse. Falsen anseende bland sina landsmän skulle komma att dala, eftersom han skulle komma att bryta mot de starka patriotiska normerna. I själva verket, var Falsen fädernelandskär ända in i hjärtroten.²⁶⁸ En närmare undersökning av Falsen, kan därför ge svar på den individuella ärans komplexitet, samtidigt som den ger oss en bild av rådande och starka konventioner – kopplat till just ära och patriotiska ideal.

Falsens framfärd – brott eller kontinuitet?

Falsens hade en fallenhet för att hetsa upp sig – det var hans svaghet. Han hanterade även motstridiga åsikter mycket dåligt. Steen menar därför att Falsen hade varit en dålig envåldshärskare, eftersom han tolkade alla motsägelser som personliga kränkningar. Falsen var därför ”uhyre effektiv i medvind, men syk i motvind”. Han var av dåligt partiledarvirke.²⁶⁹ Statsråd Holst menar att Falsens lidelsefulla sinne bidrog till hans död.²⁷⁰ Redan under det första ordentliga Stortinget 1815 gjorde Falsens svårigheter att tackla motsägelser sig gällande. I ett brev till sorenskrivare G.P Blom, skriver Jacob Aall att ”Falsen er, af Forbitrelse over, at hans Planer ikke gik igjennem, indolent og møder næsten aldri i Forsamlingen”.²⁷¹

Falsens fallenhet för att hetsa upp sig – kan tillsammans med hans lättkränkthet, delvis förklara hans ”politiska vändning”. I linje med Steens karaktärisering av Falsen, pekar

²⁶⁷ Pavels 1864: 493.

²⁶⁸ Holst 1876: 162.

²⁶⁹ Steen 1967: 114.

²⁷⁰ Holst 1876: 215.

²⁷¹ Daae 1894: 4.

Hommerstad på att Falsens personlighet kan förklara den politiska frustration Falsen upplevde när politiken inte hade utvecklats som han först tänkt sig efter 1814.²⁷² Falsen var född och uppvuxen i överklassen, och det präglade hans väsen – ”hans kultur og atferd var aristokratens”, menar Hommerstad.²⁷³

Historikern Knut Mykland, känd för sina forskningsinsatser inom 1814-tematiken, har nyanserat bilden av Falsens 180-graders politiska ”vändning” 1818–1821. För samtiden förtonade sig Falsens ställningstagande i Stortinget – som om den före detta adelsmannen satte en ny politisk kurs i konservativ riktning. Historiska märklappar har en enastående tendens till att bli stående. Mykland betonar att Falsen önskade en stark kungamakt från första början; hans politiska ”vändning” var därför inte så radikal som samtiden gärna tolkade den. Fram till Kielfreden var Falsen nära knuten till den gamla regimen under helstatstiden med Danmark.²⁷⁴ I själva verket var Falsen i grund och botten alltid ”Kongemaktens försvarer”, menar Mykland. Han förfäktade norsk självständighet – men förespråkade en stark kungamakt.²⁷⁵ Falsens politiska ställningstagande och kungavänlighet, är å andra sidan inte det mest centrala i denna uppsats. Det som är intressant – är hur Falsens tillsynelåtande politiska vändning, resulterade i att han utsattes för skarp kritik av sina tidigare likasinnade och ståndsfränder, eftersom han i väsentlig grad bröt med de rådande och hegemoniska normerna som angick nationalära och patriotiska ideal. Myklands tolkning visar däremot att Falsens fallenhet för dyrkandet av personliga lojalitetsband, kan ha varit något som varit underliggande. Kanske var det inte så svårt för en charmerande man som Karl Johan, att locka fram Falsens böjelser. Att Falsen gav sitt stöd till Karl Johan år 1821 var därför inget onaturligt. Hommerstad menar att kungaloyalitet var någonting Falsen hade i ryggmärget, samtidigt som han alltid var alltid lojal gentemot staten.²⁷⁶ Precis som Hommerstad, framhäver Mykland Falsens aristokratiska karaktär.²⁷⁷

Falsen – kungens man och norsk fanflyktning

Efter greve Sandels resa till Bergen 1819, vann Falsen Sandels såväl som Carl Johans gunst.²⁷⁸ Falsen lät sig lockas av glansen den som kunglig gunst kunde ge honom. Hans kungliga ynnest skulle däremot komma att stå honom dyrt, åtminstone när det gällde hans

²⁷² Hommerstad 2015: 286.

²⁷³ Hommerstad 2015: 284.

²⁷⁴ Mykland 1967: 141

²⁷⁵ Mykland 1967: 147.

²⁷⁶ Hommerstad 2015: 285-286.

²⁷⁷ Mykland 1967: 141.

²⁷⁸ Vogt 1871: 134.

anseende bland sina landsmän. Hans framfärd i Stortinget framkallade våldsamma reaktioner i den norska oppositionspressen. Detta är någonting jag återkommer till i nästa kapitel – som handlar om just ärekränkningar mot ämbetsmän.

Under Stortinget 1821 hade Falsen argumenterat för att man borde skjuta upp adelssaken, efter att ha låtit Karl Johan övertyga honom om att de utländska stormakterna skulle komma att reagera negativt, om man valde att avskaffa den norska adeln.²⁷⁹ Falsen hade under Stortinget 1821 ändrat åsikt angående Norges skuld till Danmark – han menade att Sverige inte längre skulle vara delaktig i återbetalningen.²⁸⁰ Några år senare skulle Falsen tillsammans med flera ämbetsmän komma att beskyllas för att ha godtagit den förnedrande skulden, men ingen blev så personligt brännmärkt som Falsen själv. Man uppfattade Falsens ställningstagande under Stortinget som en politisk vändning i kungavänlig – och därmed svenskvänlig riktning, vilket resulterade i att man gav Falsen öknamnet ”Vendekaabe”.²⁸¹ Falsen måste ha uppfattat sitt nya vedernamn som ytterst kränkande.

Till råga på allt accepterade Falsen erbjudandet om att motta det nyupprättade ämbetet generalprokurör. Avsikten med ämbetet var att kontrollera om ämbetsmännen följde lagarna och de kungliga befallningarna. Generalprokurören skulle också rapportera om ämbetsmannaförsummelse. Ämbetsmännen hade även visat sig vara ivriga oppositionsmän i Stortinget. Misstänksam som han var, fruktade Karl Johan även att de norska ämbetsmännen fortfarande var lojala mot den gamla dynastin, och illojala mot den nya.²⁸²

Falsen godtog ämbetet först efter mycket om och men. Hans tveksamhet berodde bland annat på det dåliga ryktet han fått i samband med sin framfärd i Stortinget samma år. I ett brev daterat 9:e augusti 1821, skriver Falsen till kungen att han

under det nuværende Storthing har været meget uværdig behandlet i de offentlige Blade, man har ikke engang undladt at imputere mig den Lavhed at have forandret Mening i Haab om derved at opnaa et Avancement. Der er sandt, jeg har troet at kunne foragte denne Beskyldning; men jeg haaber dog, at Deres Majestæt vil billige mit Ønske om ikke at give Anledning dertil ved strax efter Thingets Opløsning at modtage en Charge, som ikke før har existeret.²⁸³

²⁷⁹ Hommerstad 2015: 209.

²⁸⁰ Steen 1954: 188.

²⁸¹ *Det Norske Nationalblad*, 10.05.1821: 255.

²⁸² Nielsen 1873: 222.

²⁸³ Tank 1945: X. Falsens brev är tryckt i bokens förord som är författat av Yngvar Nielsen.

Det var en kluven Falsen som skrev till Karl Johan i augusti 1821. Det verkar som om Falsen egentligen ansåg att han kunde överse kränkningarna mot honom – men att han föraktade dem. Samtidigt visar han en rädsla för vad som kan tänkas hända om han accepterar ämbetserbjudandet. Saken demonstrerar den potentiella spänningen som kan uppstå som resultat av ärebegreppets dubbelhet. I detta fall står Falsens subjektiva uppfattning i konflikt med den objektiva.

Hommerstad menar att Falsen kan ha mottagit ämbetet för att bevisa att han hade goda intentioner, och att han skulle kunna framstå som folkets försvarare mot giriga ämbetsmän.²⁸⁴ Något erkännande från sina ståndsränder fick däremot Falsen inte. För dem framstod Falsen nu som kungens förlängda arm – och som en svensk spion; hans fall var komplett. Att Falsen inte längre efterhöll ärekodexen som omfattade ämbetsmännen som äregrupp, är möjligt. Att Falsen inte blev mött med den respekt som han ansåg krävde, kan ha drivit honom till att söka tröst och respektgivande bevisningar på annat håll.

Även det senare statsrådet Jørgen Herman Vog, skriver att kungen ”havde ansatt en Mand, der ved sin Færd i den senere Tid havde paadraget sig almindelig Uvillie”. Genom att låta Falsen få ämbetet, bekräftade kungen misstanken som det norska folket hade haft: att kungen var emot liberala tendenser, och att det var genom generalprokurören han skulle försöka kväsa dem.²⁸⁵

Samma år som Falsens omdiskuterade framfärd i Stortinget, skriver biskopen Jacob Neumann till Pavels i oktober 1821. Neumann berättar att

Sandels og hans Clique, som har forledet Kongen til alle (naadige) Sottiser²⁸⁶, fandt at man burde gjøre noget for Falsen. Man tilbød ham Vasaordenens Commandeurbaand, men han afslog dette. Man blev forlegen herover, og spurgte ham da i Betutelse om han vilde tækkes med Nordstjerneordenens? Dertil svarede han ja. Dagen efter var han buden i Selskab. Decorationen var ham endnu ikke overleveret, men han sendte Byen rundt, for at faa laant en Stjerne og pyntede sig med den.²⁸⁷

Falsen var självmedveten, och kunde därför göra krav på vad han ansåg sig vara värd. Hans ivrighet över att få visa sin kungliga ärebevisning, kan också delvis förklaras genom hans faktiska kungaloyalitet – och hans aristokratiska benägenhet.

²⁸⁴ Hommerstad 2015: 218 & 226.

²⁸⁵ Vogt 1871: 135.

²⁸⁶ Samma år hade ståthållare Sandels och flera andra inflytelserika personer försökt övertyga Carl Johan om att man i Norge var fientligt inställd till unionen, och att önskan om att fira 17:e maj, var ett uttryck för just det missnöjet.

²⁸⁷ Pavels 1864: 510.

Om vi tar ovanstående aspekter i beaktning, är det kanske enklare att förstå Falsens potentiella benägenhet att låta sig lockas av yttre ärebevisningar; ärebevisningar som han först tagit avstånd från. Kanske var det trots allt ett plåster på såren efter att ha fått sitt rykte befläckt efter sin framfärd i Stortinget?

4.5 Norrbaggar på kronprinsbröllop

Sommaren 1823 bjöd på pompa och ståt – kronprins Oscar skulle gifta sig. Både Christian Magnus Falsen och Jacob Aall har efterlämnat två dagböcker som de förde under sitt uppehåll i Stockholm under sommardagarna 1823. De två dagboks författarna skildrar två olika hållningar, men en sak har de gemensamt: känslan av att vara en katt bland hermeliner.

I sann demokratisk anda menar historiker Wilhelm Munthe, skulle det givetvis skickas en stortingsdeputation bestående av representanter som skulle ge en helhetlig och representativ bild av Norge och dess folk. Den nyutnämnda generalprokurören Christian Magnus Falsen blev deputationens förman, troligen för att blidka kungen. I själva verket var Falsen en mycket impopulär man i Norge under denna tid.²⁸⁸

I Stockholm mötte stortingsrepresentanterna i vad som i jämförelse med de svenska pamparnas väldekorerade uniformer, framstod som tämligen simpla klädedräkter. De svenska adelsmännen som deltog i festligheterna hade namn som i tryck var så imponerande att det krävdes allt från 10 till 15 rader, bara för att deras titlar skulle rymmas.²⁸⁹ Aall beskriver hur ”Excellencer og Riddere i deres Ordens Dragt med hvide Silkeknapper og sort Flor og Ordens kjeder, med røde Flojelskapper o. s. v. – løbe forstyrrede om hindanden for at finde de dem bestemte Pladser”.²⁹⁰ Pråligheten och de storslagna middagsbanketterna fick norrmännen att känna sig malplacerade. Det var sannerligen ett kulturmöte i sin yppersta form. Värst av allt var trots allt känslan av att mötas med likgiltighet och försummande. Somliga av deltagarna kunde inte bry sig mindre, andra kände ett starkt behov av för att markera sitt krav på respekt.

Respektbevisningen som aldrig kom

Något som både Falsen och Aall bemärkte sig, var det sällskap som den norska statsministern Sommerhielm var värd för. Å andra sidan beskriver de middagssällskapet annorlunda, och har lagt vikt på olika aspekter. Falsens beskrivning är tämligen självcentrerad. Han skriver att han

²⁸⁸ Munthe 1944: 12.

²⁸⁹ Munthe 1944: 20.

²⁹⁰ Munthe 1944: 132-133.

inte blivit hänvisad till en bestämd plats vid middagsbordet.²⁹¹ Enligt Aall skulle Falsen som förman för deputationen, ha suttit vid Sommerhielms vänstra sida, men fick i stället nöja sig med en plats nederst vid bordet.²⁹² Falsen beskriver en incident då en tjänare ber Falsen att gå fram till Sommerhielm. Det verkar som Falsen tror att Sommerhielm ska åtgärda orätten, men det visar sig vara ett missförstånd. Sommerhielm hade egentligen bara bett om att Falsen skulle se upp mot platsen där Sommerhielm satt, så att de kunde dricka en skål med varandra.²⁹³ Det är möjligt att Falsen upplevde denna lilla detalj som ytterst viktig. Det mest triviala kan få stora konsekvenser när det symboliserar något större, som rätten till respekten man ansåg sig vara berättigad till. Som jag nämnde i kapitel 1, kan ära betraktas som rätten till respekt. En bristfällig respektbevisning kan därför tolkas som ärekränkande. I kraft av sin post som deputationens förman förväntade sig Falsen viss respektbevisning, vilket även Aalls bemärkning vittnar om. För Falsens och resten av deputationsmedlemmarnas del, slutade det inte med denna middagsincident.

Aall beskriver händelsen utifrån ett större perspektiv och lägger vikt på det missnöje som uppstått bland de norska deputationsmedlemmarna efter middagen. När medlemmarna samlas hos Falsen efter att middagsällskapet är över, osar det av missnöje. De hade minsann förväntat sig större uppvaktning från sin landsman Sommerhielm, och gjorde upp diverse planer för att hävda sitt anseende.²⁹⁴ I sin samtid var Sommerhielm en kontroversiell person.²⁹⁵ Under sin tid som statsråd i den norska regeringen, var han kungens närmsta man.²⁹⁶ Sommerhielm var ett prima societetslejon. Till skillnad från många andra statsråd som tjänstgjorde i den norska statrådsavdelningen i Stockholm, trivdes Sommerhielm som fisken i vattnet – han kunde inte få nog av Stockholm.²⁹⁷ Sommerhielms tredje fru var svensk och släkting till Greve de la Gardie; ”og saaledes paa en Maade kunde [Sommerhielm] henregnes til det Svenske aristokrati”, bemärker statsråd Holst.²⁹⁸ Att Sommerhielm hade en så nära relation till kungen, samtidigt som han hade ett rikt umgängesliv med de förnämsta herrarna i Stockholm – och gifte in sig hos fienden, gjorde nog att hans landsmän tolkade honom som en överlöpare. I synnerhet eftersom han inte mötte de norska deputationsmedlemmarna med den respekt de förväntade.

²⁹¹ Tank 1945: 35.

²⁹² Munthe 1944: 92.

²⁹³ Tank 1945: 36.

²⁹⁴ Munthe 1944: 93.

²⁹⁵ Skjævesland 2005: 51.

²⁹⁶ Steen 1953: 21.

²⁹⁷ Skjævesland 2005: 50.

²⁹⁸ Holst 1876: 167.

Här ser vi även hur två äresystem kolliderar med varandra. På den ena sidan har vi deputationsmedlemmarna som i kraft av att vara norrmän tillhör samma äresystem – ett äresystem baserat på ömsesidig respekt. Sommerhielms uppträdande kan ha fått honom att framstå som att han tillhör ett hierarkiskt präglat äresystem där vissa individer står över andra, vilket stod i motsättning till det man ansåg som särtypiskt norskt.

Att bristen på respekt var något som norrmännen uppfattade som kränkande beskriver Aall:

Den norske Deputations største Plage og Uhæld er i mine Tanker, at den, i følge sin Stilling er kommen i en alt for høy Sphære. Det hele Corps respecteres som Nationens Repræsentanter, og indbydes i de fornemste Kredse, men den svenske Adelsstolhet tillader kun Faa af dem at vise hver Enkelt af Deputationens Medlemmer den Opmærksomhed og Deeltagelse som kun kan ventes hos Ligemænd.²⁹⁹

Adelsstoltheten var något som majoriteten av deputationsmedlemmarna säkert föraktade; den stod ju i egentligen i rak motpol till deras bild av norskheten. Det är möjligt att de personligen kunde överse den nedvärderande tonen, behandlingen och nonchalansen de möter, men som Norges representanter kan de inte acceptera att bli behandlade som män som står under de svenska adelsmännen. I detta fall gör ett potentiellt dilemma sig gällande; den inre äreförståelsen kommer i en potentiell konflikt med den yttre. Som nationens representanter är självrespekt och egna överbevisningar inte tillräckligt; de är tvungna att kräva respekt och hävda sin rätt till respekt, eftersom nationens ära i hög grad var förbunden med deras egna.

Återupprättning?

På ett middagssällskap hos greve de la Gardie tycks de norska medlemmarna ha fått upprättelse för den orättvisa behandling som drabbat dem på sällskapet hos statsminister Sommerhielm. De var inbjudna av riksdagsmän som har varit i Norge. Aall skriver: ”jeg formoder at mine ærekjære og i Gaar misfornøjede Medcolleger i Dag bleve møtte savel paa Ære som paa Mad og Drikke”.³⁰⁰ Senare i brevet skriver han om den vänskapliga och hjärtliga stämning som rått under middagssällskapet; han tillägger att de norska deputationsmedlemmarnas äregirighet måste vara omättad, om de inte fann denna middag tillfredställande.³⁰¹ Falsen fick också upprättelse. Värdskapet hade sett till att deputationsledare Falsen, fick den förnämaste platsen. Falsen skriver inget om detta i sin

²⁹⁹ Munthe 1944: 161.

³⁰⁰ Munthe 1944: 97.

³⁰¹ Munthe 1944: 98.

dagbok.

Den solidariska generalprokurören

Den 18:e juni, dagen innan kronprins Oscars bröllop, mottog den norska deputationen besök från Carl Johans ögonsten, statssekreterare Frederik Due. I samband med besöket uppstod det enligt Odd-Inge Skjævesland problem kring etikett och yttre värdighet.³⁰² Due hade med sig 11 biljetter och berättade att han bidragit till att säkra deputationsmedlemmarna bekväma platser med god utsikt; på den bänk som var tänkt till de normännen som uppehöll sig i Stockholm för bröllopet. Detta var normännen inte nöjda med. Kapten Seip kunde inte låta bli att yttra sin bitterhet och svarade Due att han inte kände sig förpliktad att känna sig tacksam över Dues insats. Dessutom var den norska deputationen ”inbuden af Kongen og sendt af Nationen, og han tvilede saaledes ikke på at der blev anvist Deputationen en Plads, som svarade til den Stilling hvori den stod”.³⁰³ Aall skriver att han själv lämnade församlingen, men att de kvarvarande medlemmarna beslutat att de absolut inte skulle använda sig utav biljetterna de fått. Om den norska deputationens medlemmar inte möttes av en mottagning och anvisning till sina platser vid deras ankomst till kyrkan, skulle de lämna kyrkan. Inte nog med det, de skulle också ”gjemme disse Biletter, som et bestandigt Minde om, hvorledes den norske Deputation var bleven behandlet”. Due hade slokörat traskat därifrån efter att ha mottagit normännens besked.³⁰⁴

Ovanstående avsnitt vittnar om att händelsen berörde deras offentliga roll. I kraft av att vara nationens representanter, offentliggjordes deputationsmedlemmarnas äre känsla. Detta måste ha bidragit till ökade krav på nationens anspråk på respekt. Rädslan för att vid hemkomsten till Norge, anklagas för att inte ha uppfyllt sin plikt, kan också varit en faktor. De var den norska nationalförsamlingens representanter, och förtjänade att bemötas med respekt och aktningvärdighet. Stortinget som politisk institution var en central nationell symbol, starkt associerad med stolthet. Det var inte enbart deras personliga ära som fick sig en törn. Att en individ reagerar när en annans ära blir kränkt, kan vara ett uttryck för att den utomstående individen associerar sin individuella ära med den kränkta, vilket jag nämnde i avsnitt 1.3 genom att referera till Pitt-Rivers. Norges ära stod på spel. Norge som nation – kan i viss grad betraktas som en egen historisk aktör med starka anspråk på respekt och ära.

³⁰² Skjævesland 2005: 53.

³⁰³ Munthe 1944: 124.

³⁰⁴ Munthe 1944: 124.

Deputationens förman Falsen, fann sig inte i svenskarnas behandling av hans landsmän. Falsen hade själv placerats tillsammans med talmännen, alltså inte med de övriga deputationsmedlemmarna. Falsen kunde lika gärna ha förlikat sig med den tanken, men det gjorde han inte. Han kände sig förpliktad till att söka upprättelse å sina landsmäns vägnar. Han försökte därför att söka stöd hos den norska statsministern Sommerhielm, men hos statsministern fanns ingen tröst att få. Att de norska deputationsmedlemmarna behövde biljetter för att komma in, var någonting de var tvungna att finna sig i.³⁰⁵ Vart Sommerhielm själv skulle sitta, står det inget om, men det var med största sannolikhet inte tillsammans med den norska deputationen. Greve de la Gardie försäkrade Falsen om att den plats han själv hade blivit hänvisad, borde betraktas som en utmärkelse för Falsen. Falsen valde trots det att skriva till Carl Johans överste kammarherre, greve Lewenhaupt.³⁰⁶ Falsen fick till slut sin vilja igenom och i stället för att sitta med de andra norrmännen, skulle den norska deputationen få anvisade platser, samt slippa att använda biljetterna.³⁰⁷ Kanske Falsens handling och agerande kan tolkas som ett försök till att återupprätta sitt anseende bland sina landsmän, och att visa att han tillhör samma äregrupp som dem? Att handlingen kan tolkas som ett uttryck för att hävda Norges ära är tämligen säkert. Det är även möjligt att Falsens ihärdiga insats för att hävda de norska deputationernas rätt till respektbevisning också kan tolkas som ett uttryck för frimodigheten i möte med myndigheter. Som kungens kammarherre var greve Lewenhaupt över Falsen i den sociala rangstegen i kraft av sin titel och adelskap, men det var sådana ”ytligheter” och ett sådant äresystem som norrmannen ville ta avstånd från.

Innan vi lämnar stortingsdeputationerna och deras upplevelser av sin Stockholmsvistelse, får Aall sista ordet. I sitt återberättande av vigseln kan inte Aall låta bli att kommentera hur synd om han tycker om kronprins Oscars gemål Sophie Albertine, som var ”tvungen til at henleve sine Dage ved et rænkefuldt Hof, omgivet af Smigrere”.³⁰⁸ Aall uttrycker en föreställning om det svenska hovet, dess korrupta anda och dekadens, vilket han med största sannolikhet delade med många andra.

4.6 Självbildens baksida

De norska ämbetsmännen hade en stark föreställning om att de inte var lika fåfängliga och ytliga som svenskarna. Självbilder är å andra sidan självvärderingar, och de återspeglar inte

³⁰⁵ Tank 1945: 55.

³⁰⁶ Tank 1945: 55-56.

³⁰⁷ Tank 1945: 58.

³⁰⁸ Munthe 1944: 134.

alltid faktiska realiteter.

Motzfeldt bekräftar Aalls anmärkningar

Vi såg nyss hur stortingsmedlemmarnas resa till Stockholm i samband med kronprins Oscars bröllop, upplevde kränkande åsidosättanden. Även statsråd Motzfeldt bekräftar de anmärkningar som Aall gjort: ”de fleste klage over Tilsidesættelse, eller Mangel paa tilbørlig Opmerksomhed og Forkommenhed”.³⁰⁹ Sanningshalten i norrmännens påstående var enligt Motzfeldt svår att avgöra: ”For den, der kjender Mennesker og veed, hvor mangehaande Misfornøielser: at man ei fik den Orden, man ventede, ei kunde snakke sig til det Embede, man ønskede, ei saa saa meget Smiil paa fornemme og fornemste Ansigter, som man troede at tilkomme”. Motzfeldt var därför skeptisk till ”de saa meget omtalte Tilsidesættelser – skjønt vel saa meget er vist, at det særdeles Galanteri, som i Begyndelsen vistes de Norske, der kom til Stockholm, nu er forbi. Det var ogsaa et Koketteri, som smagte af Hvedebrødsdage og kunde, som disse, ei bestaa i Længden”.³¹⁰ Motzfeldts anmärkning kan tyda på att han personligen kunde överse sådana åsidosättanden. Tidigare i uppsatsen har vi sett hur hans inre ärebevisningar och självrespekt var något han värdesatte framför yttre. Det som är intressant är att Motzfeldts påstående gör att norrmännens, bland dem ämbetsmän, självbild framstår som ambivalent. Motvilja mot ytlig gunst och ärebevisningar ansågs vara icke-norskt, men de faktiska realiteterna återspeglar sällan idealen.

De norska ”Pyntedukker”

Carl Schnitler pekar på att ämbetsmännen under 1820-1830-talet hade en förkärlek för att uppträda i uniform och ordnar. Detta kunde oppositionstidningar som *Nationalbladet* och *Statsborgeren* använda till sin fördel. I deras kritik av ämbetsmännens maktställning, gör de påhopp gällande ämbetsmännens klädsel. Ämbetsmännens beskrivs som ”militære Pyntedukker”, ”bestjernede mænd” och ”baldyrede og broderede Herrer med Order og Stjerner, Snørliv, Sværd og Sporer”, vars ”Ordenssygdom og Uniformssmitte, der saa merkelig har utbredt sig hos os siden Foreningen”.³¹¹ Genom att angripa ämbetsmännens klädsel och koppla den till ens slags kultur dekadens som uppstått efter föreningen med Sverige, var ett angrepp mot ämbetsmännens självbild. Ämbetsmännen hade låtit sig

³⁰⁹ Motzfeldt 1888: 144.

³¹⁰ Motzfeldt 1888: 144.

³¹¹ *Nationalbladet* citeras av Schnitler 1989: 270. Citerar från nummer från år 1820 och 1821.

korrumperas, eller åtminstone besudlas av den svenska ”Ordenssygdom”. De var helt enkelt inte bättre än svenskarna själva.

Behovet för att bära uniform och utsmycka sig med ordenstecken hängde ihop med ämbetsmannaståndet behov av att markera sig som ”myndighetsbärare”, menar Schnitler. Det var ett resultat av tidens militära anda, såväl som ämbetsmännens ståndmedvetenhet och maktkänsla.³¹² Vi kan därför koppla det till Webers ståndsära. Angrepp mot ämbetsmannaklädseln var därför ett angrepp på ämbetsmännens maktpolitiska hegemoni. Att ämbetsmännen förknippades med den norska antitesen, svenskarna, kunde man inte finna sig. I kapitel 6 möter vi ett försök på att råda bot på ämbetsmännens ”Uniformsmitte”.

4.7 Den norska regeringen demonstrerar sin rätt till respekt

Att värna om Norges självständighet – och göra anspråk på respekten de ansåg att Norge förtjänade i unionen, var en ytterst viktig angelägenhet för de norska statsråden. Att de svenska statsråden förminskade den norska regeringens duglighet och kompetens, upplevdes som mycket kränkande. Som statsråd Peter Motzfeldt kommer demonstrera här nedan, rörde det sig först och främst inte om att det var statsrådets personliga ära som var kränkt. Det handlade snarare om att de som Norges främsta ämbetsmän och representanter, skulle värna om den norska regeringens, och därmed Norges ära. Jacob Aall beskrev Motzfeldt som ”et frimodigt Medlem af Statsraadet, som hverken af Frygt eller for Gunst vilde holde meninger tilbage, som han troede at kunne forsvare og understøtte Foranstaltninger til Fædrelandets Gavn”.³¹³

Bodøsaken var en smugglingsaffär som skapade mycket bry för Norge och den norska regeringen. Några brittiska köpmän hade 1818 arresterats i Bodö under ett försök att smugla ut korn, och hade lyckats smita därifrån. Saken förstörades efter att köpmännens representant Francis Denovan, presenterade händelsen som ett övergrepp mot brittiska statsborgare och brittisk egendom, i sitt möte med de brittiska myndigheterna.³¹⁴ Norge och Sverige hade en gemensam utrikespolitik. Bodøsaken tydliggjorde Norges underlägsna position i unionen, eftersom de svenska myndigheterna ensamma tog sig an den diplomatiska dialogen med de brittiska myndigheterna.³¹⁵ I samband med uppgörandet av Bodøsaken – hade Karl Johan våren 1821 utfärdat en kunglig resolution med instruktioner om att Poul Christian Holst skulle

³¹² Schnitler 1989: 271.

³¹³ Aall 1859: 573-574.

³¹⁴ Arntzen 2021.

³¹⁵ Bolstad 2015: 16.

förhandla med Francis Garden Denovan, en brittisk affärsman som fungerade som skulle fungera som ett slags mellanled. Eftersom Denovan saknade en auktoritativ fullmakt för att förhandla med Holst, lät den norska regeringen inte förhandlingen äga rum. I den kungliga resolutionen hade den svenska utrikesministern Lars von Engeström bifogat ”et fransk Diktamen”, där han beskyllde den norska regeringen för att vilja förhala uppgörandet av Bodösaken och att de enbart kommenterade kungens resolution, men lät bli att bli att efterfölja den. Engeströms protokoll hade retat upp regeringsmedlemmarna, och de tänkte minsann inte se mellan fingrarna denna gång.³¹⁶

Motzfeldt skriver att den norske regeringen som resultat av protokollet ”besluttet at gjøre en Indstilling derom til Kongen, vise at Lars har aldeles Uret, og frabede os i Kraftigeste Maade denne inkompetente Persons Kritik over vore Embeds-Handlinger. Da det var mig, som moverede denne Beslutning, saa er det ogsaa falden i min Lod at lave den Lud, Hr. Lars skal vaskes i”.³¹⁷ Handlingen krävde försiktighet, men Motzfeldt yrkar tydligt på att något måste göras, ”ei for vore Personers Skyld, thi saare daarligt maatte det være fat med os, om Lars’s Dadel kunde skade vor Karakter, men det gaar ei an, at den Norske Regjering officiellt gennemhelges af den svenske Udenrigsminister”.³¹⁸ Kränkningen var något statsråden kunde häva sig över personligen, men tack vare representationsplikten som medföljde deras ämbete, kunde de inte tolerera att behandlas hur som helst av svenskarna. Det var Norges och den norska regeringens ära som stod på spel – deras ämbetsära stod på spel. De hade inte heller visats den respekt de ansåg att de hade krav på. Den svenska utrikesministerns kränkande recension av den norska regeringens karaktär och handlingar, besvarades med en kränkande recension av utrikesministern själv.

En vecka senare hade Motzfeldt författat en invändning som ”ganske rigtig var skarpt lutet”, och som den norska regeringen godkände. Den svenska ståthållaren Sandels vägrade dock att skriva under på denna. Stämningen våren 1821 var spänd utan de norska statsrådets frimodiga yttringar, bemärker Steen.³¹⁹ Motzfeldt fick ändå möjlighet att demonstrera sin frispråkighet i sann nationalkaraktäristisk anda. En kränkning som denna kunde man inte låta passera utan anmärkning.

³¹⁶ Motzfeldt 1888: 252-253.

³¹⁷ Motzfeldt 1888: 253.

³¹⁸ Motzfeldt 1888: 253.

³¹⁹ Steen 1954: 94.

I detta kapitel har vi sett hur uppfattningen av den norska nationalkaraktern kunde manifestera sig genom ett kulturmöte. I detta tillfälle var det med svenskarna, och kulturen i Stockholm. Vi har sett exempel på hur distanseringen till den svenska kulturen kunde tänkas vara ett resultat av habitus, men också en medveten handling. Vi har också sett hur de starka normerna kring nationalära kunde resultera i ren smutskastning och förakt. Den tidigare självständighetsmannen var den som hamnade i skottelden. Genom sin orientering mot Karl Johan, rörde sig Falsen mot ett äresystem som uppfattades som icke-norskt. Hans accepterande av generalprokurörämbetet uppfattades som förrädisk, eftersom han nu skulle kontrollera sina ståndsförändrar – åt svensken. Norges ära och norrmännens rätt till respekt var däremot något som Falsen aldrig slutade bry sig om, vilket han också demonstrerade. Rätten till respekt och känslan av kränkning som resultat av utebliven respektbevisning, gjorde sig gällande i den lägre såväl som i den högre instansen: i den norska regeringen. I kommande kapitel ska vi bekanta oss ytterligare med ärekränkningar, men denna gång innanför Norges gränser.

5. Ämbetsmän och ärekränkningar, ca 1820 – 1836 (1840)

I detta kapitel ska vi se hur det norska ämbetsmannaståndet förhöll sig till ärekränkningar. Varje kapitelavsnitt följer en kronologisk struktur, men kapitlet i sig är tematiskt strukturerat. Ärekränkningar är kanske den aspekt av ära som är mest emotionellt laddad, och som i väsentlig grad kan aktualisera äreförståelser. I detta kapitel kommer jag se på juridiska såväl som icke-juridiska kränkningar, det vill säga uppfattningar av att ens äran har blivit kränkt. Det är först och främst tryckta ärekränkningar jag har valt att fokusera på i detta kapitel. Det är inte kapitlets avsikt att ge en helhetlig bild av ämbetsmännens förståelser av de två olika typerna av ärekränkningar, som jag förhåller mig till. Avsikten är i stället att försöka ge en inblick i vilka hållningar och förståelser av ärekränkningar som förekom, och vad det var som utlöste dem.

Jag kommer börja med att se på hur den norska regeringen och statsråden, arbetets huvudaktörer, förhöll sig till ärekränkningar mot ämbetsmän i pressen. På så vis får man insikt om hur man i den övre samhällsinstansen, betraktade denna tematik. Det har inte varit min avsikt att helhetligt undersöka hur regeringen förhöll sig till samtliga av dessa uttalanden och skrivelser. I stället har jag valt ut några tillfällen där regeringen omtalar ärekränkningar mot ämbetsmän och statsråd i pressen. Jag kommer även förhålla mig till några av konklusionerna historikern Kristian Nymark gör i sin avhandling om Karl Johan och regeringens tryckfrihetspolitik under tidsperioden 1814 till 1844.

För att dimensionera det hela, har jag valt att demonstrera äreförståelser hos andra representanter från ämbetsmannaståndet, och hur de förhöll sig till ärekränkningar. Jag har baserat mina tolkningar på ämbetsmäns uttalanden i offentliga tidskrifter och tidningar. Historikern Ola Gjerløw karakteriserar den norska pressen under 1820 och 1830-talet som ”avismessig sett injurienes tid; man fikk dem servert i både artikler på vers og prosa og i avertissementets form”.³²⁰ Källorna som detta arbete är baserade på, är från tidsperioden 1821 till 1840. En rad av dessa injurierande artiklarna ramade givetvis ämbetsmännen. På så vis har jag kunnat beröra ämbetsmannakulturen och ämbetsmannaståndets äreförståelser i allmänhet. Jag har också valt att ge exempel på hur pressen bemötte ämbetsmännen och deras utlåtanden som gick angick ära, för att visa vilka föreställningar det fanns om ämbetsmansära. Den norska historikern Knut Dørum bemärker att ”det etter 1814 vart danna ei folkelig

³²⁰ Gjerløw 1948: 109.

offentlighet som var langt meir politisert og hadde større kraft og tyngde enn den som hade vore før 1814".³²¹ Den skriftliga offentligheten var en av den folkliga offentlighetens nya arenor, och är därför relevant att undersöka i förbindelse med ärekränkningar av ämbetsmän.

Avslutningsvis har jag valt att behandla statsminister Løvenskiold i ett eget avsnitt. I avsnittet kommer jag se på statsministerns försvarsskrift som han lät publicera offentligt 1833, samt riksrettssaken mot honom 1836. Avsikten är att visa att offentliga publikationer, kunde användas som ett icke-juridiskt medel för att upprätta sin ära, och att riksrettsåtal kunde vara förbundet med ära.

5.1 Ämbetsmännens juridiska beskydd

I kapitel 2 nämnde jag hur Jon Skeie, professor i rättsvetenskap pekar på att de moraliska kraven som ställs på samhällets olika individer, är ett resultat av och återspeglar individernas samhällsliga positioner. Den samhällsliga positionen bestämmer också vilken etiska plikt eller plikter, som tilläggs en person. Detta innebär att samhällets individer har olika behov av, och kan ställa olika krav på juridiskt beskydd när det gäller för exempel injuriersaker.³²² Varje samhällsstånd, har till en viss grad särskilda äreförplikter, som i sin tur återspeglar det sociala tillståndet.³²³ Ämbetsmännen var statens representanter. Det var därför viktigt för staten att ämbetsmannen hade ett fläckfritt rykte, och att ämbetsmannen hade sin ära i behåll. Denna syn återspeglades bland annat i tryckfrihetsförordningen från 1799, och i synnerhet i § 11 som lyder:

Fornærmelser, som tilføies private Personer, ved Trykkefrihedens Misbrug, overlades til de Vedkommende selv at paatale ved Lovmaal. Men, da det er magtpaaliggende for Kongen og det Almindelige, at de Kgl. Embedsmænds Rygter ere ubesmittede, skal de være pligtige til, naar der endog blot gjøres ærerørige Beskyldninger imod deres private Karacteer og Handlinger, at fralægge dem samme ved Dom".³²⁴

Ärekränkningar mot privatpersoner var en privat angelägenhet, medan ärekränkningar mot ämbetsmännen var en offentlig angelägenhet. Detta var något som skulle komma att ändras när den nya strafflagen från 1842 trädde i kraft. Då blev ärekränkningar en sak för privata åtal, även när det gällde offentliga tjänstemän.³²⁵ Men eftersom denna uppsats begränsar sig till

³²¹ Dørum 2016: 124.

³²² Mæland 1986: 50-51.

³²³ Skeie 1910: 206.

³²⁴ Trykkefrihedsforordningen af 1799.

³²⁵ Skeie 1910: 389.

tidsperioden 1814 till 1842, berörs inte ämbetsmännen som uppsatsen undersöker, av den nyss nämnda förändringen.

Genom § 11 i tryckfrihetsförordningen var ämbetsmännen pålagda att bestrida ärekränkande beskyllningar, genom att väcka åtal. Som tidigare nämnt var ämbetsmännens rykte och ära en statlig angelägenhet. Det betonar även historikern Bård Tuseth: ”Ærekrenkende beskyldninger rettet mot embetsmenn satte statsadministrasjonen i et dårlig lys, og beskyldningene kunne smitte over på kongen eller regjeringen”.³²⁶ Tuseth pekar i sin avhandling på att det därför var viktigt för staten att inte låta sådana beskyllningar förbli obestridda. Därför kunde ämbetsmännen söka om eller beviljas att få rättegångskostnaderna, *beneficium processus gratuiti*, täckta av staten.³²⁷ De som blev pålagda att bestrida ärekränkande beskyllningar fick automatiskt rättegångskostnaderna täckta.³²⁸ Tuseth menar att detta måste ha inneburit att antalet ärekränkingsmål ökade. Justisdepartementet behandlade mellan åren 1814 och 1831, 111 mål som rörde sig om fria rättegångskostnader för ämbetsmän. Dessa mål utgjorde en betydlig del av ärekränkingsmålen, och nådde sin topp mellan 1817 och 1821.³²⁹

För övrigt var det så att tryckfrihetsordningen bara reglerade tryckta yttringar och handskrifter som såldes eller distribuerades på samma sätt som trycksaker.³³⁰ I praktiken, menar Jon Skeie, blev ämbetsmännen också pålagda att ”fralægge sig”, det vill säga bestrida, ärekränkande beskyllningar som inte var tryckta i skrift.³³¹ Enbart ett fåtal av uppföringarna i Justisdepartementets register innehåller en bemärkning som varslar om att rör sig om injurier i tryckt skrift. Sakerna berör därför muntliga och skriftliga, såväl som offentliga ärekränkningar. Tuseth bemärker också att det ser ut som att Justisdepartementet avslagit förfrågningar om att få rättegångskostnaderna täckta, när man i tillägg har beslutat att inte väcka offentliga åtal.³³²

Det bör också tilläggas att påbudet om att ämbetsmännen skulle bestrida ärekränkningar genom en rättslig process, var ett verktyg som staten kunde använda sig av för att avslöja korruption eller ämbetsförsummande. Myndigheterna kunde därför enligt paragraf

³²⁶ Tuseth 2022: 359.

³²⁷ Tuseth 2022: 359.

³²⁸ Tuseth 2022: 483.

³²⁹ Tuseth 2022: 359.

³³⁰ Tuseth 2022: 65.

³³¹ Skeie 1910: 189-190.

³³² Tuseth 2022: 483.

10 i tryckfrihetsförordningen suspendera ämbetsmannen från hans ämbete, fram tills att ärekränkningens målet var uppkänt.³³³

Juridiskt sett var en ärekränkning tvungen att vara riktad mot en eller flera konkreta personer. Enligt paragraf 100 i Grunnloven, kunde en person bara dömas för ärekränkande beskyllningar om beskyllningarna var osanna.³³⁴ Paragrafen pekar även på att ”Frimodige Yttringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte”.³³⁵ Att kritisera ämbetsmannaståndet som helhet, var därför inget man kunde straffas för. Det betydde å andra sidan inte att man såg lätt på sådana typer av beskyllningar, eller kränkningar. Vi har tidigare i arbetet konstaterat att ämbetsmännens höga grad av samhällsmoral, var en stor del av deras ståndskultur.³³⁶ Något som ämbetsmannaståndet önskade var harmoni mellan samhällsgrupperna, vilket resulterade i att beskyllningar och kränkningar av ämbetsståndet kunde bryta ned tilliten som behövdes för att denna samhällsharmoni skulle bestå.

Nationalbladet angriper Falsen

Eftersom jag i kapitlet flera gånger kommer att referera till en begivenhet som angick Christian Magnus Falsen, och eftersom aktörerna i källorna flera gånger refererar till denna begivenhet, har jag valt att beskriva händelsen och omständigheterna kring den i korta drag.

Den före detta adelsmannen Christian Magnus Falsen hade varit självständighetspartiets främsta talesman och frontfigur under riksförsamlingen på Eidsvoll våren 1814, och han hade öppet frånsagt sig sitt adelskap inför församlingen. Under Stortinget 1821 argumenterade Falsen bland annat för att man borde utsätta adelssaken. Karl Johan hade överbevisat Falsen om att utländska makter skulle reagera negativt om den norska adeln avskaffades.³³⁷ Som tidigare nämnt i uppsatsen, var avskaffandet av adeln en viktig princip sak för de flesta, eftersom det representerade social likhet. Det var också en åtgärd för att förhindra en svensk-norsk sammansmältning. Falsens synpunkt gällande adelssaken var en av flera saker som fick stora delar av stortingförsamlingen, och den norska pressen, att reagera. Att Karl Johan hade en önskan om att bevara den norska adeln var något alla visste. Den 10:e maj 1821, utgav *Det Norske Nationalblad* inte mindre än tre nummer. I en av artiklarna, författad av ”Dine fordums venner / De redelige Vadmestroejer og ikke / subordinerte Vendekaaber”, skrev författaren att ”vi gjenkjende Dig slet ikke, siden Du har forladt

³³³ Tuseth 2022: 364.

³³⁴ Skeie 1910: 144. Jfr. Langeland (2005) s.189.

³³⁵ Kongeriget Norges Grundlov 1814: § 100.

³³⁶ Sejersted 1986: 282.

³³⁷ Hommerstad 2015: 209.

Gangeren Troefast og sidder fast i Sadlen paa Gampen Lurifax, der fører Dig til højre og venstre”.³³⁸ Falsen uppfattades nu i hög grad som kungamaktens försvarare, en bedragare, och en ”Vendekaabe”. Ett av numren innehöll även artikeln ”Prophetier af C.M Falsen”.³³⁹ Den 31:e maj, publicerade *Det Norske Nationalblad* ytterligare en artikel: ”Complimenter ved Christian Magnus Falsen”.³⁴⁰ Falsen försökte att överse skrivierna, men efter att återigen ha angripits av *Det Norske Nationalblad* i juni 1821, ansökte Falsen om, och beviljades *beneficium processus gratutiti*, för att försvara sig mot ärekränkningarna.³⁴¹

5.2 Regeringens syn på ärekränkningar

Bland statsråden rådde det delade meningar om tryckfrihet och tryckta ärekränkningar, precis som det gjorde i det norska ämbetsmannaståndet. Flera av statsråden hade ofta en mycket mer liberal inställning till tryckfriheten än kungen själv. Vid flera tillfällen valdes en mer liberal linje när, oppositionspressen skulle behandlas.³⁴²

Odelstinget kunde enligt paragraf 30 i grunnloven resa riksrett mot statsråden om de inte bifogade ett skriftligt votum i protokollen som bevisade att de var emot beslut som kunde skada riket. Nymark bemärker därför att detta kan ha bidragit till att regeringen lystrade mer till opinionen, och att regeringen därför var mer villig till att göra motstånd mot kungen.³⁴³ Det bör också tilläggas att statsråden svor trohet både till konstitutionen och kungen; deras pliktkänsla var dubbel.

Motzfeldts ambivalenta hållning

”Nei, nu bliver Nationalbladet altfor galt”, skriver statsråd Motzfeldt dagen efter att *Det Norske Nationalblad* publicerat sin smädeskrift ”Prophetier af C.M Falsen”.³⁴⁴ Det var den första av *Nationalbladets* artiklar som verkligen väckte regeringens avsky.³⁴⁵ Regeringens negativa hållning till *Nationalbladet* var däremot inte ny. I ett brev från ståthållare Sandels till

³³⁸ Det Norske Nationalblad, torsdag 10.05.2021: 255.

³³⁹ Det Norske Nationalblad, torsdag 10.05.2021: 273-284.

³⁴⁰ Det Norske Nationalblad, 31.05.2021: 1–13.

³⁴¹ Hommerstad 2015: 218. Hommerstad hänvisar till *Det Norske Nationalblad*, *Den Norske Rigstidende* och Paveles.

³⁴² Nymark 2020: 111.

³⁴³ Nymark 2020: 111-112.

³⁴⁴ Motzfeldt 1888: 298.

³⁴⁵ Nymark 2020: 175.

Karl Johan, pekade Sandels på att *Nationalbladet* vände det den norska folkopinionen mot Sverige, regeringen och dess medlemmar.³⁴⁶

Det var å andra sidan inte de ohövlige kommentarerna om Falsen som Motzfeldt först och främst reagerade på: ”Det Stykke, hvori der citeres af og kommenteres over Falsens Piece i 1814, synes mig dog overskrider Trykkefrihedens Grændser. Uartighederne mod Falsen faar han selv paatale, om han finder for godt, men der er i Anmærkningerne endeel imod Kongen som vi dog nok ikke tør lade være upaatalt”.³⁴⁷ Justisdepartementet beslutade sig för att åtala *Nationalbladet* för att ha brutit mot tryckfriheten.³⁴⁸ Det var Falsen själv som ansökte om att få rättegångskostnaderna täckta, för att kunna bestrida de ärekränkande yttringarna. Falsens ansökning bekräftades av regeringen eftersom han hade blivit angripen på ett sätt som var oförenligt med den aktning han hade krav på som borgare och ämbetsman.³⁴⁹

Motzfeldt menade att något borde göras, men ansåg att det vore oklokt om man upphävde *Det Norske Nationalblads* portomoderation.³⁵⁰ Motzfeldt var emot ett sådant tilltag, eftersom ”der ligger et Slags daarlig Hævn deri, en Frygtagtighed og en Mistillid til Lovens Magt til at sikre for Fornærmelser, som ei er Regjeringen værdig”.³⁵¹ Enligt regeringen var ett tilltag oundvikligt eftersom *Nationalbladet* hade ett skadligt inflytande på folkets tankesätt.³⁵² Nymark bemärker även att regeringen balanserade på en tunn tråd. För dem var den inte enbart viktigt att hindra att oppositionen kritiserade kungen; det var också viktigt att oppositionen inte radikaliserades.³⁵³ Det är möjligt att statsrådets egna äreuppfattningar och förståelse av sitt inre värde, fick vika till fördel för blickandet av kungen.

Avsnittets tematik berör statsrådets och regeringens ambivalenta hållning till pressen och dess skriverier. Motzfeldt hade, som jag nyss demonstrerat, en kluven hållning till hur man skulle behandla oppositionspressen. Som statsråd kunde han inte tåla att pressen uttalade sig hur som helst om kungen, vilket också gällde regeringens förman, ståthållaren. Motzfeldt menade att:

Nationalbladet bliver nu altfor gement. Den ene Gang efter den anden stiller det Sandels til Skue paa en nederdrægtig Maade. Lad ham have sine Feil, men det er uværdigt for hele Nationen, at den første Embedsmand i Landet bliver saaledes

³⁴⁶ Nymark 2020: 173.

³⁴⁷ Motzfeldt 1888: 298.

³⁴⁸ Nymark 2020: 227.

³⁴⁹ Nymark 2020: 177. Nymark hänvisar till statsrådsavdelningen i Stockholms regeringsinställning.

³⁵⁰ En ordning som användes för att förbättra tidningarna och tidskrifternas ekonomiska förutsättning. Se Nymark 2020) s.9.

³⁵¹ Motzfeldt 1888: 299.

³⁵² Nymark 2020: 227.

³⁵³ Nymark 2020: 178.

medhandlet. Er han ei sin vigtige Post værdig, nu, saa indgaa man med en Forestilling til Hs. Majestæt og udbede en Anden i hans Sted, men saalænge han beklæder denne Post, er det en Vanære for Nationen at see ham sættes saaledes i Gabestokken.³⁵⁴

Ståthållaren i detta tillfälle, var greve Sandels. *Nationalbladets* skrivelser och Motzfeldts hållning till dem, visar dilemmat som statsråden kunde befinna sig i. Vid detta tillfälle verkar Motzfeldt däremot känna sig förpliktad till att markera att regeringens medlemmar bör behandlas med respekt. Om denna känsla av förpliktelse gav upphov till handling, har jag inte sett på. Tidigare i uppsatsen har jag pekat på att Motzfeldt gärna framhävde och yrkade på att hans inre ärebevisning trumfades yttre ärebevisningar. Som vi snart kommer att se, är det något Motzfeldt kommer lyfta fram igen.

Ett stormande statsråd

Motzfeldt och flera av de andra statsråden var aviga mot att agera för hårt mot skriverier om regeringen, vilket framkommer flera gånger i Motzfeldts dagbok. Den 1:e november 1822, berättar Motzfeldt om ett statsråd som blev ett ”stormende quasi-Raad”, där de norska statsråden ännu en gång fick smaka på ett av Karl Johans välkända raseriutbrott. *Morgenbladet* hade några dagar tidigare publicerat ett tal av Flor, som hade stött kungen eftersom han fått veta att det innehöll, vad som kunde betraktas som beskyllningar mot regeringen och Finansdepartementet. Det är med stor sannolikhet talet jag behandlar i nästa avsnitt (5.3), där Flor attackerade och förolämpade flera ämbetsmän i Stortinget. Flors tal hade förargat kungen. Motzfeldt berättar också att ståthållare Sandels hade försökt att förvränga Flors uttryck och uttalanden, för att få dem att framstå som ännu mer lumpna. Statsråden korrigerade därför Sandels översättning av artikeln flera gånger. Kungen frågade om statsråden hade läst artikeln i fråga. Några av dem svarade nej, och läxades upp för att de inte läste allt som trycktes. De som hade läst det, läxades upp för att ha tigit om innehållet i två dagar! Kungen frågade därför hur det var möjligt för honom att lita på sina statsråd om de nu teg om något sådant? Han frågade även hur folket kunde ha tillit till statsråden när de tålde sådana recensioner? Karl Johan besvarade därefter sina frågor själv: ”Folket er ret godmodigt, da det ei insulterer Eder paa Gaden, naar I taale Saadant”. Motzfeldt kände sig manad att försvaras sig själv; ”Jeg tog mig den Frihed at sige, at jeg troede min Reputation in publico mere befæstet, end at Hr. Flor kunde rokke den”.³⁵⁵ Motzfeldt var så pass trygg i sina egna

³⁵⁴ Motzfeldt 1888: 321.

³⁵⁵ Motzfeldt 1888: 433.

överbevisningar, att han inte blev kränkt om andras åsikter visade sig vara i strid med hans egna.³⁵⁶ Denna säkerhet, gällde även kungliga åsikter som stred mot Motzfeldts egna.

Att Motzfeldt översåg kommentarer och skrivelser om honom själv, demonstrerar Motzfeldt så tidigt som år 1819 i ett brev till greve Wedel. Ståthållare Sandels hade i ett samtal med Motzfeldt uttryckt sin frustration över att de norska tidningarna skrev mycket negativt om honom. Motzfeldt svarade då: ”Det bør man ei bryde sig om; der er flere Gange skrevet ret maliöce Ting om mig, men det faar jeg taale”.³⁵⁷

Statsråd främjar oppositionspressen?

Från och med år 1822, var Motzfeldt chef för det nyupprättade Revisionsdepartementet. Den norska historikern Erik Rudeng bemärker att Motzfeldt inte kan ha varit ovetande om att en av hans unga medarbetare befattade sig med andra saker än enbart departementets. Den unga medarbetaren i fråga var *Morgenbladets* anonyma redaktör Adolph Bredo Stabell, som hade varit anställd på *Morgenbladet* sedan 1831. Rudeng menar att Motzfeldt måste ha vetat om att kopisten³⁵⁸ Stabell var *Morgenbladets* redaktör. Att Motzfeldt som statsråd inte grep in trots att *Morgenbladets* ton blev mer och mer kritisk och oppositionell, är enligt Rudeng kanske inte så överraskande.³⁵⁹ För att underbygga sin förståelse refererar Rudeng till professor Ludvig Kristensen Daa, som bemärkte att nästa statsråd tvingade en anställd att sluta som redaktör för *Den Constitutionelle*, för att han som ämbetsman inte kunde bidra till kritiserandet av regeringen.³⁶⁰ Det är möjligt att Daa syftar på Andreas Munch, som var *Den Constitutionelles* redaktör fram till 1845. Munch tvingades att lämna sin ställning vid departementet han var anställd vid, efter att regeringen använde sig av bestämmelser som förbjöd ämbetsmän att polemisera offentligt mot regeringen.³⁶¹ Rudeng tillägger också något som redan poängterats i denna uppsats; Motzfeldt fungerade under sin ministertid som en motvikt mot Karl Johans norska politik och försök på att amalgamera Norge och Sverige.³⁶² Därför är det möjligt att Motzfeldt kan ha betraktat den moderat-oppositionella tidningen som något nödvändigt, menar Rudeng.³⁶³

³⁵⁶ Steen 1967: 116.

³⁵⁷ Motzfeldt 1888: 206.

³⁵⁸ Stabell hade ämbetsexamen, men var anställd som kopist. Det var departementscheferna som utnämnde kopisterna, inte kungen. Jfr. Maurseth (1979) s.240.

³⁵⁹ Rudeng 2021: 105

³⁶⁰ Daa citeras av Rudeng 2021: 105.

³⁶¹ Ottosen 2023.

³⁶² Rudeng 2021: 106. refererar till Norsk biografisk leksikon.

³⁶³ Rudeng 2021: 106.

Om Daas och Rudengs påståenden stämmer, var Motzfeldt inte ensam om att betrakta *Morgenbladet* som ett nödvändigt inslag i den norska oppositionspressen. Statsråd Paul Christian Holst verkar också ha tyckt att *Morgenbladet* kunde bidra till att täppa till svenska tidningar och tidskrifters negativa recensioner av Norge.³⁶⁴

Den kluvna finansministern

Efter att den svenska greven Baltzar von Platen avled 1829 stod den norska ståthållarposten tom fram till 1836, då greve Wedel blev den första norska ståthållaren i Norge. Under den ståthållarlösa perioden, var finansministern Jonas Collett den norska regeringens främsta man³⁶⁵, samtidigt som Løvenskiold var statsminister i Stockholm.

Den 12:e januari 1834 publicerade *Statsborgeren* två artiklar som gick till angrepp mot Colletts ämbetsförel och karaktär. Colletts finanspolitik försatte inte enbart folk i skulder, han fördärvade folkets moral med hjälp av sin egna omoral:

Men frem for alt han demoraliserer
Det hela folket med skjendig pral;
I kryberi han stedse informerer,
Og al Attraae er Inmoral.

Att det var Collett författaren refererade till var glasklart:

Hvad Nytt har vel C-let gjort
for Staten i det Hele?
Mon andet ædelt, Godt og Stort,
End egen Kage mælet.³⁶⁶

I en rapport från Collett till Karl Johan, daterad den 24:e januari 1834, informerar Collett om dessa artiklar. Denna händelse är något Nymark refererar till och behandlar i sin avhandling.³⁶⁷ Collett informerar Karl Johan att artiklarna tydligen ska vara riktade mot honom, men anser att det inte är nödvändigt att gripa in omedelbart. Författaren av artiklarna hade nämligen lovat en fortsättning. Collett menar därför att man borde avvakta. Det framgår också tydligt i rapporten att Collett försöker att negligera det injurierande innehållet med hjälp av förakt mot *Statsborgeren*, och för att han personligen är övertygad om att ingen förnuftig människa kan tänkas tro på det som står, eftersom innehållet är så pass befängt. Så länge

³⁶⁴ Holst 1876: 265.

³⁶⁵ Pryser 1999: 222.

³⁶⁶ *Statsborgeren* 12.01.1834: 1-4.

³⁶⁷ Se därför Nymark (2020) *Kampen om tryckefriheten - Karl Johan og den norske presse 1814-1844*, s.203-205.

Collett är hedrad med kungens förtroende, får han räkna med att kanske ådra sig andra människors illvilja och avundsjuka. Att hans namn dessutom inte är angivet i helhet, bidrar till hans osäkerhet om att företa sig något.³⁶⁸ Att Collett även önskade att se vilka förolämpningar *Statsborgeren* skulle komma med härnäst, innan han valde att eventuellt angripa problemet är också en möjlig förklaring till varför han framstår som vankelmodig.

I ett brev från Karl Johan till Collett daterat den 2:e februari 1834, bekräftar Karl Johan sin empati för Collett, samtidigt som han nästintill tröstar honom. Kungen betonar att han å andra sidan tror sig veta att Collett i kraft av sin själsstyrka, kan överse *Statsborgerens* angrepp, för att i sin tur göra dem kraftlösa. Nymark pekar på att kungens tröst troligtvis var ett resultat av att han personligen var en lättkränkt person. Även Nymark bemärker att Collett försökte avdramatisera situationen. Kungen och regeringen kunde däremot inte ta lätt på denna sak eftersom finansministerns ära behövde försvaras. Regeringen beslutade sig därför för att åtala *Statsborgeren*, som också förlorade sin rätt till portomoderation.³⁶⁹

Colletts reaktion och hållning till *Statsborgerens* smädeskrift, i tillägg till hållningarna som Motzfeldt demonstrerade tidigare i avsnittet, visar att statsråden gärna inte ville göra en höna av en fjäder. Kungens egen lättkränkthet var nog också ofta drivfjädern bakom regeringens aktioner mot oppositionspressen. Både Collett och Motzfeldt visar att de vid flera tillfällen kunde överse kritiken som ramade dem, även om den faktiskt var direkt injurierande som i Colletts fall.

5.3 Ämbetsmannaståndets självbild angrips

I förra avsnittet nämnde jag hur de norska statsråden blev utskällda för att de inte läste allt som trycktes, eller för att de undvek att rapportera om ett tal som krigsråd Flor hade hållit i

³⁶⁸ BFA, Karl XIV Johans arkiv, Norvège: brev och rapporter från och om Norge, volym 214. Jonas Colletts rapport till Karl Johan, 24.1.1834. Transkriberat av Kristian Nymark. Franskan är korrigerad av Kai Østberg. Följande utdrag innehåller upplysningar om artiklarna och Colletts hållning: "Dans le Numéro de la gazette 'Statsborgeren' qui vient de paraître le 12 de ce mois, 2 articles sont insérés qui semblent dirigés contre ma personne, et qui ont fait quelque éclat à raison de la malignité visible avec laquelle ils sont écrits. Le bruit avait généralement dénoncé comme l'auteur le lieutenant Hadeln, qui, sollicitant le poste vacant du secrétaire d'Etat, s'était présenté chez moi, et, quand je n'avais pu sans dissimulation lui donner aucune espérance, vu la concurrence déjà existante avait dit à un de ses amis qu'il se sentait provoqué d'écrire dans les feuilles publiques. Mr. Hadeln vient cependant dans le Morgenblad du lundi dernier de démenter publiquement qu'il soit l'auteur de l'article dans le Statsborger. Les faits qu'on m'a imputé dans ces articles sont si dénués de toute vraisemblance et ont une apparence presque évidente d'être écrits d'un insensé, que je suis bien indéterminé, vu que mon nom n'est pas clairement indiqué, si je dois faire quelque démarche à ce sujet; En attendant la continuation qui est promise, on pourrait peut-être mieux apprendre où aboutit l'auteur anonyme. Tant que je suis honoré de la confiance de mon Roi aussi judicieux que juste et gracieux, ainsi que de la partie éclairée de mes concitoyens, je ne dois sûrement pas être étonné de déplaire à quelque individu malveillant qui m'envie ce bonheur, ou de voir le dépit s'énoncer dans une feuille publique qui ne fait aucun choix de des articles".

³⁶⁹ Nymark 2020: 204-205.

Stortinget, och låtit publicera i *Morgenbladet*. I detta avsnitt kommer jag förklara händelsen mer ingående, och demonstrera hur Flors tal betraktades som en ärekränkning, eftersom hans beskyllningar angrep ämbetsmännens självbild.

Flor angriper Stortingets ämbetsmän

Att krigsråd Pierre Flor (i samtiden kallad Peter Flor) föraktade ämbetsmannaståndet i allmänhet, var ingen hemlighet. Han försökte under sin politiska karriär att reducera deras makt i och utanför Stortinget.³⁷⁰ Flors tal i Stortinget var ofta djärva och mycket direkta, som vi bland annat såg i kapitel 3. I ett uttalande han gjorde under det överordentliga Stortinget den 26:e oktober 1822, gick hans ämbetsmannakritik en smula för långt och Flor riskerade att ställas inför riks rätt. Flor anklagade ämbetsmännen för att vara direkt ansvariga för att man under Stortinget året innan (1821), hade godtagit att enbart Norge, och inte tillsammans med den nya unionspartnern Sverige, skulle betala tillbaka Norges skuld till Danmark. Flor hade, som nämnt i tidigare avsnitt, även låtit *Morgenbladet* trycka hans tal. Flor menade ”at Embedsmændene ved forrige Storthing – det forstaaer sig af lutter Klogskab og Visdom – mægtigen bidrog til Gjeldens Erkjændelse”, och ”at Embedsmændene just ikke vare saa aldeles uvillige til at paadrage Staten Byrder, men ogsaa ligesaa færdige til at ville vælte, saavidt muligt, disse Byrder fra sig, og hen paa de øvrige Borgeres Skuldre”.³⁷¹ Flor anklagade inte bara ämbetsmännen för att vara ansvariga för att Stortinget accepterat den förnedrande och hatade skulden till Danmark. Flors uttalande var ett direkt angrepp mot ämbetsmännens självbild och äreförståelse. De norska ämbetsmännen ansåg sig vara de lämpligaste folkrepresentanterna, samtidigt som de ansåg sig vara opåverkade av egenintressen.

Sorensskrivaren Landmark hade den 30:e oktober föreslagit att Odelstinget kanske borde behandla saken, och avgöra om man inte borde väcka riks rättsåtal mot Flor.³⁷² Falsen var inte enig med Landmark. Generalprokurören menade att presidenten skulle ge Flor en stark varning, om han inte tog tillbaka sina uttalanden.³⁷³ Därefter läste Flor upp en kungörelse, där han förklarade att hans uttalanden borde betraktas som varningar, och att han önskade att ämbetsmännen skulle visa mer ”Maadehold, mere Visdom og Borgersind” Flor valde därefter att avfyra en kränkande salva mot dem som svikit sina gamla ideal. Han

³⁷⁰ Skjæveland 2022.

³⁷¹ *Morgenbladet*, 31.10.1822: 9.

³⁷² Birch- Reichenwald et al. 1878: 296.

³⁷³ Birch-Reichenwald et al. 1878: 297.

deklarerade att han ”aldrig betragtet Stortinget som en Stige for Forfremmelse. Jeg har aldrig ofret Fædrelandets Stemme paa Interessens og Intrigens Alter. Jeg har ikke skiftet Grundsætninger med Klæder”.³⁷⁴ Den sista spydiga meningen måste ha varit direkt riktad mot Falsen och hans politiska vändning. Under Stortinget året innan, hade Falsen, som tidigare nämnt förslagit att man skulle utsätta adelssaken, och att man skulle acceptera att Norge skulle betala tillbaka sin skuld till Danmark på egen hand.³⁷⁵ Som jag nämnde tidigare i kapitel 5, var Falsens vändning inte så radikal som man i samtiden betraktade. Falsen betraktades i kölvattnet av sin politik i Stortinget runt 1820-åren, som kungamaktens försvarare, vilket han enligt Knut Mykland alltid hade varit.³⁷⁶

Efter att Flor hade läst upp sin kungöring, tog sorenskrivare Landmark till orda. Landmark menade att det var uppenbart att krigsrådet var sjuk när han skrev ned sitt tal, och att man inte borde döma en sjuk person för hårt; det var under riksrättens värdighet att ta hand om denna sak och dess ”Ubefindigheder”. Landmark drog därför tillbaka sitt påstående om att riksrättsåtal var aktuellt. Stortingspresidenten borde låta saken passera, med en varning till Flor. Sorenskrivaren betraktade Flors uttalanden som ett försök på att ”ville nedrive og besudle en hel Klasse af Medborgere – en Klasse, hvori han selv udentvivil gjerne vilde være indlemmet”.³⁷⁷ Landmark framställde Flors agerande som ett resultat av hans avundsjuka, och kan betraktas som ett tecken på Landmarks väl adapterade ståndsära. Flor hade tidigare varit ämbetsman, och tjänstgjort som officer och divisionschef i kustvärnet under den dansk-norska unionen.

Sorenskrivare Knudsøn menade att Flor hade gått över gränsen eftersom han recenserat en del av stortingsmedlemmarna med mycket förnärmande uttryck. I tillägg hade Flor låtit ett offentligt blad trycka hans tal, vilket gjorde att hans injurierande beskyllningar mot en del av rikets ämbetsmän dessutom var tryckta. Knudsøn önskade därför att förhandlingsprotokollet skulle innehålla ämbetsmännens förbehåll att resa åtal mot Flor i en av de ordinära domstolarna, om de önskade. Fogden Landmark yttrade också att han önskade en förbehållen rätt att resa åtal mot Flor för hans förnärmande beskyllningar i en av de ordinära domstolarna.³⁷⁸ Det var å andra sidan flera som hade bättre insikt i juridik, och visste att ett sådant försök vore lönlöst. Flors åtal var inte en ärekränkning juridiskt sett, eftersom hans anklagelser inte var rättade mot en eller flera konkreta personer. Christian Magnus

³⁷⁴ Birch-Reichenwald et al. 1878: 297.

³⁷⁵ Hommerstad 2015: 209 & 216.

³⁷⁶ Mykland 1967: 147.

³⁷⁷ Birch-Reichenwald et al. 1878: 297-298.

³⁷⁸ Birch-Reichenwald et al. 1878: 298-299.

Falsen, den som indirekt drabbades hårdast av Flors kränkande salva, var enig med de andra ämbetsmännen som talat. Det beslutades att saken inte skulle föras vidare till Odelstinget, Flor slapp därför ett eventuellt riksrättsåtal.³⁷⁹

Flera av ämbetsmännen menade att de hade rätt att resa åtal privat mot Flor. De 22 ämbetsmän som hade varit närvarande under det överordentliga Stortinget 1822, vände sig till regeringen för att höra om regeringen krävde att de skulle bestrida Flors anklagelser genom att väcka åtal privat, ”over hvilke de for sit private Vedkommende troede at kunne hæve sig”. Regeringen beslutade att det offentliga inte skulle göra något åt saken, vilket resulterade i att saken lades ned.³⁸⁰ Personligen menade ämbetsmännen att de kunde häva sig över Flors anklagelser, och verkar inte ha varit speciellt intresserade av att driva saken vidare. Det verkar snarare som om ämbetsmännen önskade att demonstrera deras särskilda rätt att resa åtal mot injurierande förtal. Å andra sidan är det också möjligt att ämbetsmännen önskade att visa sin lojalitet gentemot kungen och regeringen efter det stormiga Stortinget året innan. Samtidigt berörde Flors beskyllningar deras självbild. Att de inte skulle gripa in för att markera och beskydda sin ära när kritiken var så uppenbar, var nog ganska otänkbart.

Det är möjligt att regeringen inte vill träda in i Stortingets domän och kräva att ämbetsmännen skulle bestrida Flors beskyllningar. Motzfeldt kommenterade händelsen i sin dagbok den 30:e oktober: ”kunde man give ham en Ørefigen for hans Dumheder og Grovheder, da undte jeg ham det af Hjertet”. Sorenkrivaren Landmarks förslag om att eventuellt resa riksrättsåtal mot Flor (som Landmark senare tog avstånd från), kunde Motzfeldt däremot inte bifalla. Om saken dekreterades, skulle Flor på ett vis gå segrande ut. Motzfeldt ansåg att ”Motioner af den Art tjene overalt ei til Andet end til at forbittre Gemytterne”.³⁸¹ Även statsråd Motzfeldt menade att ett åtal inte skulle leda någonstans, eftersom det inte fanns belägg för att åtala Flor för ärekränkning juridiskt sett.

5.4 Ämbetsmännen och pressen – den nya äretribunalen

I detta avsnitt ska vi se närmare på den allmänna ämbetsmannakulturen, och olika hållningarna till ärekränkningar. Vi ska därför se representanter från ämbetsmannaståndet som inte var statsråd, och se på hur de förhöll sig till ärekränkningar genom deras uttalanden, i och om pressen. Jag kommer också demonstrera, hur pressen kunde användas som ett icke-

³⁷⁹ Birch-Reichenwald et al. 1878: 298-299.

³⁸⁰ Birch-Reichenwald et al. 1878: 299. Jfr. Nielsen (1873) s. 246-247.

³⁸¹ Motzfeldt 1888: 430.

juridiskt medel för att återupprätta och försvara ära. Flera av dessa fallstudier äger rum i periferin, och visar därför hur ämbetsmännens förhåll till ära i ett bredare perspektiv, och vid möten med allmogen.

Det norska ämbetsmannaståndets förhållande till pressen som en stundande fjärde statsmakt, var som det kommer att framkomma, ambivalent. Precis som ämbetsmännen hade olika roller i den norska statsapparaten, intog de också olika roller i offentligheten. Detta gav givetvis upphov till olika hållningar. Ämbetsmännens förhållande till pressen och offentligheten var därför mycket sammansatt. I hög grad betraktade ämbetsmännen offentligheten som sin domän, där deras värdesättningar och världsåskådningar skulle vara tongivande.³⁸²

Den norska historikern Tore Pryser bemärker att den skriftliga offentligheten var den del av ämbetsmansstatens verksamhet, förutom den politiska kontrollen, som gjorde sig mest gällande i det norska folkets liv.³⁸³ I den skriftliga offentligheten spelade ämbetsmännen en viktig roll. Oppositionsbladens författare var ofta ämbetsmän, vilket var fallet med bland annat *Det norske Nationalblad*, *Patrouillen* och *Morgenbladet*. Redaktörerna bakom det förstnämnda bladet var bröderna Hielm, en av dem var högstarättsadvokat, och den andra var bokhandlare. *Patrouillens* redaktör var den militära ämbetsmannen Ludvig Mariboe, också känd som oppositionsman i Stortinget. I *Morgenbladets* redaktion på 1830-talet, satt som tidigare nämnt Adolph Bredo Stabell, anställd i Revisionsdepartementet.

Det fanns även tidningar och tidskrifter som var mer eller mindre regeringsvänliga. Statsråden Poul Christian Holst och Jørgen Herman Vogt deltog i *Den Norske Rigstidendes* redaktion, och tidningen fick dessutom ensamrätt på alla regeringens meddelanden.³⁸⁴ Den regeringsvänliga *Den Constitutionelle*, stiftades under 1830-talet, delvis för att utmana *Morgenbladets* dominans.³⁸⁵ *Den Constitutionelle*, blev den nya generationen av ämbetsmäns organ, vilket är något jag kommer diskutera i nästa kapitel. Ovanstående exempel visar att ämbetsmännens roll i pressen och dess förståelse av pressen, var allt annat än enhällig.

En fråga om värdighet

Det norska ämbetsmannaståndet var huvudsakligen en homogen grupp, men deras syn på

³⁸² Detta är något Nymark (2018) behandlar i sin artikel "Om Klapper-Slanger og statsborgerlige Skrighalse - Embetsmennene og den nye politiske offentligheten etter 1814".

³⁸³ Pryser 1999: 132.

³⁸⁴ Storsveen 2020.

³⁸⁵ Rudeng 2021: 121.

tryckfrihet kunde variera i väsentlig grad.³⁸⁶ Variationen omfattade också i vilken grad ämbetsmännen borde ge sig in i ”avisfejder”. Under 1820-talet blev frågan om vem som skulle delta i det offentliga ordskiftet – i hög grad aktuellt.³⁸⁷ Ämbetsmännen visade sig vara en given deltagare i det offentliga ordskiftet, men var det egentligen under deras värdighet att ge sig in i debatter med folk som kulturellt sett stod under dem, enligt dem själva? Som vi nu kommer att se, var det en uppfattning som flera ämbetsmän delade, men som också var komplicerad.

Ingen ros, men enbart ris till Riis

År 1821, drabbades byfogden Frederik Riis av de beryktade bröderna Hielms onåd. Frederik Riis var byfogde i Christiania under denna tid. Riis var också underdomare i Christiania byting, som hade dömt bokhandlare Hans Abel Hielm för att ha missbrukat tryckfriheten och för att vara redaktör för bladet som hade tryckt ”Complimenter ved C.M Falsen”.³⁸⁸

Riis kände sig manad till att offentligt visa hur skamligt Hielm-bröderna hade velat framställa Riis i *Det norske Nationalblad*. Tidningen hade flera gånger ”tilladt sig skumlende og fornærmelige udladelser imod mig, i Anledning af mine Domme i Trykkefriheds-Sager, saasart disse ikke have stemmet overrens med Vedkommendes Ønsker”. Riis menar att han hade översett dessa med förakt, och ville helst inte ha något att göra med en person som Hielm. Det var under hans egentliga värdighet. Men eftersom Hielms artikel nu innehöll ”saadanne beskyldninger og Fornærmelser, at jeg baade for min egen Skyld og for at oplyse Publicum om, hvorlidet han endog undseer sig ved at fremsætte beviislige Usandheder, nødes til offentlig at tage til Gjenmæle imod ham”.³⁸⁹

Artikeln i Nationalbladet innehöll inte enbart falska anklagelser, enligt honom själv, om Riis som ämbetsmän, men också direkta såväl som indirekta ärekränkande beskyllningar. Riis hade därför ansökt om att beviljas gratis rättegångskostnader för att bestrida och motbevisa sig de falska och förnärmande beskyllningarna.³⁹⁰ Men Riis valde också att ta till ett annat medel; Riis valde att bestrida dessa beskyllningar offentligt, genom att trycka sin bekännelse i *Den Norske Rigstidende*. Vi finner även samma retorik i nästa fall.

Ämbetsmannen och bonden

³⁸⁶ Nymark 2020: 54.

³⁸⁷ Nymark 2020: 79.

³⁸⁸ *Det Norske Nationalblad*, 13.08.1821: 1-6.

³⁸⁹ *Den Norske Rigstidende*, 17.08.1821: 4.

³⁹⁰ *Den Norske Rigstidende*, 17.08.1821: 4.

Från och med våren, fram till hösten 1829, kunde man i *Den Norske Rigstidende* följa en långdragen debatt och smutskastning mellan ämbetsmannen, prokurator Bay³⁹¹, och bonden Berner Berntzen Ulfsbøll.

I oktober året innan hade auktion ägt rum på bonden Bentzens gård, som prokurator Bentzen var ansvarig för. Bentzen menar att han hade överlämnat varor till prokurator Bay som gjorde att han endast hade en skuld kvar på 9 spesidaler till, men Bay valde att ha auktionen ändå. Tillsammans med kontoristen Mons Isachsen, lät Bay ”bortsælge, under et eneste lovligt Opraab, hele Gaardens Avling”, enligt Bentzen själv. Bentzen önskade därför att skicka in en insändare i offentligt blad, så alla kunde läsa ””hvorledes en fattig Bonde bliver medhandlet”.³⁹² I ett senare inlägg skrev Bay att Bentzen uppenbarligen måste ha en skruv lös, eftersom han valt att tillkännage sin bekännelse offentligt. Bay deklarerade också att ”Under en enhver Omstændighed skal jeg ikke forsømme, paa vedkommende høie Steder, at andrage denne Sag, og efter Omstændighederne see til at faae Fornærmeren vedbørlig refset”.³⁹³ Justisdepartementet hade beslutat att det offentliga inte skulle åta sig något, vilket Bay önskade att meddela eftersom han i sitt tidigare inlägg hade annonserat att han skulle vända sig till myndigheterna för att förhöra sig om saken.³⁹⁴ Det är svårt att peka på varför Bay valde att offentliggöra myndigheternas beslut om att inte företa sig något. Kanske var det Bays försök på att demonstrera att Bentzens beskyllningar hade varit så pass orimliga och otrovärdiga, att myndigheterna inte ansåg att det var värt att göra sig besvär.

Bentzen satte däremot prokurator Bay i en värre sits, när han i en senare insändare hävdade att Bay genom sin auktion, hade satt Bentzen på en ”Sultekuur”, och auktionen enligt Bentzen var lagstridig. En annan prokurator, Rolsdorff, hade lovat Bentzen att han skulle skicka in Bentzens stämningansökan riktad mot Bay, och att han skulle försvara honom. Enligt Bentzen skickade aldrig Rolsdorff in någon stämningansökan och att han skulle försvara honom, men ”disse ommeldte Østerdalske Sagførere, boe i Nærheden og ere i stort Bekjentskab”. Om Bentzen haft tillräckligt med pengar, hade han skaffat sig tingvittnen från auktionen, och ”da skulde man aldrig troe, hvor græselig saadanne Personer kan behandle en fattig bonde”.³⁹⁵

Nu hade Bentzens beskyllningar gått för långt. Bentzen beskyllde både Bay och Rolsdorff för att tillhöra en clique som höll varandra om ryggen. Det var ett hårt angrepp mot

³⁹¹ Med stor sannolikhet Carsten Johannes Bay. Se Finne-Grønn (1928) s.126.

³⁹² *Den Norske Rigstidende*, 23.04.1829: 5.

³⁹³ *Den Norske Rigstidende*, 11.05.1829: 5.

³⁹⁴ *Den Norske Rigstidende*, 26.08.1829: 5.

³⁹⁵ *Den Norske Rigstidende*, 07.09.1829: 6.

ett samhällsstånd vars dygdighet bestod av deras höga samhällsmoral. Prokurator Bay skriver ”Det har i øvrigt denne Gang ikke været Fornærmeren nok, at overøse mig alene med de meest løgnagtige og ærekrænkende Beskyldninger, men med en Calumniants Verk, angrebet en agtværdig Embedsbroder, om hvis Duelighed of Retskaffenhed i hans mange Embedsaar der aldrig, saavidt vides, har været ytret Tvivl”. Bay ansåg precis som Riis att det egentligen var under hans värdighet att utkämpa en ”Avisfeide men saa ubehøvlet Person som Bentzen”. Egentligen översåg Bay Bentzens uttalanden med kall förakt, ”Men, forsaavidt han tillige i Høi Grad har krænkert min Embedsære og borgelige Agtelse, anseer jeg mig baade beføiet og forpligtet til, saasart ske kan, at paatale de mod mig fremførte Beskyldninger”. Bay hade därför sökt om att få rättegångskostnaderna täckta. Fram till att lagarna och domstolarna hade förlamat Bentzens ”bitre Tunge”, vågade Bay hoppas på att ”Publicum” inte skulle fälla en ofördelaktig dom över honom.³⁹⁶

Trots att Bay egentligen ansåg att det var under hans värdighet att utkämpa en avisfejd med en tölpaktig bonde som Bentzen, var Bay beroende av folkets aktning för honom. I likhet med Riis, använde han sig av pressen som ett icke-juridiskt medel för att försvara sin ära, i väntan på att en juridisk dom skulle falla. Det är också intressant att Bay väljer att nämna sin ”Embedsbroder”, och att han önskar att värna om dennes aktningvärdighet. Det visar att Bay inte enbart drivs av förståelsen av att personligen ha blivit ärekränkt. Han önskar också att försvara sin äregrupps ära. Stewart beskriver äregrupper som sociala grupper, som besitter en kollektiv äreförståelse. En medlems vanärande framfärd, representerar hela gruppens ära.³⁹⁷ Bays uttalande vittnar därför om en kollektivistisk tankegång. Det är inte bara viktigt för Bay att försvara sin ära, men också sin äregrupps, något han även känner sig förpliktad till. Konflikten mellan Bay och Bentzen kan även betraktas som ett kulturmöte – mellan ämbetsmän och bönder. Vi kan urskilja en vertikal äreförståelse, där att Bay som ämbetsman har större krav på respekt, eftersom han anser sig stå över bonden Bentzen i den sociala hierarkin.

Äran har inget pris?

Ämbetsmännen kunde även använda sig av de offentliga tidningarna och tidskrifterna för att återupprätta, eller rehabilitera sin ära om de inte hade fått stöd eller bekräftelse från Justisdepartementet. Oberst Johan Christoffer Ræder var en riktig bråkmakare som ofta

³⁹⁶ *Den Norske Rigstidende*, 21.09.1829: 3.

³⁹⁷ Stewart 1994: 35.

hamnade i konflikt med den ena efter den andra i offentliga tidningar och tidskrifter.³⁹⁸ En av dem Ræder råkade i luven på, var prokurator Wahl. I denna sak är det två ämbetsmän som kverulerar offentligt.

Den 2:e januari 1833 skriver Ræder i *Morgenbladet* att:

Efter at have i 1 ¼ Aar forgjæves og uafbrudt søgt den Kongl. Norske Regjering gjentagne Gange om naadigst at erholde Benefiium processus gratuiti og fri Sagfører for at erholde mortificeret og straffet nogle usandfærdige, og efter min Foremning, ogsaa høist fornærmerlige Historier og Beskyldninger, som Procurator Wahl i Trondhjem har havt den Ondskab, som Vidne, og under Tilbud af Eed – ganske uopfordret – at framsætte om mig i en Overkrigscommissiom den 6te Augusti 1831 ... har jeg nu ladet Wahl ved privat Søgemaal, indstævne til at bevise dette Fremførte, eller ogsaa til derfor at lide Straf efter Injurieloven m.m.³⁹⁹

Ræder hade däremot problem med att hitta en advokat som var villig att försvara honom. Samtliga advokater backade undan när Ræder berättade att det var Wahl han önskade att väcka åtal mot. Ræder ville att regeringen skulle välja en advokat som han själv skulle finansiera, vilket regeringen inte ansåg var rätt. Det är möjligt att regeringen inte ville beblanda sig i ett privat injuriemål, när de inte hade beviljat gratis rättegångskostnader. I vilket fall förbättrade inte regeringens besked Ræders sinnesstämning. Ræder: ”Jeg maa altsaa i denne Sag nu selv fremmøde i Retten og gaae mulige Chicaner imøde og kan herved kun stole paa min Sags Rætfærdighed”.⁴⁰⁰ Konflikten mellan Ræder och Wahl blev långdragen, och det slutade med att Ræder tvingades betala saftiga böter.⁴⁰¹

Ræder gick långt för att hävda och beskydda sin ära. Hans personliga ära och hans subjektiva äreförståelse hade bokstavligt talat ingen pris.

Prokuratorn och sorenskrivaren

Även i denna sak, finner vi exempel på hur ämbetsmännen kunde råka i luven på varandra, och rikta ärekränkande beskyllningar mot sina egna ståndsmedlemmar. Följande sak signalerar också att det rådde olika meningar i ämbetsmannaståndet, om pressen var den rätta platsen för att bemöta och bestrida ärekränkande beskyllningar.

Jørgen Peter Jordhøy var en norsk prokurator med hetsigt temperament. Jordhøy skiljdes från sin hustru på grund av hans mycket dåliga behandling av henne, och åtalades

³⁹⁸ Thaulow 1919: 565.

³⁹⁹ *Morgenbladet*, 02.01.1833: 3.

⁴⁰⁰ *Morgenbladet*, 02.01.1833: 3.

⁴⁰¹ Thaulow 1919: 565.

senare för att ha misshandlat sin konkubin. Jordhøy skulle senare komma att förlora sitt ämbete efter att ha blivit dömd av högstarätten 1857.⁴⁰² I *Den Norske Rigstidende*, kunde man år 1834 följa en konflikt mellan Jordhøy och sorenskrivar Møller. Møller hade i ett tidigare nummer kritiserat Jordhøy ämbetsförstel, något Jordhøy betraktade som ytterst lumpet och olämpligt:

Men, er det ikke allerede en nederdrægtig Misgjerning af ham, ikke alene ved Løgn at ville nedbryde en Mands Agtelse og Velfærd, men ved samme Løgn at ville fixere et heelt Folk, ved – i et, efter min ringe Formening, let og morsomt Sprog – at indføre Løgnene i ett offentligt Blad, der har et saa talrigt Publicum, som Rigstidenden?
Retsindige Medborgere, lader Eder ikke nøie med saadanne Embedsmænd!⁴⁰³

Jordhøy hade sökt om att beviljas beneficium processus gratutiti, eftersom Møller under ett tingvitne, ska ha sagt att Jordhöy inte var värdig nog att vara ämbetsman.⁴⁰⁴ Även i detta tillfälle, visar det sig att pressen och dess läsare hade blivit ett medium som ämbetsmännen var tvungen att förhålla sig till. Att Jordhøy låter trycka sitt försvar i samma tidning som Møller, signalerar återigen att han inte kunde låta offentliga, och i hans ögon ärekränkande beskyllningar, vara obestridda.

5.6 Pressens synsätt

Eftersom stora delar av kapitlet omfattar ämbetsmännens hållning till pressen, är det också nödvändigt att demonstrera pressens synsätt, och uppfattning av ämbetsmännens framfärd i den.

Vi har vid flera tillfällen i kapitlet, sett hur ämbetsmännen grep in i pressen för att försvara sin och sina ståndsjämlikars ära. *Christianssandsposten* bemärker just detta, torsdag den 14:e maj 1840. Att ämbetsmännen var måna om att befria sig från beskyllningar som pressen tillagt dem, var något positivt. Artikelns författare skriver att trots att det medförde tidningen och redaktionen obehagligheter:

saa maa vi dog, som Journalist, glæde os over den Ærekjærhed hos vedkommende Embedsmænd, der ansee sig forurettede af Pressen, hvilken man forudsættes som nærmeste Bevæggrund til at underkaste deres Forhold

⁴⁰²Finne-Grønn 1928: 221.

⁴⁰³ *Den Norske Rigstidende*, 04.12.1834: 5.

⁴⁰⁴ *Den Norske Rigstidende*, 04.12.1834: 5.

Domstolenes Paakjendelse, – en Ærekjærhed, som altid har noget vist Hæderligt ved sig, da det vitner om Agtelse for Pressens og Publikums Dom.⁴⁰⁵

Det framstår som om pressen betraktade sig som en folkligt förankrad äretribunal. Uppfattningen av att samhällsmakten egentligen utgick från folket, hade blivit stadigt mer framträdande i synen på ämbetsmannen under slutet av 1700-talet.⁴⁰⁶ Denna aspekt gör sig gällande i ovanstående citat och visar att ämbetsmännens ärekänsla ansågs vara hederligare, om den var ett resultat av att han sökte folkets erkännande. Vid detta tillfälle ser det inte ut som att den individuella äran trumfar den objektiva äran. Å andra sidan kan *Christianssandspostens* observation tyda på att ämbetsmännens inre ära hade präglats av normer som låg i linje med folkets. Det är möjligt att pressen tolkade ämbetsmännen sökande efter folkets erkännande och bekräftelse, som ett uttryck för att ämbetsmännen uppträdde på ett sätt som överensstämde med deras samhällsroll: att vara folkets tjänare. En uppfattning är å andra sidan sällan enhetlig, men präglad av ambivalens. Detta är något vi kommer se i kommande avsnitt.

5.7 Den ärekära statsministern

Att Severin Løvenskiolds var en ärekär man råder det inga tvivel om. På Eidsvoll hade Løvenskiold tillhört det marginaliserade och förlorande partiet som önskade sig en union med Sverige. Under riksförsamlingen kände sig Løvenskiold ovärdigt behandlad, något som vid ett tillfälle nästan resulterade i en sabelduell med en annan representant. Løvenskiolds minnen från Eidsvoll var därför mycket dåliga, och han kallade sin vistelse där för hans ”livs ulyckeligste seks uker”. Riksförsamlingen var hans första parlamentariska erfarenhet, och den kom med stor säkerhet att prägla hans inställning till Stortinget.⁴⁰⁷ Løvenskiold var med stor sannolikhet inte imponerad av över den härskande retoriken, och den utveckling han såg samhället gå mot. Løvenskiold var och förblev tämligen aristokratisk och konservativ. Han betraktade folksuveränitet med förakt, och sympatiserade lite med att ge bönderna rösträtt.⁴⁰⁸ Hans särpräglade elitiska samhällssyn gjorde att han i flera hänseenden stack ut ifrån den elitgrupp bestående av ämbetsmän som han tillhörde. I detta avsnitt ska vi se närmare på en handling som gjorde att man ställde Løvenskiold inför riksrett 1836. Men innan vi tar för oss riksrettssaken, ska vi kort se på hur Løvenskiold förhöll sig till den offentliga opinionen.

⁴⁰⁵ *Christianssandsposten*, 14.05.1840: 316.

⁴⁰⁶ Cavallin 2003: 243.

⁴⁰⁷ Løvenskiold citeras av Gjerløw 1948: 161.

⁴⁰⁸ Pryser 2022.

Løvenskiolds försvarsskrift

Under början av 1830-talet kom statsminister Løvenskiold i konflikt med Stortinget och normmännen ett flertal gånger, vilket bland annat berodde på hans näsvishet. Løvenskiolds högfärdighet gjorde att han säkert och ofta kunde häva sig över kritiken som ramade honom. Till slut blev det för mycket även för statsministern, som år 1833 gav ut sin enda offentliga publikation för att försvara sin ära och sina handlingar.

Kritiken som slutligen skulle framkalla statsministerns behov att försvara sig, bottnade i att statsministern bland annat hade upphävt korntullen 1831. Hans handling ansågs vara ett resultat av hans personliga motiv, eftersom han var en stor importör av korn till alla som arbetande på Fossum i Skien. Løvenskiold blev också felaktigt kritiserad för att ha gett sin lillebror Fritz arbetet som postmästare i Kristiania, något han faktiskt voterat mot. Stortinget var även förargat efter en gageaffär som angick statsrådsavdelningen i Stockholm, och de önskade även att statsministerns gage skulle reduceras. Debatten kring dessa tre saker, ägde rum i Odelstinget och det föreslogs bland annat att man borde resa riksrett mot statsministern i förbindelse med kornsaken.⁴⁰⁹ Løvenskiold skickade därför in en skrivelse till Odelstinget. Statsministern deklarerade att om dessa åtalspunkter skulle behandlas av riksrätten, skulle han betrakta dem ”med fuldkommen Rolighed”. Han vägrade dessutom att erkänna protokollkommitténs kompetens ”at gjøre mig ubeviste og ubeviselige Beskyldninger i Henseende til mit Embedsforhold og paa Grund deraf fordømme mig uhørt”. Løvenskiold ansåg därför att det var hans plikt att ”herved høitideligen at protestere imod den af Odelstinget mit Embedforhold tildeelte Misbilligelse”.⁴¹⁰

De offentliga bladen hade också gottat sig i att kritisera statsministern för ovanstående saker. I den illa beryktade tidningen *Statsborgeren*, kunde man nämligen den 22:e september 1833 läsa en insändare med rubriken ”Bruddstykker af Egrons Historie”. Detta är en av artiklarna Løvenskiold kan ha refererat till i sin försvarsskrift. Statsministern skriver att ”Flere offentlige Blade have i den senere Tid indeholdt bittre Angreb paa mit Embedsforhold”.⁴¹¹ Insändaren är en allegorisk berättelse, där karaktären Sløvenkold har en framträdande roll i en diskussion med kungen. Egron är Norge baklänges, och Sløvenkold är givetvis ingen annan än statsminister Løvenskiold. Sløvenkold framställs i berättelsen som mycket mer konservativ och härskarsjuk än kungen själv. Sløvenkold säger bland annat ”Folkets Villie bør dog aldeles

⁴⁰⁹ Gjerløw 1948: 124-125.

⁴¹⁰ Løvenskiold citeras av Gjerløw 1948: 126.

⁴¹¹ Løvenskiold 1833: 1.

ikke være Rettesnor for Monarkens handlinger. En Regent bør handle selvstændigt, uden at tage Hensyn til hvad et forledet Folk vil". Kungen frågar då Sløvenkold om man inte bör ta konstitutionen i betraktning, och får då till svar av statsminister "Ja, den staaer nu engang på Papiret! Den bør man lade som man efterlever, og efterleve naar det er nødvendigt, og naar den ikke kommer istrid mod Deres kongl. Majestæts og Embedsstandens Ønsker og Hensigter".⁴¹² Insändarens författare smög också in en kritik av ämbetsmannaståndet och kungen, och menade att båda parter hade samma intressen.

Ovanstående insändare, är ett exempel på motståndet statsministern mötte i den norska pressen under 1833, efter hans inställning till Odelstinget. I november, samma år som kritiken mot Løvenskiold hade figurerat i den norska pressen, annonserade *Christiania Intelligenssedler* att statsministern försvarsskrift kunde köpas för 16 skilling.⁴¹³

Løvenskiold inledde sin försvarsskrift med att peka på att man använt sig av så pass oredliga argument för att attackera hans ämbetsförsel, att han egentligen var säker på att alla vältänkande personer säkert föraktade det som skrivits. Att försvarsskriften var framprovocerat av de offentliga bladens angrepp mot statsministern, är dock en sannolik orsak. Avsikten med försvarsskriften var enligt Løvenskiold själv ett resultat av att "naar som Tilfældet nyligen var, Angreb ere fremsatte mod mig i en Afdelning af mit Fædrelands National-Representation, og de der tildeels ere givne Bifald, da føler jeg Trang og Kald til at yttre mig om de paankede Foranstaltninger for den tænksomme og retsindige Deel af mine Landsmænd".⁴¹⁴ Enligt Løvenskiold själv, var opinionens kritik något han egentligen översåg men eftersom den upplysta delen av befolkningen kunde komma att påverkas av Stortingets angrepp mot honom, känner sig statsministern förpliktad till att försvara sig. Att han valde att förklara och framföra avsikterna bakom sina handlingar, vilket berodde på hans aktning för de tänkande och rättsinnade landsmännens omdöme.⁴¹⁵

Løvenskiolds agerande var präglad av en viss ambivalens, precis som hos många av de andra ämbetsmännen. Trots att Løvenskiold i sin försvarsskrift bedyrade att han egentligen översåg pressens kritik, är det uppenbart att Løvenskiold inte kunde tolerera att framstå som en konstitutionell förrädare. Statsministern valde däremot inte att namnge artiklarna eller bladen som attackerat honom. Troligen berodde det på att Løvenskiold inte önskade att ge de ärekränkande artiklarna mer uppmärksamhet. Det är också möjligt att statsministern insåg att

⁴¹² *Statsborgeren*, 22.09.1833: 1-13.

⁴¹³ *Christiania Intelligenssedler*, 21.11.1833: 2.

⁴¹⁴ Løvenskiold 1833: 3.

⁴¹⁵ Løvenskiold 1833: 22.

till exempel ”Sløvenkold-artikelns” författare inte kunde dömas för att ha kränkt hans ära i juridiskt mening, eftersom artikeln inte konkret pekade på vem som hade gjort ditt eller datt. I stället valde han att ge en känga till oppositionspresen som helhet.

Riksrätten mot Severin Løvenskiold

Stortingsåret 1836 visade sig på flera sätt som en kraftmätning mellan den lagstiftande makten (Stortinget) och den verkställande makten (kungen). Karl Johan var extremt missnöjd med Stortinget, och orsakerna var många. Den allmänna stämningen som rådde i Stortinget var en nagel i ögat på kungen. Han var förargad på stortingsrepresentanternas hållning till Sverige, kungamakten och kungen som person. Karl Johan upplevde att Stortinget slösade bort tiden genom ändlösa diskussioner om likgiltiga eller privata förslag, i stället för att debattera de kungliga propositionerna.⁴¹⁶ Några av ämbetsmännen önskade att besvara kungens trontal, och lagtingets medlemmar ville förändra Karl Johans norska titulatur.⁴¹⁷ I tillägg hade flera av ämbetsmännen valt att lämna sin ämbetsdräkt hemma under Stortingets öppnande, vilket är något vi kommer tillbaka till i nästa kapitel.

Stortinget hade upprört och provocerat Karl Johan så pass mycket att kungens bågare till slut rann över. Kungen beslutade att han skulle upplösa Stortinget, trots att man bland annat inte hade hunnit antaga en budget. Den tämligen stortingsföraktande statsministern var helt med på noterna. Hans kollegor i statsrådsavdelningen i Stockholm, Fasting och Holst, hade överlämnat en ett skriftligt votum till kungen, där de visade att de var emot kungens beslut. Løvenskiold önskade att göra detsamma, men av motsatt anledning! Løvenskiold lade fram ett skriftligt votum på franska där han klargjorde att han stöttade Karl Johans beslut, men nu var det Karl Johan själv som drog i nödbromsen. Løvenskiolds recension av Stortinget ska ha varit så förnärmande mot Stortinget att kungen bad honom att inte bifoga sitt votum i protokollet.⁴¹⁸ Protokollet skickades med kurir från Stockholm kvällen den 3:e juli, och mottogs av finansminister Collett den 6:e juli. Collett kände sig manad att varsla Stortinget om den plötsliga upplösningen, vilket Collett också gjorde då han samma kväll informerade stortingspresident Sørensen om upplösningen.⁴¹⁹ Att statsministerns handling stod i stark kontrast till hans regeringskollegor, bidrog givetvis till att ställa honom i extremt dåligt ljus.

⁴¹⁶ Steen 1962: 380.

⁴¹⁷ Steen 1962: 380-381.

⁴¹⁸ Gjerløw 1948: 152. Jfr. Holst (1876) s. 241-244.

⁴¹⁹ Holst 1876: 245-246. Jfr. Steen (1962) s.393.

Det beslutades enstämigt att riksrätt skulle resas mot statsministern för att han inte hade protesterat emot beslutet att upplösa Stortinget.⁴²⁰ Riksrätten ägde rum samma år och regeringen pekade ut högstarättsadvokaten Hans Christian Petersen till att bli statsministerns försvarsadvokat.⁴²¹ Løvenskiold var inte fysiskt närvarande under rättegången mot honom, faktum är att han inte ens befann sig i Norge. Trots det var han delvis delaktig; Petersen skickade sina inlägg arkiv till Løvenskiold, så att statsministern kunde komma med sina anmärkningar.⁴²² Enligt ämbetsmannen Carl Fougstad hade det ”piint den talentfulde Defensor at faae denne”.⁴²³ Om Fougstads anmärkning stämmer, är det ännu större anledning att tro att det är Løvenskiolds egna hållningar som gör sig gällande i Petersens försvarsinlägg.

Petersens huvudinlägg under rättegången innehöll stark kritik mot Stortinget. Petersen, och kanske Løvenskiold indirekt, kritiserade starkt den partianda de ansåg härska i Stortinget. Enligt Petersen existerade det dessutom en diskurs som förkastade alla hållningar och synpunkter som avvek från den. Partiandan och diskursen bidrog i sin tur till att splittra nationen, och att föra nationen mot sin avgrund. Eftersom stora delar av det norska folket verkade oförmögna att se denna katastrofala utveckling, vände Petersen sig därför till nationens ”Nationens bedre del”, som han frågar ”kan de, der forene sand Oplysning og Dannelse med rene Sæder og ædel Tænkemaade, tause see paa denne voxende Elendighed uden at befrie Folket for alle de Lidelser, som forestaae dette? Kunne de forene denne svage Taushed, denne ubegribelige Apathie med deres Pligter mod Staten?”.⁴²⁴ Det är mycket sannolikt att det var ämbetsmannaståndet Petersen vände sig till. Han betonade och talade till deras plikt känsla gentemot staten:

Kan noget være sørgeligere end denne Kjendsgjerning, at det ikke er nok at opfylde de Pligter, man har tilsvoret Constitutionen og Lovene, de Pligter, man skylder sin egen Ære, men at man ansees som en mistænkelig Person, en Hader af lovbunden Frihed, en Smigrer for Magthaverne, ene og alene fordi man ikke kan beqvemme sig til at blande sig mellem den skrigende Mængde? Kan Noget i sine Virkninger være mere fordærveligt for Fædrenelandet end en Tone, der bringer Dyd og sand Fortjeneste til at forstumme, medens Raaheden overalt reiser Hovedet i Veiret?⁴²⁵

Råheten kan inte vara någonting annat än allmogen, eller den delen av befolkningen som inte faller in under kategorin ”der forene Sand Oplysning og Dannelse”. Petersen anklagad

⁴²⁰ Steen 1962: 398.

⁴²¹ Petersen skulle senare komma att bli statsråd.

⁴²² Gjerløw 1948: 154. Jfr. Holst (1876) s. 259.

⁴²³ Fougstad 1837: 50.

⁴²⁴ Petersen 1836.

⁴²⁵ Petersen 1836.

Odelstinget för sin obetänksamhet och trångsynthet; han pekade på att ”Odelstinget har ved flere Leiligheder lagt for Dagen, at enhver Handling, der er foretaget efter andre Principer end det selv hylder, nødvendigviis maa være en Forbrydelse, naar den begaaes af en Statsraad ... og finder en ganske egen Tilfredsstillelse ved at lade den executive Magt føle hele Vægten af Repræsentationens Jernkølle”.⁴²⁶ Det hade under en 22 års-period rests fem riksrettssaker, vilket var en olycksbådande utveckling enligt försvaret, och något som Odelstinget uppenbarligen inte reflekterade över. Intressant nog – betonade Petersens den anklagades ära: statsministerns ära. Odelstinget ”beregner imidlertid ikke alle de Ulykker, et forfeilet Slag af den medfører, den uoprettelige Krænkelser, et saadant bringer over den Truede”. Odelstinget ”burde indsee, at en Rigsrets-Action altid er et Onde, men at den bliver en Skandal, naar den dicteres af Ukyndighed eller Partiskhed”.⁴²⁷ Petersen attackerade inte enbart Odelstingets okunnighet och partiskhet, men också dess ignorans. Det var inte bara Løvenskiolds statsministerämbete som hängde på en skör tråd, det gjorde även hans ära. Försvarets argument vittnar också om hur hårt det var för statsråden att genomgå en riksrett, och hur förnedrande det kunde vara. Løvenskiold hade enligt Petersen, agerat utifrån sin plikt känsla. Att denna plikt känsla och intentioner inte erkändes, var i sin tur ärekränkande. Det var statsministerns individuella ära som var kränkt. Petersen tvivlade inte på att riksrettens ”Høistærværdige Herrer” kan ”finde tilstrækkelig Anledning til at beskytte min saa haardt fornærmede Part”.⁴²⁸ Att Løvenskiold hade tagit illa vid sig av det som sagt om honom var väldigt sannolikt, vilket också visar hur stark hans äre känsla var.

Sverre Steen har pekat på en viktig egenskap som statsministern besatt, och som syns i dessa ovanstående exempel. Steen menar att det ”Det var mot Løvenskiolds natur å legge skjul på meninger; han anså seg tvert imot æresforpliktet til å meddele dem på høyeste sted, og ikke bare til å meddele dem til etterretning, men til å fastholde dem og kjempe for dem”. Han styrde Fossum med en paternalistisk ledarstil, och förväntade att den som var honom undergiven, skulle erkänna hans överlägsenhet.⁴²⁹ Dessvärre verkade inte denna äreförpliktande frispråkighet vara till fördel för Løvenskiold, eftersom hans åsikter vid detta tillfälle stod i stark kontrast till hans regeringskollegors.

Även den åtalande sidan i riksrettssaken, såg på äreaspekten under åtalet mot statsministern. Men aktor Søren Anton Wilhelm Sørensen verkade snarare tycka att

⁴²⁶ Petersen 1836.

⁴²⁷ Petersen 1836.

⁴²⁸ Formalitets-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statsminister m. m. Løvenskiold 1836: 25.

⁴²⁹ Steen 1967: 188.

statsministern saknade ära, eller moral, vilket framkom i ett av Sørenssens inlägg. Statsråd Holst menar att Sørenssen var en ”Løvenskiolds ivrigste Antagonister”.⁴³⁰ Enligt Motzfeldt kunde Sørenssen räknas som en av Stortingets oppositionsmän,⁴³¹ Han var även en av stortingsmedlemmarna som hade önskat en riksrikt snarast möjligt.⁴³² Om vi tar dessa aspekter i beaktande, verkar det inte som om valet av Sørenssen var en slump.

Sørenssen pekade i sitt inlägg på att han ”ponerer”⁴³³ Intet med Hensyn til Statsministerens Villie ... Ligesaalidt har jeg noget paa Statsministerens Opførsel som Mand af Ære at sige”.⁴³⁴ Løvenskiold hade säkert agerat efter egen övertygelse, men statsministerns handling var enligt Petersen en handling som var ”øiensynlig skadelig for Riget”. Att statsministern bad sina domare om att visa medlidande eftersom han hade agerat med hänsyn till egen överbevisning, samtidigt som han erkände att han brutit mot lagen ärligt och öppet, resulterade enligt Sørenssen i att statsministerns ärliga handling förlorade sitt värde. Løvenskiolds försök på att rättfärdiggöra sin handling gjorde att ”Tvivl om denne Opførsels ægte moralske Gehalt” uppstod. Att statsministern skulle frikännas från straff, var juridiskt och moraliskt omöjligt enligt Sørenssen.⁴³⁵

Domen faller

Efter att Løvenskiold fått nys om riksriktens preliminära beslut, skrev statsministern sin avskedsansökan den 3:e september 1836, samtidigt som han befann sig på Rosenborgs slott med kungen själv.⁴³⁶ Enligt grunnloven skulle ansökan överlämnas till den norska regeringen i Christiania för övervägning, men statsministern lät sin ansökan ligga tills vidare. Holst skriver att han och Fasting befarade att statsministerns avskedsansökan och kungens nekande av ansökan kunde uppfattas som ett avtalat spel mellan statsministern och kungen; ett spel utan allvar.⁴³⁷ Den 8:e september föll riksriktens avgörande dom som dömde Løvenskiold för att inte ha protesterat mot stortingsupplösningen.⁴³⁸ Under ett statsråd den 26:e september gick

⁴³⁰ Holst 1876: 248.

⁴³¹ Motzfeldt citeras av Steen 1953: 171. Motzfeldt ansåg däremot Sørenssen som en förnuftig man som aldrig skulle opponera mot något bara för att.

⁴³² Steen 1953: 398.

⁴³³ Gör en antagelse

⁴³⁴ Formalitets-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statsminister m. m. Løvenskiold 1836: 50-51.

⁴³⁵ Formalitets-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statsminister m. m. Løvenskiold 1836: 51.

⁴³⁶ Holst 1876: 265-266.

⁴³⁷ Gjerløw 1948: 159. Se också Steen (1962) s.433.

⁴³⁸ Formalitets-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statsminister m. m. Løvenskiold 1836: 73.

man igenom statsministerns avskedsansökan. Løvenskiold blev ombedd om att dra tillbaka sin ansökan, samtidigt som kungen bekräftade att han var mycket tillfredsställd med statsministerns ämbetsförel. Holst berättar om vad som kan vara den egentliga anledningen till Løvenskiolds avskedsansökan: ”Efter den haarde Behandling som denne Embedsmand saavel af Storting, som Rigsret og gjennem Pressen havde maattet døie, kan man vel ikke fortænke ham i, at han til Modvægt herimod søgte at erholde den eneste muelige Fyldestgjørelse: Bevidnelse af Kongens Tilfredshed”.⁴³⁹ Kungens ärebevisning var nog ett plåster på såret.

Løvenskiolds dom blev mild, och statsministern dömdes till att betala 1000 spesidaler i böter. Detta var i samtiden ett betydligt belopp, men det smärtade knappast Løvenskiolds plånbok i någon högre grad. Flera hade önskat att han skulle dömas från sitt ämbete, men det viktigaste var inte att straffa; d viktigaste var ”å få faktums lovstridighed erkjent”, deklarerar Sørensen.⁴⁴⁰

Avskedsansökan trycks

Den kungliga resolutionen och statsministerns avskedsansökan trycktes i *Den Norske Rigstidende* 4:e oktober 1836. Løvenskiold skrev i sin ansökan att ”En Rigsret kan decapitere, men den kan ikke decharakterise mig. Da jeg agter at blive mine Grundsætninger, min Charakter tro, maatte jeg oftere komme i det Tilfælde, at se min Ære, Liv og Velfærd undergivet en Rigret hver Gang, jeg have ytret en Mening, som ikke stemmede med Stortingets Pluralitet”. Eftersom hälften av riksätten bestod av stortingsmedlemmar, ansåg Løvenskiold att han var dömd av sina åklagare såväl som av sina motparter.⁴⁴¹ Riksrättens organisering var förankrad i Grundloven. Løvenskiold bekräftar genom sitt uttalande, och som jag tidigare pekat på, att han inte hade accepterat konstitutionens utformning. Statsministern menade att riksätten uppförde sig som en politisk domstol; en domstol som inte tålde åsikter som skiljde sig från pluralitetens.⁴⁴² Statsministerns synd var enligt honom själv, att han var anhängare av sitt ”conservative monarchist-konstitutionelle system”.⁴⁴³ I kapitel 2 nämnde jag att Seip kallade högstarätten ”et politisk organ”, och att lagen kunde böjas åt det håll som harmoniserade med domarens sympatier.⁴⁴⁴ Vid detta tillfälle verkar Seips karaktärisering av

⁴³⁹ Holst 1876: 266.

⁴⁴⁰ Motzfeldt citeras av Steen 1962: 428.

⁴⁴¹ *Den Norske Rigstidende*, 4.10.1836: 7.

⁴⁴² *Den Norske Rigstidende*, 4.10.1836: 7.

⁴⁴³ *Den Norske Rigstidende*, 4.10.1836: 7.

⁴⁴⁴ Seip 1968: 90-91.

högstarätten, och statsministerns egen uppfattning, tämligen berättigade. Aktorn Sørensen var både oppositionsman – och statsministerns opponent.

Løvenskiold menade att han hade två alternativ. Han kunde antingen stanna vid sin statsministerpost och fortsätta vara sina egna överbevisningar trogen, eller ge efter för åskådningar som å andra sidan kunde rädda honom från ytterligare ett riksrättsåtal. Men han kunde inte välja detta alternativ ”uden at udsætte mine tilbageværende Leveaar for Forbitrelser”. Statsministern kunde även välja att söka avsked, men skulle då gå emot sina egna principer, samt förråda kungens, fäderneslandets, och landsmäns dyrbara intressen. Han måste välja det sistnämnda alternativet.⁴⁴⁵ Det framstår som om Løvenskiold står inför ett dilemma där han tvingas att välja mellan att antingen följa sin inre överbevisning och känsla av värdighet, eller att uppfylla sin ämbetsplikt på bekostnad av hans egna överbevisningar. Om vi antar att Løvenskiolds påstående är sant, trumfar den inre ärekänslan och personliga överbevisningar pliktkänslan i Løvenskiolds fall. Samtidigt är inte Løvenskiold helt obrydd när det gäller andras uppfattningar av honom. Det är å andra sidan inte folkets erkännande han söker, men kungens.

Avsikten med att låta *Den norske Rigestidende* trycka den kungliga resolutionen tillsammans med avskedsbrevet, var troligen ett sätt för statsministern att bevisa att han var i kungens gunst. Han fick även chans att demonstrera hur trogen han var sin egen och sin inre äreförståelse. Det kan också tolkas som ett uttryck för att statsministern markerade sin sociala status; en status han ansåg som upphöjd över andra. Løvenskiold lät också skicka sin avskedsansökan tillsammans med kungens resolution, till sina utländska vänner och bekanta. Detta måste ha stigmatiserat bilden av statsministern ännu mer, eftersom det med stor säkerhet bidrog till att öka övertygelsen om att allt var ett förbestämt spel mellan kungen och statsministern.⁴⁴⁶ Det hade varit intressant att veta till vilka statsministern skickade ansökan och resolutionen till, eftersom det kan ha varit ett uttryck för att han faktiskt identifierade sig med en annan äregrupp, och att det var inför dem han ville bevisa sin kungliga gunst.

Två dagar efter att Løvenskiolds avskedsansökan och kungens resolution hade publicerats i *Rigestidenden*, kommenterade den nyligen upprättade tidningen *Den Constitutionelle* saken. I fokus stod bland annat Løvenskiolds ”offergärning”.
Artikelförfattaren tvivlade inte på

⁴⁴⁵ *Den Norske Rigestidende*, 4.10.1836: 8.

⁴⁴⁶ Gjerløw 1948: 160. Se också Steen (1962) s.433.

at Statsministern oprigtigen troer, at han ved at tage sin Ansøgning om Afsked tilbage, paa Fædrelandets Alter bringer et Offer, der er af ligesaa høi Vigtighed og Interesse for Fædrelandet, som det efter hans egen Ytring er stort for ham som Individ, idet samme 'udsætter hans tilbageværende Leveaar for Forbitrelse'.⁴⁴⁷

Mellan raderna finner man spår av kritik gentemot statsministern. Løvenskiold erkände i sin avskedsansökan att hans grundprinciper inte harmoniserade med nationens, åtminstone inte med de individer som ska representera honom. Författaren av artikeln anmärker också att ”vi vel paa den anden Side og fatte Mueligheden af den Selvfølelsens Skuffelse, hvori den kun seer Nødvendigheden af sit eget Ieg, derimod ikke Nødvendigheden af at vige, naar man ikke fuldstændigen kan sætte sig ind i den Statsforms Aand, hvorefter der skal regjeres, og det Folks Aand og Villie, blandt hvis Forreste man vil staae”.⁴⁴⁸ Ovanstående recension kan tolkas som kritik mot en ämbetsman, i detta fallet Løvenskiold, som hellre lystrar till sina egenintressen i stället för till opinionens, folkets vilja. Det var folkets erkännande statsministern borde söka. Argument för att statsråden behövde folkets erkännande, kommer vi stöta på i kommande kapitel.

I detta kapitel har vi sett hur ämbetsmännen förhöll sig till juridiska och icke-juridiska ärekränkningar. Vissa av ämbetsmännen kunde överse kränkningar genom att tillgripa sin inre äreförståelse, vilket var fallet hos statsråden Motzfeldt och Collett. I samband med riksrettssaken mot Løvenskiold såg vi även hur ärekränkande en riks rätt kunde vara, vilket vittnar om hur viktig ämbetsäran faktiskt var. Vi har även kunnat urskilja att den skriftliga offentligheten hade blivit en viktig arena där man kunde framföra sin kritik mot ämbetsmännen. Den offentliga opinionen hade blivit en äretribunal och ett forum där ämbetsmännen kunde välja att försvara och hävda sin ära och rätt till respekt. Det ser ut som att det också var någonting de valde att göra, vilket demonstrerar hur viktig deras anseende hos allmogen och folket var. Hållningarna kunde däremot vara ambivalenta; långt ifrån alla betraktade den skriftliga offentlighetens utveckling och allmogens deltagande i den som något positivt, vilket Løvenskiold och flera andra ämbetsmän ute i distrikten ger uttryck för. *Den Constitutionelle* och den nya generationen av ämbetsmän visar däremot att den inre äreförståelsen inte borde vara det styrande motivet om statsrådets hållning, i detta fall Løvenskiolds, stod i motsättning till folkviljans och konstitutionens anda. Under riksrätten

⁴⁴⁷ *Den Constitutionelle*, 6.10.1836: 8.

⁴⁴⁸ *Den Constitutionelle*, 6.10.1836: 8.

mot statsministern, försökte statsministerns försvarsadvokat att måla upp ett skräckscenario av offentlighetens utveckling och dess fördärvande effekt. I nästa kapitel kommer vi stöta på exempel där den nya generationen av ämbetsmän yrkar på att ämbetsståndet borde ta upp kampen mot denna utveckling.

6. Den nya generationen av ämbetsmän, ca 1830 – 1836

I detta kapitel ska vi se närmare på den nya generationen av ämbetsmän som trädde in på den politiska banan och i statstjänsten under loppet av 1830-talet, och som skulle komma att prägla politiken långt in på 1800-talet. Jag kommer börja med att kort beskriva den nya generationens studenttid eftersom den formade deras politiska hållningar, såväl som äreförståelser. Den nya generationen av ämbetsmän bestod bland annat av kända ämbetsmän som Anton Martin Schweigaard och Frederik Stang. De var alla födda mellan 1807 och 1810, och senare kända för att vara regeringsvänliga och konservativa.⁴⁴⁹ I motsättning till det dansk-norska ämbetsmannaståndet, Eidsvollgenerationen, var denna generation norsk.⁴⁵⁰

Den sista perioden av Karl Johans regeringsperiod bör ses i ljus av ett förbättrat och stabilare norskt finansväsende, samt en högre grad av politisk stabilitet. Den svensk-norska unionen hängde inte längre på en skör tråd, och det potentiella svenska hotet mot norsk självständighet hade bleknat. Den sydfranska kungens oförutsägbara temperament och kungliga maktdemonstrationer förblev ett osäkerhetsmoment i norsk politik, men efter Karl Johans upplösning av stortinget 1836, gick det i hög grad fredligt till. Detta präglade den nya generationen av ämbetsmän i väsentlig grad.

I detta kapitel har jag valt att se på främst två ämbetsmän: Frederik Stang och Carl Fougstad. Båda två var medlemmar av samma studentkrets, och utgav offentliga skrifter där de kommenterade det politiska livet och kulturen under 1830-talet. För att ge min diskussion mer kött på benen har jag också valt att studera hållningar som gjorde sig gällande i tidningen *Den Constitutionelle*, eftersom flera av dess redaktionsmedlemmar tillhörde den nya generationen – andra var flitiga skribenter i den.

Den nya generationen

Den nya generationen av ämbetsmän hade vuxit upp under andra förhållanden, och med andra förutsättningar än den föregående. Den fria författningen och unionen med Sverige framstod som något självklart. De yngres syn representerade inte ett fullständigt brott med de äldres, men ”mange tok avstand fra den patriotiske patos, kanskje fordi de ikke hade følt på kroppen

⁴⁴⁹ Steen 1962: 257.

⁴⁵⁰ Steen 1972: 296.

hva det kostet å reise det nye hus”.⁴⁵¹ Enligt Sejersted är det först och främst den starka framtidsoptimismen som karaktäriserar den nya generationen av ämbetsmän.⁴⁵² Det som var lämpligast – och det som bidrog till framsteg – var också det rätta.⁴⁵³ Seip betecknar den politiska ideologin som präglade den norska byråkratin under den tiden han anser var ämbetsmannastatens storhetstid (ca 1830-1860), som ”en liberalisme av klassisk tilsnitt forgrenet i en konstitusjonell liberalisme og en økonomisk liberalisme”.⁴⁵⁴ Liberalismen omfattade åtgärder som skulle förbättra och avancera Norge ekonomiskt, men också politiskt. Tidigare hade grunnlovsconservatismen varit ämbetsmannaståndet och Stortingets främsta vapen för att värja sig mot svensk amalgamation. Justeringar av Grunnloven var enligt flera av den nya generationen av ämbetsmän inte längre något otänkbart, vilket bland annat framkom i debatten som handlade om att ge statsråden tillgång till att möta och delta i Stortinget och dess debatter. I statsrådsdebatten blev statsrådets äreförståelse ett av argumenten för varför de skulle beviljas tillgång till Stortinget, något som kommer diskuteras senare i kapitlet. Den nya generationens syn harmoniserade dessutom med vad som låg inbakat i ämbetsmännens ståndsära: att tjäna och gynna det gemensamt bästa, vilket var både ärofyllt och meningsgivande i sin tur. Det var därför Anton Martin Schweigaard under sina ungdomsår och sin stundande ämbetsmannakarriär skrev att yrket ”aabner Udsigten til en tryggere Fremtid og virkeligt Værd”.⁴⁵⁵ Viljan att tjäna framsteg och utveckling, kom bland annat till uttryck genom nya laggivningarna som kom i löpet av 1840-talet, bland annat den nya handelsloven från 1842, som skulle gynna näringsfriheten.

6.1 Intelligenskretsen och politiken på 1830-talet

På Christianias universitet utspelades det sig under 1830-talet en kulturstrid mellan ”patriotene av den gamle skole”⁴⁵⁶, och gruppen som önskade att frigöra sig från den gamla ideologin.⁴⁵⁷ Den sistnämnda gruppen kallades för *Intelligensen*, och bestod av studenter som senare skulle komma att spela betydande roller i både Stortinget och regeringen. I spetsen för de två grupperingarna stod diktarna Henrik Wergeland och Johan Sebastian Welhaven. Den sistnämnda av dem tillhörde intelligenskretsen. Welhaven beskrev dess medlemmar som ”Representanter for den redelige Stræben efter aandelig Klarhed og Uafhængighed ... som

⁴⁵¹ Steen 1962: 248-249.

⁴⁵² Sejersted 1986: 373.

⁴⁵³ Sanness 1959: 111.

⁴⁵⁴ Seip 1974: 88.

⁴⁵⁵ Aubert 1883: 67.

⁴⁵⁶ Seip 1974: 101.

⁴⁵⁷ Seip 1974: 99.

bygger sig sine egne Skranker til Værn mot Svørmeriets Ørken og de falske Idealers sløvende Herredømme”.⁴⁵⁸ Historiker John Sanness pekar på att patrioterna och Wegelands syn var starkt förbundet med ett personlighetsideal och en livsstil som intelligenskretsens tog avstånd från, och som de avvisade. De ansåg att den kraftiga studentpatriotismen hindrade utvecklingen av en intellektuell miljö, präglad av saklighet, kritisk diskussion, litterär smak och sällskaplig kultur.⁴⁵⁹

Patrioterna med Wergeland i spetsen, ville precis som den äldre generationen väcka begeistring, tro och offervilja.⁴⁶⁰ Potentiella faror mot norsk självständighet lurade bakom varje krök. Intelligenskretsens medlemmar, inklusive Welhaven, ansåg inte att Norges frihet var under ett ständigt hot från kungamakt och ämbetsmakt. Enligt Welhaven var det meningslöst att yrka på att det fanns absolutistiska och aristokratiska rörelser i Norge.⁴⁶¹ Det var han inte ensam om och tycka. En av intelligensens grundare Carl Fougstad skrev 1834 att det han fruktade minst, var just svensk amalgamation.⁴⁶² Den svensk-norska unionen hade blivit stabilare, och ett flertal av den nya generationen av ämbetsmän betraktade den ”brölöande patriotismen” som överflödigt, vilket inte heller var något nytt. Som vi såg i kapitel 3, betraktade inte alla medlemmar av Eidsvollgenerationen överdriven chauvinism som något nödvändigt. Den kunde snarare lägga krokben för det egentliga målet: att hävda Norges självständighet i unionen. Den nya generationen av ämbetsmän hade samma mål, och de var inte mindre patriotiska än sina kulturella motståndare eller Eidsvoll-generationen. Welhaven gjorde därför uppror mot retoriken och entusiasmen genom att associera ”Frihedens Attributer” med klarhet, saklighet och kritik.⁴⁶³ Intelligenskretsen ville inte låta sig berusas av vad som helst, men önskade däremot att representera en mer nykter hållning.⁴⁶⁴ Kanske var det därför de också föraktade den våldsamma dryckeskulturen bland studenterna.⁴⁶⁵

Tidningen *Den Constitutionelle* hade sin upprinnelse i intelligenskretsen, även om det var den invandrande danska bokhandlaren och förläggaren Johan Fjeldstad Dahl som var initiativtagaren till tidningen.⁴⁶⁶ Carl Fougstad, Anton Martin Schweigaard och statsråd Peter Motzfeldts son Ulrik Anton Motzfeldt, satt under perioder med i redaktionen. Frederik Stang

⁴⁵⁸ Welhaven citeras av Sanness 1959: 111.

⁴⁵⁹ Sanness 1959: 100 & 110.

⁴⁶⁰ Sanness 1959: 110.

⁴⁶¹ Sanness 1959: 110.

⁴⁶² Fougstad 1834: 58. Samtidigt menade Fougstad att man vore blind om man inte trodde på att det kunde bli en realitet.

⁴⁶³ Sanness 1959: 119.

⁴⁶⁴ Steen 1962: 257.

⁴⁶⁵ Sanness 1959: 99.

⁴⁶⁶ Steen 1962: 349.

var en av tidningens fasta medarbetare. Motzfeldt var den sista av dem att lämna tidningsredaktionen, vilket han gjorde i slutet av 1842.⁴⁶⁷ Greve Wedel blev tidningens ekonomiska stöttepelare, vilket troligen berodde på att Wedel sympatiserade med de unga männens hållningar.⁴⁶⁸ Det är värt att bemärka att stora delar av intelligenskretsens hållningar, liknade hållningarna hos Eidsvolls-generationens minst högröstade patrioter.

Självbilden

Intelligenskretsens medlemmar betraktade i hög grad ämbetsmannaståndet som samhällets elit; de var själva aspirerande ämbetsmän. Ämbetsmannaståndet var enligt ämbetsmannen Carl Fougstad, ”den stand, som unegtelig hos os indbefatter de største Talenter og den største Uddannelse”.⁴⁶⁹ Trots den negativa klangen ordet ”aristokrati” hade i norska öron, valde intelligenskretsen ändå att omtala sig själva som ”dannelsens aristokrati”.⁴⁷⁰ Men de betraktade sig själva som en aristokrati utifrån ett meritokratiskt perspektiv.

Intelligenskretsen var starkt inspirerade av juli-revolutionen i Frankrike 1830. Revolutionen var borgerskapets och den akademiska intelligensens seger över feodalsamhällets representanter.⁴⁷¹ De kunde identifiera sig själva och sina egna ambitioner i revolutionen. Intelligensen och därmed ämbetsmännen, skulle representera en motvikt mot svenskarnas försök på att ändra den norska författningen. Svenskarnas försök uppfattades som uttryck för adliga avsikter.⁴⁷² Samtidigt skulle man värja sig mot att massorna (bönderna) skulle diktera politiken ohämmat.⁴⁷³

Intelligenskretsens syn på politiken

Intelligensens medlemmar var inte bara kritiska till den bröljande patriotismen som länge ljudit i Norge, och den kulturform som flertalet hade ställt sig bakom; de var också kritiska mot angreppen riktade mot ämbetsmannaståndet och ”odelsbondebegeistring”.⁴⁷⁴ Politiskt sätt minns man året 1833, som året då ”Bondestortinget” ägde rum. Majoriteten av representanter bestod inte längre av ämbetsmän, utan av bönder och gårdsbrukare. Detta satte skräck i stora delar av det norska ämbetsmannaståndet. Intelligenskretsen politiska tänkande

⁴⁶⁷ Ottosen 2023.

⁴⁶⁸ Steen 1962: 350.

⁴⁶⁹ Stang & Fougstad 1835: 89. I kapitlet författat av Fougstad.

⁴⁷⁰ Seip 1974: 107.

⁴⁷¹ Husby 1943: 28.

⁴⁷² *Den Constitutionelle* citeras av Husby 1943: 28.

⁴⁷³ Husby 1943: 28.

⁴⁷⁴ Steen 1962: 257.

bör i hög grad betraktas som ett resultat av den politiska situationen som uppstod i kölvattnet av böndernas ökade representation i Stortinget.⁴⁷⁵ I kampen mot Sverige och kungen hade ämbetsmännen behövt alliera sig med bönderna.⁴⁷⁶ Under 1814 hade man gett bönderna en relativt stor plats i politiken om man jämför med andra länder i samtiden.

I kapitel 3 argumenterade jag för hur stark likhetsprincipen var på Eidsvoll, och i kapitel 4 om hur starkt förbunden ämbetsmännens äreförståelse var med deras föreställning om den norska nationalkaraktären. Den norska odalbonden var en viktig figur i den norska patriotismen, eftersom den fria odalbonden inkarnerade mycket av den norska nationala karaktäristiken enligt eliten. Den norska odalbonden var manlig, frimodig och jordnära, och han stod i kontrast med den danska bonden som var ”stavnsbåndet”⁴⁷⁷. Föreställningen om Norge som en nation med en utpräglad social jämlikhet, var djuprotad i 1814, men ”propaganda er en boomerang som kan treffe propagistens egen panne”.⁴⁷⁸ Den alltmer politiska bonden blev under 1830-talet en nagel i ögat för stora delar av det norska ämbetsmannaståndet. Flera av ämbetsmännen kände sig nog en smula ångerköpta angående den relativt breda rösträtten. Att den norska allmogen i sig blev mer upplyst och ville skörda frukterna av det som Grunnloven fastlagt, var i sig inte ett problem. Det var ett fullt förståeligt, och dessutom resultatet av en nödvändig och naturlig utveckling, enligt ämbetsmannen Carl Fougstad.⁴⁷⁹ Vad som däremot var problematiskt, var premisserna som utvecklingen skedde under. Det ”demagogiska Element”⁴⁸⁰ som Fougstad hade börjat skönja, var oroväckande. Tematiken i följande avsnitt handlar om just detta, och bakhuvudet bör vi ha intelligenskretsens karaktäristiska i bakhuvudet.

6.2 Ämbetsmännens plikt i Stortinget och som upplysta borgare

Parallellt med att allmogens intresse för fäderneslandets angelägenheter hade ökat – gjorde också intresset för läsning, tidningar och tidskrifter det. I kölvattnet av denna utveckling hade också tidningar vars redaktörer var ”uvidende” och ”egennyttige”, och som i tillägg var ”berygtede Individier uden ære og uden Samvittighed”, gjort sig gällande. Deras verksamheter var baserade på ”Uvidenhed og Raahed” och hade en fördärvande effekt.⁴⁸¹ Tidningen som Fougstad först och främst refererar till i sitt bryska uttalande – var den beryktade

⁴⁷⁵ Sanness 1959: 112.

⁴⁷⁶ Sanness 1959 112.

⁴⁷⁷ Ofri

⁴⁷⁸ Seip 1974: 22.

⁴⁷⁹ Fougstad 1834: 11.

⁴⁸⁰ Fougstad 1834: 11.

⁴⁸¹ Fougstad 1834: 14-15.

Statsborgeren. *Statsborgeren* hade under början av 1830-talet attackerat delar av det norska ämbetsmannaståndet, genom att publicera en rad av vidlyftiga tirader om ämbetsmannakorrupcion och ämbetsförsummelse. Samtidigt försökte tidningen att mobilisera allmogen, så att allmogen skulle rösta på bönder i stället för ämbetsmän vid val av stortingsrepresentanter. Det norska ämbetsmannaståndets anseende, ära och framtid i Stortinget stod på spel. Fougstad kände sig därför manad till att gripa fjäderpennan och författa en uppmaning till bondeståndet, men kanske framför allt till ämbetsmannaståndet, vilket han också gör i *Det norske Storthing i 1833* (1834). Uppmaningen till ämbetsmannaståndet, kan dels betraktas som ett resultat av att Fougstad önskade en skärpt självjustis. Som jag nämnde tidigare i uppsatsen, hade ämbetsmannaståndets glansperiod bidragit till en förslappning av just initiativ och självjustis. Det är något vi återkommer till senare i kapitlet. Ämbetsmissbruk och kassaunderskott⁴⁸² var något som bönderna gärna hade använt sig av i sin agitation. Vi bör därför tolka Fougstad uppmaning till ämbetsmännen – och kritik av dem, i ljuset av denna aspekt.

Det var först och främst ämbetsmannaståndet, som skulle leda kampen mot det ”demagogiske element”. Fougstad ansåg att ”Det skulde i Sandhed være et fortjenstfuldt Foretagende, værdigt Fædernelandets mest utmærkede Mænd, ved Udgivelsen af et Blad for Almuen, at modvirke dette Uvæsen”.⁴⁸³ Fougstad var själv en aktiv och bidragande redaktionsmedlem i Intelligenskretsens tidning *Vidar*, och senare i dagstidningen *Den Constitutionelle*. Det är därför rimligt att anta, att Fougstad själv ansåg sitt bidrag som en del av det han uppmanade andra ”utmærkede Mænd” att göra.

Att fäderneslandets utmärkta män var de som borde motverka de oppositionella tidningarnas fördärvande effekt, var förbundet med vad Fougstad ansåg var stortingsämbetsmännens främsta uppgift: att stå i motvikt till egenintressen, i synnerhet böndernas, och att verka för statsgynnade framsteg och allmänhetens bästa. I kraft av sin opartiskhet, kunde ämbetsmännen framstå ärofulla. Fougstad förklarar sin ståndpunkt ingående – säkert på grund av att inte vilja missförstås – i följande not:

Naar jeg i Ovenstaaende har talt om Kampen med Bønderne som et Hovedmoment i Embedsmandens Virksomhed som Storthingsrepresentant, har det været langt fra mig derved at have villet udtrykke nogensomhelst aristocratiske eller bureaukratiske Sympathier ... men jeg anseer det for en af de første Borgerpligter aabent og uforfærdet at bekjempe dem, naar de ansee egen og Committenters fuldkomne, eller i al Fald størst muelige Befrielse fra alle

⁴⁸² *Kassamangel* på norska.

⁴⁸³ Fougstad 1834: 15.

I sann norsk ämbetsmannanda tog Fougstad avstånd från det han refererar till som ”aristokratiska sympatier”. I stället framhävde han avsikten som ett resultat av hans borgarplikt. Fougstads politiska åsikter och visioner bottnade i hans förståelse av vad ämbetsmannens plikter bestod av; att ämbetsmannens borgarplikt, såväl som ämbetsmannaplikt, var att tjäna det som var bäst för samhället i allmänhet. Ämbetsmannens mest betydelsefulla uppgift i Stortinget var att föra ”Kampen imod Bøndernes Fordomme og snævre Anskuelse af Statslivet”.⁴⁸⁵ Men kampen krävde handlingar av en viss sort.

Att ”yttre fornem Ringeagt for den Umodenhed og Raadhed, der truede med at beherske os”, eller ”at man i private Kredse udtaler en velfortjent Foragt for ’Statsborgeren’”, var inte nog. Det krävdes ”Mandemod” för att bekämpa det fördärvliga elementet som *Statsborgeren* representerade.⁴⁸⁶ Det är inte befängt att anta – att det först och främst var ämbetsmannaståndet som skulle visa mannamod. Precis som hos Eidsvollgenerationen, kan vi se dyrkandet av romerska dygder som manlighet och borgaranda.

Fougstad föreställde sig att äldre män skulle stå bakom tidningen, men att yngre krafter skulle överta den egentliga ledningen.⁴⁸⁷ Om detta var Fougstads vision, måste han ha varit tämligen nöjd när greve Wedel valde att sponsra Den *Constitutionelle*, samtidigt som de yngre medlemmarna av intelligenskretsen satt i redaktionen. Fougstads vision kan även tolkas som en stark tro på ungdomligheten, och att den bidra till stora förändringar och förbättringar; ”Vor Ungdom har ikke saa faa Talenter at fremvise, og skulde føle sig hædret ved en saadan Kaldelse”.⁴⁸⁸ Eftersom kampen utkämpades till fördel för samhällets bästa, fanns det ära att uppnå. Jag vill därför återigen referera till Sejersted som pekade på att gärningar som bidrog till en positiv samhällsutveckling – kunde frambringa stor aktningsvärdighet.

4.3 Statsrådets tillträde till Stortinget

I detta avsnitt ska vi se på hur framför allt Frederik Stang men också Carl Fougstad, refererade till ära och plikt känsla – för att argumentera för varför statsråden skulle få tillträde till stortingsförhandlingarna, och för att få delta i dess debatter. Statsrådssaken skulle komma att bli den nya generationens hjärtesak. Målet var att statsmakterna skulle förenas i

⁴⁸⁴ Fougstad 1837: 11.

⁴⁸⁵ Fougstad 1837: 9.

⁴⁸⁶ Fougstad 1834: 52.

⁴⁸⁷ Husby 1943: 24.

⁴⁸⁸ Fougstad 1834: 52-53.

stortingssalen.⁴⁸⁹ Reformering av Grunnloven var otänkbart för Eidsvollgenerationen, men inte för den nya generationen.

Grundloven från 1814 begränsade statsrådets inflytande i Stortinget. Enligt § 62 kunde varken statsrådsmedlemmar eller ämbetsmän som var anställda vid dess kontor, väljas till stortingsrepresentanter.⁴⁹⁰ Statsrådets inflytande var däremot inte helt obefintlig; de kunde lägga fram skriftliga regeringspropositioner – som Stortinget sedan diskuterade. De kungliga propositionerna prioriterades före andra. Regeringen tog också ställning till stortingets slutliga beslut i saker som bland annat gällde lagar.⁴⁹¹ Vi har tidigare sett att grunnlovskonservatismen spelade en väsentlig roll i ämbetsmannaståndets äreförståelse, eftersom de betraktade sig själva som Grunnlovens främsta beskyddare. grunnlovskonservatismen var en del av den norsk-nationella självhävdelser i unionen, men eftersom unionen blivit stabilare förlorade den i vissa ämbetsmannakretsar sin absoluta helighet. Frederik Stang och Carl Fougstad menade att § 62 på flera sätt satte krokben för ett mer framstegsrikt och effektivt statsmaskineri. I Stang och Fougstads argumentation kan vi även urskilja politiska åskådningar med demokratiserande element.

Det blev ofta hävdad att statsrådets tillträde till Stortinget skulle begränsa stortingsrepresentanternas yttrandefrihet och självständighet, i synnerhet ämbetsmännens. Historikern Sverre Steen pekar på att ämbetsmännen aldrig bildade en politisk grupp, och i väsentligt mindre grad, ett parti i Stortinget. Ämbetsmännens oberoende var ståndets främsta politiska aktivum – något de rosade sig själva med – och som andra rosade dem för., menar Steen.⁴⁹² Det fanns också en rädsla för att statsråden skulle komma att dominera Stortinget genom sitt deltagande, och att Stortinget därför skulle komma att ”gaae i Regjeringens Ledebaand” – och därmed förlora sin betydelse.⁴⁹³ Fougstad hävdade att det vore ”en unaturlig Beskyldning mot nationen, om man vilde paastaae , at der i Storthinget ei skulde findes tilsktrækkelig Modvægt, for at hindre ethvert Misbrug af denne Indflydelse”.⁴⁹⁴ Ett sådant påstående var enligt Fougstad en missvisande karaktärisering av den norska nationalförsamlingen.

Fougstad menade däremot att yttringsfriheten snarare skulle främjas än hämmas om statsråden fick tillträde till stortingsförhandlingarna. Dessutom skulle yttringarna som gjordes

⁴⁸⁹ Seip 1974: 104.

⁴⁹⁰ Kongeriget Norges Grundlov 1814: §62.

⁴⁹¹ Steen 1962: 327-328.

⁴⁹² Steen 1962: 325.

⁴⁹³ Stang & Fougstad 1835: 10. Stang refererar till en insändare i *Stavanger avis*.

⁴⁹⁴ Stang & Fougstad 1835: 89. I kapitlet författat av Fougstad.

där få en ärligare och mer rättvis karaktär, eftersom ”det er en nødvendig Følge af en Repræsentants Hverv, at han yttre sin Mening over Statsraadernes Embedsforhold, og jeg skulde troe, at det er mere overensstemmende med en ærekjær og retskaffen Mands Character frimodig at yttre sin Mening, naar Angjældende personlig er tilstede og har Adgang til Forsvar, end hvor Saadante i er Tilfældet”.⁴⁹⁵ Fougstads uttalande kan tolkas som ett uttryck för att han associerade ära med ärlighet.⁴⁹⁶ Vi kan även urskilja att manlighetsprincipen var något Fougstad associerade med ärlighet, och ära. Frispråkigheten var ett uttryck för just, vilket överensstämmer med väsentliga aspekter av den norska nationalkaraktären, något vi såg i kapitel 4. Fougstads argumentation innehöll också ett element med klara paralleller till vad som betraktades som typiskt för ett demokratiskt samhälle; nämligen folkets möjlighet att kritisera makthavarna och politiker. I detta fall rörde det sig om statsrådets ämbetsfärd.

Stortinget – statsrådets äretribunal?

En av *Den Constitutionelles* redaktörer, ville precis som Fougstad, att Stortinget skulle avgöra regeringens sammansättning.⁴⁹⁷ Det är möjligt att Fougstad själv författade inlägget, men Frederik Stang uttrycker också en liknande hållning i *Repertorium for Oplysninger og Undersøgelser, vedkommende vigtige Gjenstande for Ottende ordentlige Storthings Virksomhed: Iste Bind* (1835), som han författat tillsammans med Fougstad.

Det är märkbart att både Stang och Fougstad ansåg att statsråden saknade auktoritet, erkännande och tillit, något de egentligen var i stort behov av för att kunna uppfylla sina statsrådsplikter. Att de saknade den nödvändiga auktoriteten berodde dels på att de saknade Stortingets erkännande. Lösningen på problemet var given. Om man lät statsråden få tillgång till stortingsförhandlingarna – kunde statsråden hävda sin ära och sina välvilliga intentioner, och därmed uppnå erkännande som var nödvändigt för statsrådet. Detta skulle i sin tur leda till att kungen valde rättvisa och duktiga män när han pekade ut sina statsråd; ”Kongen kunde ei være tjent med en Statsraad, der ei ved Dannelsen, Sagkundskab og Talent kunde hævde sin Plads i Stortinget og med Ære bestaae i de parlamentariske Kampe”.⁴⁹⁸ Det verkar som om Fougstad menade att statsrådets ära var förankrad i – och beroende av erkännande från stortingsmedlemmarna. Statsråden behövde folklig legitimitet,

⁴⁹⁵ Stang & Fougstad 1835 : 91. I kapitlet författat av Fougstad.

⁴⁹⁶ Sandmo 1999: 99.

⁴⁹⁷ Steen 1962: 355. Citerar Fougstad och *Den Constitutionelle*.

⁴⁹⁸ Stang & Fougstad 1835: 93-94. I kapitlet författat av Fougstad.

Det var dessutom inte otänkbart att kungen valde medelmåttiga statsråd, utifrån egenintressen. Det var heller ingen omöjlighet att hovgunsten kunde få en utslagsgivande effekt vid rekryteringen av statsråd.⁴⁹⁹ Detta var något som kunde motverkas – om statsråden deltog i Stortinget. De norska departementen bestod av ”duelige underordnede Embedsmænd”, som kunde bli statsråd. Fougstad tillägger: ”men skulde de ind i Stortinget, ere de knuste”.⁵⁰⁰ Stortinget kunde därför fungera som en slags garant för att det valdes statsråd av rätt virke.

I Europas ögon skulle en förnyad glans sprida sig över nationen – om man gav statsråden tillgång till Stortinget. Förändringen skulle enligt Fougstad dessutom ”fordre et Liv og en Virksomhed hos Regjeringen, som ingen Slummer kunde tillade”.⁵⁰¹ Man önskade att statsråden skulle sluta bete sig som ”kontorsmän” – för att i stället bli ”statsmän”. Det var en kritik mot de sittande statsråden och deras bristfälliga handlingskraft, menar Seip; ”De unges opprør gjaldt både systemet og systemets men”.⁵⁰² Under Wedels tid som ståthållare mellan åren 1836 och 1840, utvecklades en strängare kontroll av fogdar och tulltjänsten, för att förebygga korruption och kassabrist, vilket protokollkommittén rosade regeringen för 1839.⁵⁰³ Uppmaningen om att regeringen och dess statsråd skulle skärpa sig, hängde ihop med argumentationen för att regeringen skulle strama in tyglarna för att bekämpa förekomsten av korruption i det norska ämbetsverket, vilket var en del av ”självjustisprocessen”.⁵⁰⁴

Det var inte enbart medlemmar av den nya generationen av ämbetsmän som intresserade sig för statsrådets deltagande i Stortinget. Falsen hade främjat förslaget redan 1821, vilket hade varit ett ödesdigert beslut, som bland annat hade kostat honom hans anseende. Statsråd Poul Christian Holst hävdade att han ”alltid anseet det som en Betingelse for et udviklet constitutionelt Statsliv, at Statsraadets Medlemmer hos oss, som i alle constitutionelle Stater, fik Adgang til Storthingets forhandlinger”.⁵⁰⁵ Genom sitt arbete med regeringspropositionen som föreslog att statsråden skulle få tillgång till stortingsförhandlingar, menar Holst att han blev varse om att han ”ingenlunde var i Besiddelse enten af de Evner, de Talegaver eller endog blot af den Courage, som udfordredes for paa saadan Maade offentlig at fremstaa i en talrig Forsamling”. Holst menade att det var högst sannolikt att han skulle behöva söka avsked som statsråd och söka en annan ämbetsanställning om en sådan grundlagsbestämmelse gick i

⁴⁹⁹ Stang & Fougstad 1835: 91. I kapitlet författat av Fougstad.

⁵⁰⁰ Stang & Fougstad 1835: 91. I kapitlet författat av Fougstad.

⁵⁰¹ Stang & Fougstad 1835: 94-95. I kapitlet författat av Fougstad.

⁵⁰² Seip 1974: 104.

⁵⁰³ Maurseth 1979: 408.

⁵⁰⁴ Jfr. Seip (1974) s.104 & Maurseth (1979) s.406-408.

⁵⁰⁵ Holst 1876: 228.

lås, men det hindrade honom inte från att yrka på just det. Holst skulle göra det som stod i hans makt för att ”bevirke, hvad jeg efter min Overbevisning maatte ansee som Slutstenen i vor constitutionelle Forfatning”.⁵⁰⁶ Det är möjligt att Holst trodde att bestämmelsen aldrig skulle beviljas under den tid han var statsråd, och att det i sin tur förklarar hans tämligen ödmjuka hållning och uppfattning av egen förmåga. Holst satt kvar i regeringen fram till 1848. I sina nedteckningar skriver han att han hoppades på att propositionen skulle få ett bättre utfall under Stortinget 1851.⁵⁰⁷ Även om trovärdigheten i Holsts uttalande kan ifrågasättas, antyder hans uttalande på att han i hög grad betraktade det som sin plikt, att hela tiden sträva mot det som kunde realisera önskan om en fulländad och effektiv konstitution. Holst befann sig i ett dilemma, där han behövde konfrontera motsättningen som kunde uppstå mellan det principiella och det subjektiva. Pliktkänslan som Holst upplever, kan ses som ett uttryck för att han som ämbetsman menade att det allmännas väl, gick före hans egenintressen. I viss grad bröt representerar Stang, Fougstad och Holsts argument ett brott med den länge härskande ”grunnlovskonservatismen”, som präglade det norska politiska livet och ämbetsmännens hållningar i Stortinget.

Tillgången till Stortinget - Plikt eller rättighet?

Även den oppositionella Jonas Anton Hielm, advokat i högstarätten och författare bakom nidskrifter om Christian Magnus Falsen, hade under Stortinget 1883 lagt fram en proposition och yrkade på att statsråden skulle få tillgång till Stortinget. Hielm menade däremot att tillgången till stortingsförhandlingarna skulle vara en plikt, inte enbart en rättighet.⁵⁰⁸ Stang menade däremot att det inte borde vara en absolut plikt, utan en rättighet. Om tillgången till Stortinget var statens rättighet, inte plikt, skulle statsrådets förståelse av sin egen äre- och plikt-känsla fungera som en moralisk kompass: ”hvis Benyttelse er overladt til hans egen Ære og Pligtfølelse, vil han efter al Rimelighed finde en langt stærkere Opfordring til Virksomhed end i en juridisk Tvang, der skjelden udretter mere, end at den Tvungne i juridisk Forstand fyldestgjør sin Pligt”.⁵⁰⁹ Statsrådets ärekänsla kunde därför agera som en slags garant som skulle säkra att statsråden gjorde en bättre insats, vilket också skulle ge bättre resultat. Det verkar som om Stang betraktade statsrådets ärekänsla som något fundamentalt, och som en slags drivkraft för deras ämbetshandlingar. Även vid detta tillfälle ser vi att den inre ärekänslan kunde fungera som en slags moralisk kompass.

⁵⁰⁶ Holst 1876: 229-230.

⁵⁰⁷ Holst 1876: 229.

⁵⁰⁸ Stang & Fougstad 1835: 71. I kapitlet författat av Stang.

⁵⁰⁹ Stang & Fougstad 1835: 89. I kapitlet författat av Stang.

Att statsråd inte skulle delta under förhandlingar som angick hans ämbetsförel eller hans administrationsområde var enligt Stang föga troligt, eftersom det ”omtrent vilde være det samme som offentligen at erklære, at han ikke, gad eller ikke forstod at rygte sit Hverv”.⁵¹⁰ Stortinget kunde därför fungera som en slags äretribunal för statsråden, där deras plikt och ärekänsla sattes på prov.

6.4 Rehabilitering av ämbetsmannaståndet och regeringens anseende och ära

Att statsråden inte skulle ha tillgång till stortingsförhandlingarna på grund av att de kunde påverka ämbetsmännens yttrandefrihet och självständighet, var som tidigare nämnt ett ofta förekommande argument. Stang ville i förbindelse med denna uppfattning, rehabilitera ämbetsmannaståndets anseende och ståndsära. Som vi kommer se, använde sig Stang av argument som vi känner igen från kapitel 4 – där socialstrukturens i Norge i motsättning till Sverige – var grundläggande för den norska nationalkaraktären och äreförståelsens utformning.

Stang menade att ”Man sysselsætter sig for en stor Deel med Skygger, naar man ideligen omtaler vore Embedsmænd som altfor afhængige af Regjeringsmagten til at kunne paaregnes som paalidelige Ordførere for Folkets Interesser”.⁵¹¹ Genom att inte rösta på en ämbetsman vid val av stortingsrepresentanter, bara för att han är ämbetsman, och fast man egentligen ansåg att han var en utmärkt kandidat, var som att ”gaae ud fra, at Regjeringsmagtens Gunst er Noget, som Embedsmanden har saa tvingende udvortes Grunde til at eftertrage, eller hvis Tab han idetmindste har saa tvingende Grunde til ikke at udsætte sig for, at herved opstaaer en Tvivl om hans Frimodighed og Selvstændighed som Representant”.⁵¹² Om regeringens gunst var något ämbetsmannen strävade efter, eller ansåg som ytterst viktig, berodde det enligt Stang på en av två olika orsaker. Antingen var det på grund av att ämbetsmannen skulle förlora sina chanser att befordras genom att hamna i regeringens onåd – eller utsättas för regeringens trakasserier. Den andra potentiella orsaken var att

enhver Underordnet efter den menneskelige Naturs Skrøbelighed stræber efter sine Overordnedes Gunst og Bevaagenhed, og fornemmeligen efter Gunst og

⁵¹⁰ Stang & Fougstad 1835: 89. I kapitlet författat av Stang.

⁵¹¹ Stang & Fougstad 1835: 43. I kapitlet författat av Stang.

⁵¹² Stang & Fougstad 1835: 45. I kapitlet författat av Stang.

Bevaagenhed hos dem, der befinde sig paa Magtens høieste Spidse, omgivne af den Glands, som især den monarchiske Statsform spreder over disse.⁵¹³

Det första alternativet satte regeringen i dåligt ljus samtidigt som det bevisade att ämbetsmännen inte kunde vara oberoende och självständiga stortingsrepresentanter. Det andra alternativet pekar på att ämbetsmännens i så fall omfattades av ett äresystem där den *vertikala äran* var den centrala äreförståelsen. Det vertikala äresystemet var just det äresystemet som de norska ämbetsmännen försökte distansera sig från, något vi sett tidigare i uppsatsen. Stang ansåg att dessa två alternativ knappast kunde beskriva det norska ämbetsmannaståndet i sin helhet. Stang hävdade därför att

Hvad der da imidlertid liger lige for Øinene er den uimodsigelige Sandhed, at der er en stor Mængde Embedsmænd, som Almeenheden med Vished kan vide aldrig attraae Befordring, og at der er en endnu større Mængde for hvem den efter Omstændighederne maa være af saa underordnet Interesse, at denne dog paa ingen Maade kan antages at overdøve Pligtens og Ærefølelsens Stemme.⁵¹⁴

Denna ”uimodsigelige Sandhed” berodde enligt Stang på två fundamentala faktorer. För det första hade inte den norska statsförfattningen utvecklats genom en sammansmältning och sammansvärjning av aristokratiska och liberala idéer och former, vilket den svenska och engelska författningen däremot hade. Den norska Grunnloven var ”gjennemgribende demokratisk” eftersom ”Jordbunden laae saa at sige brak og fri for Ukrud, da Frihedens Sæd saaledes deri; thi den Rest af det adelige Væsen, som forefandtes, var at regne for et Intet, og den demokratiske Ekstirpator [sic]⁵¹⁵ gik desuden snart over det og tilintetgjorde aldeles dets Spirekraft”.⁵¹⁶ Återigen använder man sig av den norska socialstrukturen som ett argument för att kontrastera sig själva från svenskarna.

Den andra faktorn var den geografiska distansen:

Hertil bidrog ogsaa den Omstændighed, at Kongen og Hoffet stadigen opholde sig udenfor Riget, hvorved Naadens Sol fjernes, saa at dens Straaler kun lidet blænde Øiet, medens et ungdommeligen friskt demokratisk Folkeliv aabner den, som følger dets Strøm, Udsigt til Hæder i den Retning, hvorpaa Tidsalderen meest lægger Vind, nemlig den politiske, og i al Fald Udsigt til det, der er ethvert Menneske dyrebart, nemlig Symphatie med dets Samtid.⁵¹⁷

⁵¹³ Stang & Fougstad 1835: 45. I kapitlet författat av Stang.

⁵¹⁴ Stang & Fougstad 1835: 46. I kapitlet författat av Stang.

⁵¹⁵ En ”ekstirpator” är ett harvningsredskap. Stangs ämbetstypiska vokabulär återspeglar i detta tillfälle hans samhällsambitioner. Jfr s. 22 (ämbetsbana) i kapitel 2.

⁵¹⁶ Stang & Fougstad 1835: 48-49. I kapitlet författat av Stang.

⁵¹⁷ Stang & Fougstad 1835: 49. I kapitlet författat av Stang.

Utifrån Stangs resonemang och argumentationer vi stött på tidigare i uppsatsen, ser vi at det råder en stark kontinuitet när det gäller hållningar till karaktärisering av det norska ämbetsståndet och dess association med den norska nationalkaraktären. Norge saknade det dekadenta elementet som Sverige hade som resultat av sin adel och utspekulerade höviska kultur – som hovet i Stockholm representerade. Det norska ämbetsmannaståndet sökte därför ära genom politisk deltagande i det demokratiska systemet – inte genom personliga lojalitetsband.

6.5 Den nya generationens förståelse av yttre ärebevisningar

Tidigare i uppsatsen har vi konstaterat att motståndet mot yttre ärebevisningar var ett resultat av ämbetsmannaståndets föreställning om vad den norska nationalkaraktären innebar. Den nya generationen av ämbetsmäns hållningar och åsikter, var i väsentlig grad och i flera avseenden en fortsättning av Eidsvoll-generationens.

Stortingsåret 1836 har gått till historien som ett tämligen turbulent politiskt år. Det var den sista riktiga kraftmätningen mellan Stortinget och Karl Johan under hans regeringstid. Innan den ceremoniella öppningen av Stortinget det året, cirkulerade det bland Christianias representanter en uppmaning om att ämbetsmannarepresentanterna inte skulle bära ämbetsuniformer i Stortinget. De som godtog överenskommelsen, anmodades också om att skriva ned sitt namn.⁵¹⁸ *Den Constitutionelle*, skrev redan i februari 1836 om ”Et ikke mindre glædeligt Tegn til den fremadskridende Tilegnelse af Forfatningens Aand see vi i den Overrenstkomst; som vi erfare at vedkommende Repræsentanter skulle have truffet indbyrdes, om: ikke at benytte Uniformer eller Embedsdragter, hvor de fungere eller møde i Egenskab af Storthingsmænd”.⁵¹⁹

Uniformsvägran var ett resultat av

Den Udstrækning, hvortil Uniformsvæsenet er drevet hos os, maa udentvivl i flere Henseender betragtes som et Onde. Paa Norges Storthing have høitagede Mænd flere Gange hævet deres Stemmer imod og stræbt at standse den overhaandtagende Uniformeringssyge, dog uden at disse Bestræbelser hidintil have formaaet at framkalde noget Ønskeligt Resultat.⁵²⁰

Retoriken som uppmaningens författare använde sig av, och som Fougstad ställde sig bakom för att motivera uniformsvägran, var långt ifrån nyskapande; vi känner tydligt igen den från

⁵¹⁸ Fougstad 1837: 48. Citerar uppmaningen som cirkulerat.

⁵¹⁹ *Den Constitutionelle*, 02.02.1836: 3.

⁵²⁰ Fougstad citerar uppmaningen som cirkulerat. 1837: 47. Se också *Den Constitutionelle* 06.02.1836 s.2.

debatterna på Eidsvoll 1814 och tidigare stortingsförhandlingar – som handlade om yttre ärebevisningar. Retoriken underbygger min tes om att den yngre ämbetsmannagenerationen i hög grad vidareförde tidigare föreställningar och uppfattningar, eftersom man förknippade det med den norska nationalkaraktären. Uppmaningen deklarerade att ”Intet Sted synes Sværd og Epaulletter og guldbroderede Kjoler mindre passende, end i Norges Thingsal, hvor Ingen møder i Egenskab af Præst, eller Dommer, eller Officier etc men Alle i een og samme almindelige Egenskab, som Norske Borgere og Nationens Repræsentanter, hvor følgelig Alle ere at betragte som lige”.⁵²¹ Överenskommelsen hade därför ett moraliskt och överordnat mål menar Fougstad: den skulle motarbeta uniformssjukan som rådde.⁵²² Enligt uppmaningen, motverkade yttre tecken på position och rang den borgliga likheten som Grunnloven hade fastslagit. Uppmaningen krävde att ämbetsmannen skulle uppfylla sin plikt gentemot den sociala gemenskapen. I Stortinget var ämbetsmannen först och främst en norsk borgare, ämbetsmannarollen kom i andra hand. Uppmaningen demonstrerar att man ställde särskilda krav på ämbetsmannen under tiden han satt i Stortinget. Det är möjligt att betrakta stortingsrepresentanterna som medlemmar av en specifik äregrupp: stortinget som en äregrupp.

Precis som Fougstad och *Den Constitutionelle*, bemärker en artikelförfattar i *Morgenbladet* ”at Uniformsvæsen, Rangsyge og Ridderordener har grebet frygtelig om sig efter Forbindelsen med Sverige, og ingen tænkende Mand kan med Ligegyldighed see pa, at disse Forfængelighedens fule Affødninger trivdes saaledes som de gjøre”. Att ge den ”fordærlige Aand” ett hugg i sidan, var därför en välbefogad åtgärd.⁵²³ Som jag nämnde i kapitel 5 var Adolph Bredo Stabell *Morgenbladets* anonyma redaktör samtidigt som han var arbetade som kopist i Revisionsdepartementet, med statsråd Motzfeldt som chef. Om det är Stabell som är artikelförfattaren är däremot svårt att fastslå. De olika exemplen visar däremot hur utbredd motviljan mot yttre ärebevisningar fortfarande var. Man betraktade uniformssjukan som ett direkt resultat av unionen med Sverige och det svenska dekadenta äresystemet. Det var fortfarande lika viktigt att bevisa att Norge och dess ämbetsmän var, eller skulle vara, Sveriges raka motsats.

Uppmaningen om att Christianias ämbetsmän skulle lämna sina uniformer hemma, realiserades i Stortinget 1836. Alla vederbörande anslöt sig uppmaningen.⁵²⁴ En av medlemmarna valde att gå ännu längre. Artillerikapten Herman Foss rakade av sin mustasch –

⁵²¹ Fougstad 1837: 47.

⁵²² Fougstad 1837: 48.

⁵²³ *Morgenbladet*, 10.09.1836: 9.

⁵²⁴ Fougstad 1837: 46.

ett tecken på militär rang.⁵²⁵ Trots att majoriteten av ämbetsmän i Stortinget 1836, valde att lämna ämbetsuniformen, var saken komplex. Inte alla betraktade överenskommelsen som något positivt. Majoriteten av Christianias invånare var emot den menar Fougstad.⁵²⁶

Uniformsfrågan – regeringen gör en höna av en fjäder

Vissa av regeringsmedlemmarna betraktade inte heller överenskommelsen med blida ögon. Att ”Statens høieste Autoriteter gjorde den til en Statssag”, och att i synnerhet regeringen ställde sig bakom detta beslut, var ”det mest nedslaaende for Nationalfølelsen, denne private Overeenskomst mellem endeel Storthingsmænd figurerer som No.1 i Defensors Ankeposter imod Storthinget, Ankeposter, der fremføres for at motivere Hensigtsmæssigheden af den viktige Kgl. Beslutning”.⁵²⁷ Fougstad syftade på stortingsupplösningen. I kaptiel 5 såg vi hur Løvenskiold på grund av att han inte voterade mot upplösningen, ställdes inför riks rätt. Att försvarsadvokat Petersen under riksrätten mot statsministern, valde att skildra uniformsvägran som en maktdemonstration från ämbetsmännens sida – och som en bidragande faktor till stortingsupplösningen, var felaktigt och missvisande enligt Fougstad. Precis som Fougstad, ansåg en artikelförfattare i *Morgenbladet* att det var orätt av Petersen (och därmed Løvenskiold) att försöka framställa beslutet som ett försök på att skapa osämja mellan kungen och ämbetsmännen.⁵²⁸ Petersen hävdade nämligen att ”Det var i Egenskab af Embedsmænd, at i det mindste den største Deel af dem vare kaldede til dette Hverv, og endog blot af denne Grund maatte det synes uformeligt at ville ligesom bortgjemme ethvert Tegn paa sin Stilling”.⁵²⁹ Att uniformsvägran var ett resultat av att man ville upphäva de yttre olikheterna mellan borgarklasserna, uppfattade Løvenskiolds försvarsadvokat som oförnuftigt. Det var dessutom Grunnloven som hade etablerat denna skillnad. Det var därför både orimligt och småaktigt att hänga upp sig på något så simpelt som yttre olikheter, i detta fall klädedräkter.⁵³⁰ Petersen lät ämbetsmännen smaka på sin egen medicin; att hänga upp sig på något så simpelt som kläder, var ett tecken på ytlighet.

Det var en naturlig reaktion från kungens sida, att ”Hans Majestæt i denne Beslutning har fundet en Tendents til at emancipere sig fra den kongelige Myndighed og en Erklæring om, at man med Dragten aflagde enhver Følelse, opløste ethvert Baand, der bandt

⁵²⁵ Fougstad 1837: 49.

⁵²⁶ Fougstad 1837: 48-50.

⁵²⁷ Fougstad 1837: 50.

⁵²⁸ *Morgenbladet*, 10.09.1836: 9.

⁵²⁹ Fougstad 1837: 51. Jfr. *Formalitets-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statsminister m. m. Løvenskiold* (1836) s. 36.

⁵³⁰ Fougstad 1837: 51.

Embedsmannen til Kongen, ret ligesom om man ikke skulde kunne paa engang opfylde de Pligter, man skyldte Kongen och Grundloven”. Försvaret frågade därefter retoriskt: ”var det da anstændigt og passende at foretage et Skridt, der næsten synes at vidne om, at man skammer sig ved denne?”.⁵³¹ Det var givetvis uniformen som försvaret syftade på med ”denne”. Att försvaret anspelade på ämbetsmännens pliktkänsla är intressant, men inte helt oproblematiskt. Det framstår nämligen som om försvaret först och främst att det var ämbetsmannens plikt gentemot kungen, som ämbetsmannen hade svikit genom att inte bära uniformen. I kapitel 2 hänvisade jag till Webers teori om att pliktkänsla är något essentiellt för ämbetsmannen och hans yrke, och att ämbetsmannen svär trohet till ett opersonligt syfte (staten), och inte till en person. Weber refererar å andra sidan till det han menar kännetecknar ämbetsmannen i en modern byråkrati. Grunnlovens § 21 lyder: ”Kongen vælger og beskikker, efterat have hørt sit Norske Statsraad, alle civile, geistlige og militaire Embedsmænd. Disse sværge Constitutionen og Kongen Lydighed og Troskab”.⁵³² De norska ämbetsmännen svor därför trohet till både kungen och konstitutionen. Konstitutionen kan därför betraktas som det opersonliga syftet. Det är rimligt att hävda att ämbetsmännens pliktkänsla därför var sammansatt och präglad av en viss ambivalens. Det är svårt att veta vad ämbetsmännen menade med försvarets uttalande, men vi kan i en viss mån urskilja hur de valde att förhålla sig till regeringens reaktion. Fougstad bemärker nämligen att försvarets tirad, gjorde att de aktuella ämbetsmännen bar sina uniformer på det överordentliga Stortinget samma år.⁵³³ Det är mycket möjligt att ämbetsmännen gjorde det för att visa sin välvilja gentemot kungen.

Försvarets argumentation kontra ämbetsmännens argumentation gällande ämbetsmannavägran – är intressant eftersom det framstår som om två pliktförståelser – och äreförståelser hamnar i konflikt med varandra. Ämbetsmännens uniformvägran kan till dels betraktas som ett resultat av deras förakt för yttre ärebevisningar, men kan kanske i ännu högre grad betraktas som ett resultat av vad man ansåg var fundamentalt norskt: borglig likhet. Dessutom hade ämbetsmannen svurit trohet till konstitutionen, som hade fastsatt borglig likhet. Uniformssaken demonstrerar ämbetsmannarollens dubbelhet, vilket jag bemärkte i avsnitt 2.3. Ämbetsmannen var utsedd av kungen; den övre instansen, i detta fall troligen Løvenskiold och kungen själv, uppfattade därför att ämbetet medförde vissa förpliktelser gentemot kungen. Samtidigt var han inte bara ämbetsman, han var ofta politiker – vald av folket och därmed deras representant.

⁵³¹ Fougstad 1837: 51-52.

⁵³² Kongeriget Norges Grundlov 1814: § 21.

⁵³³ Fougstad 1837: 52.

I detta kapitel har vi stiftat närmare bekantskap med den nya generationen av ämbetsmäns förhållningar och uppfattningar av ära och ärekänsla. Stabiliseringen av unionsförhållandet mellan Sverige och Norge – bidrog till att medlemmar av den nya generationen inte närde samma misstänksamhet gentemot svenskarna, något deras föregångare hade gjort. De var inte mindre nationella och patriotiska för det. Vi har sett exempel på hur man fodrade större initiativtagande och handling från ämbetsmännen och statsrådets sida – i kampen för att förhindra framväxten av en fördärvande skriftlig offentlighet bortom alla gränser – och för att statsmakterna skulle förenas i stortingssalen. Att förhindra att samhällsgruppernas egenintressen fick styra stortingspolitik, var ämbetsmannens plikt. Det var även någonting som associerades med ämbetsmannens ståndsära: att verka för det allmännas och samhällets bästa. Att de norska ämbetsmannens ära var något väsentligt och säreget, visade Fougstad genom att peka på den stora socialstrukturella och geografiska distansen – mellan de norska ämbetsmännen – och svenskarna. Genom denna hållning förde den nya generationen vidare flera av meningarna som gjort sig gällande hos Eidsvollgenerationen. Dessa hållningar gjorde sig även gällande i samband med uniformssaken. Vi såg även att statsrådets ärekänsla skulle säkra en pliktuppfyllande framfärd i Stortinget, i samband med debatten om statsrådets tillgång till Stortinget. Förslaget om grunnlovsförändringen – representerade ett brott mot den tidigare generationen.

7. Konklusion

I denna uppsats har jag studerat hur de norska ämbetsmännen förhöll sig till ära under den svensk-norska unionens två första decennier. Jag har under arbetets gång visat hur ämbetsmännens äreförståelser och viktläggning av den inre dimensionen av begreppet ära, påverkades av en ökande individualisering av begreppet – i ljus av det norska samhällets moderniserings- och demokratiseringsprocess under 1800-talet. I uppsatsen har jag lyft fram de historiska aktörerna och deras hållningar, under de första dryga 20 åren i den norska ämbetsmannastatsepoken. Jag har studerat vad det var ämbetsmännen uppfattade som ärofyllt, och hur de kopplade begreppet ära och äreförståelser till sin ämbetsmannaroll.

Ämbetsmännens äreförståelser och ärekänslor manifesterade sig under en tidsperiod då kulturella strömningar – som patriotiska ideal från den dansk-norska helstaten, förenades med den franska revolutionens frihets- och likhetsprinciper, och fusionerades till en norsk nationalkaraktär som det norska ämbetsmannaståndet adapterade. Dessa ideal förkroppsligades av Grunnloven, som i viss grad satte fingret på vad det innebar att vara norsk. De norska ämbetsmännen satte därför stor ära i att försvara den norska självständigheten och Grunnloven. Under det maktpolitiska dramat som utspelade sig mellan Stortinget och kungen, antog ämbetsmännen rollen som Grunnlovens beskyddare och främsta förkämpar, vilket bidrog till att befästa deras äreförståelse.

Kulturellt och moraliskt sett skildrades den nya unionspartnern Sverige och svenskarna som norrmännens antites. Vi har sett exempel på hur man distanserade sig från ett äresystem som var präglad av yttre ärebevisningar och personliga lojalitetsband, och som var hierarkiskt uppbyggt. Detta system uppfattades som dekadent, omodernt och icke-norskt. Den inre äreaspekten och den norska nationalkaraktären användes för att profilera och marknadsföra den norska ämbetseliten som demokratisk i jämförelse med Sverige. Man argumenterade för att de norska ämbetsmännen i kraft av de demokratiska inslagen i Grunnloven och den demokratiska jordmånen i Norge, hade en hög grad av inre ärekänsla. Ämbetsmännen ansåg sig vara moraliskt upphöjda i jämförelse med svenskarna. Mötet med svenskarna och äresystemet de norska ämbetsmännen ansåg som främmande, något jag valt att benämna som ett kulturmöte, befäste nationalkaraktären och äreförståelsen ytterligare. Denna uppfattning bidrog även till ämbetsmännens föreställning av att vara legitima makthavare. Ära och makt hade ett samband.

Identiteten som legitima makthavare fick ämbetsmännen även i kraft av sin bildning och sin särtypiska ståndsära. Patriotiska dygder som borgaranda och allmänvilja var förenbara med ståndsäran. Det var i kraft av dessa dygder som de ansåg att de kunde häva sig över egenintressen, samtidigt som ståndsäran präglad av inre äreförståelse fungerade, eller kunde fungera som en inre moralisk kompass. Den nya generationen av ämbetsmän tyckte inte alltid att deras föregångare levde upp till bilden man skapat av ämbetsmännen som en moraliskt upphöjd samhällsgrupp. Vi har därför sett hur ämbetsmännen önskade att återupprätta ämbetsmannaståndets ära och anseende. Uniformsvägran under Stortinget 1836 bör därför betraktas som ett försök på att återigen distansera sig från ett äresystem man ansåg som främmande. Det hörde åtminstone inte hemma i en nationalförsamling där man i första hand deltog i kraft av att vara norsk borgare, inte ämbetsmän. I samband med argumenteringen för att det var den borgliga likheten som skulle råda i Stortinget, har vi även kunnat urskilja den dubbla ämbetsmannarollens ambivalens. Att man fordrade att ämbetsmännen i högre grad skulle uppträda som stortingsrepresentanter och politiker, kan tolkas som ett modernt särdrag. Ämbetsmannarollen höll på att moderniseras. De skulle först och främst vara folkets representanter och tjänare, inte kungens. Att folkets erkännande hade blivit en aspekt man var tvungen att förhålla sig till, har vi också sett exempel på. Jag har visat hur ämbetsmännen vände sig till den skriftliga offentligheten för att rentvå eller försvara sin ära, till stunder med en ambivalent inställning.

Vi har kunnat urskilja hur flera äresystem kunde existera sida vid sida, och att äresystem som var funderat på social likhet och erkännande från jämlikar – höll på att trumfa det andra systemet som var mer hierarkiskt strukturerat. Denna förståelse anammades av stora delar av ämbetsmannaståndet, men uppfattningen var inte enhällig. Ämbetsmän som bröt mot konventionerna som associerades med patriotiska dygder och en norsk nationalkaraktär ansågs som överlöpare, vilket återigen visar hur starka dessa normer var. ”Vendekaaben” Christian Magnus Falsen, den före detta adelsmannen, förlorade mycket av sitt sociala anseende tack vare den politiska ”vändningen” han gjorde. Genom sitt närmande till Karl Johan, närmade sig Falsen äresystemet man önskade att distansera sig från: ett system präglad av personliga lojalitetsband och ärebevisningar från överordnade. Även den adliga Severin Løvenskiold fick smaka på ett och annat – eftersom han ansågs tillhöra ett annat äresystem och en politisk hållning som inte var överensstämmande med det författningen hade fastslagit.

Ämbetsyrket var ett livskall; det gav livet mening och ”virkeligt Værd”, som Schweigaard så träffande skrev.⁵³⁴ Genom att lyfta fram den subjektiva dimensionen i det samhällsmässiga, har jag visat att det som kunde ge personlig ära, fick vika till fördel för det allmännas väl. Eftersom ämbetsmännen fann ära i att bidra till det allmännas väl, gav det dem ändå en känsla av ärevärdighet, trots att det kunde påverka deras gunst hos till exempel kungen, negativt.

Ämbetsmännens äreförståelse ansågs vara något väsentligt, vilket vi sett exempel på i samband med ämbetsmännens framfärd i Stortinget och som statsråd. Man argumenterade för att statsrådets ärekänsla var en garant och en moralisk kompass, som skulle säkra att statsråden uppträdde ansvarsfullt och redligt. Därför borde man ge dem tillgång till stortingsförhandlingarna. Statsrådssaken var även något som bröt med den tidigare grunnlovskonservatismen. Argumentet var att det skulle bidra till en positiv statsutveckling, för att gynna det allmännas väl. Det ansågs också vara ett verktyg för att statsråden skulle få den erkännelse de behövde: från folket.

Denna uppsats har berört aspekter som pekar på att ämbetsmännens äreförståelse och ärekänsla kan ha påverkat den norska demokratiutvecklingen. Jag menar att det är en möjlighet. Ämbetsmännens subjektiva uppfattningar av ära kan även ha haft betydelse för hur det norska ämbetsverket verkade. Det hade därför varit intressant att studera om ämbetsmännens ståndsära och förståelse av att vara folkets tjänare kan ha bidragit till att göra den norska byråkratin stabilare. Det är även möjligt att äreaspekten kan ha haft en bidragande effekt i förbindelse med bekämpningen av korruption i ämbetsverket och byråkratin. Dørum menar att ”Embetsmennen i regjering, storting og departementen hadde både moral og demokratiske visjonar og var ikkje einssidige maktpersonar, som Seip ville ha det til at dei var”.⁵³⁵ Jag menar att Dørum's karaktärisering och revidering av vår bild av den norska ämbetsmannen på 1800-talet framstår som relevant, om man bland annat tar perspektiven som jag lyft fram i beaktande. Om inte annat kan utvecklingen som Dørum pekar på, ha möjliggjorts av den dominerande äreförståelsen och viktläggningen av den inre äreaspekten och moraliska kompassen, i kraft av ämbetsmännens ståndsära, samhällsmoral och uppfattning av att vara folkets tjänare.

⁵³⁴ Aubert 1883: 67.

⁵³⁵ Dørum 2016: 189.

Litteraturlista

Källor

- Aall, J. (1859). *Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815*. Forlagt af J.W Cappellen.
- Aubert, L.M. (1883). *Anton Martin Schweigaards Barndom og Ungdom: 1808-1835: Breve og Erindringer*. P.T. Mallings Boghandels Forlag (G. Kr. Johs. Parmann).
- Birch-Reichenwald, P., Cappellen, J.H., Petersen, S., Weisser, J. A. (1878). *Storthings-
efterretninger : 1814-1833 : udgivne efter offentlig Foranstaltning. B. 2 : Tredie ordentlige
Storthing 1821, andet overordentlige Storthing 1822 samt fjerde og femte ordentlige
Storthing 1824 og 1827*. Jacob Dybwads forlag.
- Birkeland, M. & Munk, H. (1874). *Storthings-Efterretninger: 1814-1833 : udgivne efter
offentlig Foranstaltning. B. 1: Rigsforsamlingen og det overordentlige Storthing 1814 samt
de to første ordentlige Storthing 1815-16 og 1818*. Jacob Dybwads forlag.
- Daae, L. (1894) *Breve fra Jernværkseier Jacob Aall til Sorenskriver (tilsidst Amtmand) G.P.
Blom - 1815-1840*. Det Hoffensbergske Etabl.
- Daae, L. (Red.). (1888). *Gustav Peter Bloms Dagbog under Rigsforsamlingen paa Eidsvold*.
Grøndahl & Søns Bogtrykkeri.
- Flor, P. (1818, 17:e mars). *Enhver Krænkelser bør ophøre*. Virksomme ord. Hämtat 16:e mars
2023 från <http://virksommeord.no/tale/3686/>.
- Formalitetts-Procedure og Kjendelse i Rigsretssagen imod Hs. Excell. Statssjæve m. m.*
Løvenskiold. (1836) Trykt hos Chr. Grøndahl.
- Fougstad, C.A. (1834). *Det norske Storthing i 1833*. Forlagt af Johan Dahl.

- Fougstad, C.A. (1837). *Det norske Storting 1836: En fragmentarisk Skildring*. Johan Dahls Bogtrykkerie, af E.A Schmelling.
- Grunnloven. (1814). *Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814 og nu, i Anledning af Norges og Sveriges Rigers Forening, nærmere bestemt i Norges overordentlige Storting i Christiania den 4de November 1814*. (1814-05-17) Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/HIST/lov/1814-05-17-18141104>
- Heiberg, P.A. (1790, 25:e september) *Ordener hænger man paa Idioter*.
Danmarkshistorien.dk. <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/ordener-haenger-man-paa-idioter-af-pa-heiberg-1790> Hämtat 5:e december 2022.
- Holst, P.C. (1876). *Paul Christian Holsts efterladte Optegnelser om sit Liv og sin Samtid*. (Utgiven av Den norske historiske Forening) Det Mallingske Bogtrykkeri. Christiania.
- Lange, L. (1814, 20:e oktober). *Ærefulde og sikrende Vilkaar*. Virksomme ord. Hämtat 16:e mars 2023 från <http://virksommeord.no/tale/5502/>.
- Motzfeldt, P. (1888). *Breve og Optegnelser af Peter Motzfeldt : med Forfatterens Portræt og hans Biografi af Udgiveeren*. (Utgiven av Ketil Motzfeldt) Gyldendalske Boghandels Forlag (F.Hegel & Søn).
- Munthe, W. (1944). *Jacob Aalls Stockholmsreise 1823 – Brev til hjemmet fra stortingsdeputasjonens reise til kronprins Oscars bryllup mai-juli 1823*. Forening for norsk bokkunst.
- Nielsen, Y. (1882). *Bidrag til Norges Historie i 1814 - Afhandlinger og Aktstykker. 1*. (Utgivet af den norske Historiske forening) Trykt hos A.W Brøgger.
- Nielsen, Y. (1900). *Stiftamtmand W.F.K. Christies Dagbog Mai-Oktober 1815*. Grøndahl & Søns Bogtrykkeri.
- Olafsen, A. (1914). *Riksforsamlingens forhandlinger. 1: Protokoller med bilag og tillæg*. Grøndahl & Søns Bogtrykkeri.

Pavels, C. (1864). *Claus Pavels's Biografi og Dagbøger*. (Utgiven av Claus Pavels Riis) C. Flors Forlag.

Schmidt, F. (1868). *Provst Fredrik Schmidts Dagbøger : udgivne i Uddrag ved N. Hancke*. C.A Reitzel.

Stang, F. & Fougstad, C.A. (1835). Bør Statsraaderne deeltage i Stortingets Debatter? I *Repertorium for Oplysninger og Undersøgelser, vedkommende vigtige Gjenstande for Ottende ordentlige Storthings Virksomhed: Iste Bind*. (s. 74-95). Trykt hos Jacob E. Abelsted.

Stang, F. & Fougstad, C.A. (1835). Statsraadernes Deeltagelse i Stortingets Forhandlinger. I *Repertorium for Oplysninger og Undersøgelser, vedkommende vigtige Gjenstande for Ottende ordentlige Storthings Virksomhed: Iste Bind*. (s. 1-96). Trykt hos Jacob E. Abelsted.

Tank, R. (Red.) (1945). *General-procureurens Stockholms-reise – Christian Magnus Falsens ferd til kronprins Oscar's formæling - Dagbok ført 26. mai-19. juli 1823*. Utgitt av Roar Tank.

Trykkefrihedsforordningen af 1799. (1799). *Trykkefrihedsforordningen af 1799 samt tillæg fra 1814*. Hämtat 20:e mars från <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/trykkefrihedsforordningen-af-1799-samt-tillaeg-fra-1814>.

Vogt, J.H. (1871). *Jørgen Herman Vogts Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed: 1784-1846*. (Utgiven av den norske historiske Forening) B.T Wallings Bogtrykkeri.

Tidningar och tidskrifter

Utförligare uppgifter om utgåvorna står i fotnoterna.

Den Constitutionelle, 1836

Det Norske Nationalblad, 1820-1821

Den Norske Rigstidende, 1821-1834

Morgenbladet, 1828-1836

Christianssandsposten, 02.02.1840

Statsborgeren, 1833-1834

Christiania Intelligentssedler 21.11.1833

Otryckta källor

Bernadotteska familjearkivet, Stockholm

BFA, Karl XIV Johans arkiv, Norvège: brev och rapporter från och om Norge, volym 214.

Rapporter och brev från Jonas Collett till Karl Johan. Rapport från Collett till Karl Johan, 24:e januari 1834. (Transkriberingen är gjord av Kristian Nymark. Kai Østberg har korrigerat franskan).

Litteratur

Arntzen, J.G. (2021, 21:e maj). Bodøsaken. I *Store norske leksikon*. Hämtat 14:e maj 2023 från <https://snl.no/Bod%C3%B8saken>.

Benum, E. (2020, 21:e oktober) *Moderniseringen av Norge krevde fagkunnskap og fagfolk*. Norgeshistorie.no. <https://www.norgeshistorie.no/bygging-av-stat-og-nasjon/1419-moderniseringen-av-norge-krevde-fagkunnskap-og-fagfolk.html> Hämtat 22:e februari 2023.

Berg, R. (2001). *Norsk forsvarshistorie - Bind 2 – Profesjon, union, nasjon: 1814-1905*. Eide Forlag.

Blikrud, L. (2022, 29:e juni). Johan Nordal Brun. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 23:e januari 2023 från https://nbl.snl.no/Johan_Nordal_Brun.

- Bolstad, G. (2015). *Nordens Napolitanere – Stortingets kamp med Kongen i 1821*. Munkedammen Forlag.
- Bratberg, T. (2022, 29:e juni). Peter Collett. I Norsk biografisk leksikon. Hämtat 2:e mars 2023 från https://nbl.snl.no/Peter_Collett.
- Byrkjeflot, H. (2015, 10:e juni). Forvaltning er viktigere enn politikk. *Stat & styring, volume 25* (2), 32-35. Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-750X-2015-02-14>.
- Cavallin, M. (2003). *I kungens och folkets tjänst. Synen på den svenske ämbetsmannen 1750-1780*. [Doktorsavhandling]. Historiska institutionen. Göteborgs universitet.
- Collstedt, C. (2007) *Duellanten och rättvisan – Duellbrott och synen på manlighet i stormaktsväldets slutskede*. Sekel Bokförlag och författaren.
- Dyrvik, S. (2014) *Året 1814* (utg. 3). Det Norske Samlaget.
- Dørum, K. (2016). *Frå undersått til medborgar – Styreform og politisk kultur i Noreg 1660 til 1884*. Samlaget.
- Dørum, K. (2020, 21:e augusti). Quodlibet i *Store norske leksikon*. Hämtat 14:e mars 2023 från https://snl.no/Quodlibet_-_herreklubb.
- Dørum, K. (2021, 30:e november). Hans Leierdahl Nansen. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 2:e december 2022 från https://snl.no/Hans_Leierdahl_Nansen.
- Dørum, K. (2022, 25:e november). Haugianere. I *Store norske leksikon*. Hämtat 3:e maj 2023 från <https://snl.no/haugianere>.
- Dørum, K., Scott, I. (2021, 14:e april). Embetsmannsstaten. I *Store norske leksikon*. Hämtat 25:e januari 2022 från <https://snl.no/embetsmannsstaten>.
- Eidsvoll1814.no. *Sammensetning*. Eidsvoll1814.no. <https://eidsvoll1814.no/sammensetning>. Hämtat 27:e februari 2023.
- Espeli, N. & Nilsen, Y. (2016). *Riksrevisjonens historie 1816-2016*. Fagbokforlaget.

- Finne-Grønn, S. H. (1928). *Norges prokuratorer, sakførere og advokater 1660-1905 : biografiske opplysninger. B. 2 D. 2 : De embedsmæssig utnævnte advokater 1814-1860 og prokuratorer 1814-1848 De embedsmæssig utnævnte prokuratorer 1814-1848*. Utgitt av Den Norske Sakførerforening.
- Fosshagen, K. (2020, 2:e oktober). Ære. I *Store norske leksikon*. Hämtat 29:e november 2022 från <https://snl.no/%C3%A6re>.
- Frydenlund, B. (2010). *Stormannen Peder Anker – En biografi*. (2:e oppl.) Aschehoug & Co (W. Nygaard).
- Fure, E. (1989). *Eidsvoll 1814 – Hvordan grunnloven ble til*. Dreyers Forlag.
- Gjerløw, O. (1948). *Stattholder Severin Løvenskiold*. Aschehoug & C.
- Holmsen, P. (1884). *Kristiania politis historie 1624-1884*. Forlagt af W.C Fabritius.
- Hommerstad, M. (2015). *Christian Magnus Falsen – Stridsmannen*. Cappelen Damm.
- Husby, E. (1943). *Den Constitutionelle – et dagblad for hundre år siden*. Svedrups Bokhandel Aksjeselskap.
- Hyvik, J. (2012). Embetsmannselitens posisjonering – universitetets skriv om det norske språk og lovforslag om ettertrykk i 1815. I A. Døssland, A. Kjelland, H. Krøvel, & M. Sinderud (Red.), *Frå Volda til verda – fjerne og nære kulturmøte*. (271-286). Akademika forlag.
- Hyvik, J. (2018). Embetsstanden bak fasaden. *Heimen, volume 55 (Nr.4)*, 312-327. Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2018-04-03>.
- Jensen, M.F. (2018). The Building of the Scandinavian States: Establishing Weberian Bureaucracy and Curbing Corruption from the Mid-seventeenth to the End of the Nineteenth Century. I H. Byrkjeflot & F. Engelstad (Red.), *Bureaucracy and Society in Transition: Comparative Perspectives* (s.179-203). Emerald Publishing Limited. 179-203
- Jordåen, R. (2014) *Wilhelm F.K Christie – Presidenten*. Fagbokforlaget.

- Kaldal, I. (2002). *Frå socialhistorie til nyare kulturhistorie*. Det Norske Samlaget.
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. (2:e utg. 10:e oppl.) Universitetsforlaget.
- Klomsæt, S.J.F. (2016). "*Hans ære var hans liv, det viste hans død*" - Æreførståelser på midten av 1800-tallet i Norge. [Masteroppgave, Universitet i Oslo]
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/53937/Masteroppgave-Simen-Kloms-t-2.pdf?sequence=1>.
- Langeland, N.R. (2005). *Siste ord – Høgsterett i norsk historie 1814-1965 – Bind 1, 1814-1905*. J.W Cappelen Forlag A.S.
- Madssen, K.A. (2022, 29:e juni). Hans Jacob Grøgaard. I Norsk biografisk leksikon. Hämtat 2:e maj 2023 från https://nbl.snl.no/Hans_Jacob_Gr%C3%B8gaard.
- Mæland, H.J. (1986). *Ærekrenkelser*. Universitetsforlaget AS.
- Maurseth, P. (1979). *Sentraladministrasjonens historie – Bind 1 1814-1844*. Universitetsforlaget.
- Mykland, K. (1967). Grunnlovens far og kongemaktens forsvarer. I K. Mykland (Red.), *Omkring 1814 - En antologi ved Knut Mykland* (s.135-147). Gyldendal Norsk Forlag.
- Nielsen, Y. (1873). *Grev Sandels's statholderskab 1818-1827*. Forlagt af P.T Mallings Boghandel.
- Nilsson, T. (2013). Förvaltning i förändring under 200 år. I Å. Casula Vifell & A. Ivarsson Westerberg (ed.), *I det offentligas tjänst: nya förutsättningar för tjänstemannrollen* (s.35-50). Gleerups Utbildning AB.
- Nordby, T. (2004). *I politikens sentrum : variasjoner i Stortingets makt 1814 til 2000*. (2:e rev. utg.) Universitetsforlaget.

- Nymark, K. (2018) Om Klapper-Slanger og statsborgerlige Skriphalse - Embetsmennene og den nye politiske offentligheten etter 1814. *Heimen*, 55(4), 328-342.
<https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2018-04-04>.
- Nymark, K. (2020). *Kampen om trykkefriheten - Karl Johan og den norske presse 1814-1844*. [Doktoravhandling]. Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap. Universitetet i Sørøst-Norge.
- Orning, H. J., Østberg, K.P. (2022). *Maktens nervetråder – Politiske kulturer i Europa fra middelalderen til andre verdenskrig*. Dreyers Forlag.
- Otosen, R. (2023, 13:e april). Den Constitutionelle. I *Store norske leksikon*. Hämtat 15:e april 2023 från https://snl.no/Den_Constitutionelle.
- Pedersen, J. (2018). *Følelsesmakt - Emosjonshegemonisk strid i den norske eliten, 1660-1850*. [Masteroppgave, Universitetet i Oslo].
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/63087/Foelelsesmakt.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Peristiany, J.G. (Red.) (1966). *Honour and Shame – The Values of Mediterranean Society*. The University of Chicago Press.
- Petersen, H.C. (1836, 3:e september). *Intelligentsens høie Kald*. Virksomme ord. Hämtat 16:e mars 2023 från <http://virksommeord.no/tale/2310/>.
- Pitt-Rivers, J. (1966). Honour and Social Status. I J.G Peristiany (Red.), *Honour and Shame – Values of Mediterranean Society* (19-77). The University of Chicago Press.
- Pryser, T. (1999). *Norsk historie 1814-1860 – Frå standssamfunn mot klassesamfunn*. Det Norske Samlaget.
- Pryser, T. (2022, 30:e juni). Severin Løvenskiold. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 28:e februari 2023 från https://nbl.snl.no/Severin_L%C3%B8venskiold.

- Rian, Ø. (2015.) *Embetsstyret i Norge før og etter 1814*. I R. Berg och S. I, Langelle (Red.), ”*Mod som en Konge*” – *Bøndene, makten og politikken 1800-1850* (25-32). Bodoni Forlag.
- Rottem, Ø. (2019, 12:e juli). Peter Andreas Heiberg i *Store norske leksikon*. Hämtat 26:e januari 2023 från https://snl.no/Peter_Andreas_Heiberg.
- Sandmo, E. (1999). *Voldsamfunnets undergang – Om disiplineringen av Norge på 1600-tallet*. [Doktorsavhandling] Universitetsforlaget.
- Sanness, J. (1959). *Patrioter, intelligens og skandinaver - Norske reaksjoner på skandinavismen før 1848*. Universitetsforlaget.
- Schnitler, C.W. (1989). *Slegten fra 1814: studier over norsk embedsmanskultur i klassicismens tidsalder 1814-1840: kulturformene*. (1911) H. Aschehoug & Co.
- Seip, J.A. (1945). *Et regime foran undergangen – Frederik Stang – Ole Broch*. Forlagt av Johan Grundt Tanum.
- Seip, J.A. (1963). *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*. Universitetsforlaget.
- Seip, J.A. (1968). *Tanke og handling i norsk historie: artikler og avhandlinger*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Seip, J.A. (1974). *Utsikt over Norges historie. I: Tidsrommet 1814-ca. 1860*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Sejersted, F. (1984). I *Demokrati og rettsstat: politisk-historiske essays*. Universitetsforlaget.
- Sejersted, F. (1986). *Den vanskelige frihet : 1814-1851*, bd. 10 av K. Mykland (Red.). Cappelen.
- Semmingsen, I., Fischer, G., Berg, A. (1939). *Oslo hospitals historie*. H. Aschehoug & Co. (W.Nygaard).

- Sennefelt, S. (2001). *Den politiska sjukan – Dalupproret 1743 och frihetstida politisk kultur*. [Doktoravhandling] Historiska institutionen. Uppsalas universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:161048/FULLTEXT01.pdf>.
- Skeie, J. (1910). *Om ærekrænkelser efter norsk ret*. Olaf Norlis Forlag.
- Skjæveland, Y. (2022, 29:e juni). Pierre Flor. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 12:e januari 2023 från https://nbl.snl.no/Pierre_Flor.
- Skjævesland, O.I. (2005). *Ministerhotellet – Unionens glemte maktarena*. Arneberg Forlag.
- Skoie, H. (2022, 10:e januari). Studenterforbundet. I *Store norske leksikon*. Hämtat 7:e februari 2023 från <https://snl.no/Studenterforbundet>.
- Steen, S. (1953). *Det Frie Norge. Bind 2 – På falllittens rand*. J.W Cappelen Forlag.
- Steen, S. (1954). *Det frie Norge. Bind 3 – Krise og avspenning*. J.W Cappelen Forlag.
- Steen, S. (1962). *Det frie Norge. Bind 5 – Konge og Storting*. J.W Cappelen Forlag.
- Steen, S. (1967). Mennene på Eidsvoll. I Knut Mykland (Red.), *Omkring 1814 – En antologi ved Knut Mykland* (s.112-122). Gyldendal Norsk Forlag.
- Steen, S. (1972). *Det frie Norge. Bind 6 – Grev Wedels stattholdertid*. J.W Cappelen Forlag.
- Stewart, F.H. (1994). *Honor*. The University of Chicago Press.
- Storsveen, O.A. (2015). *Smak av frihet – 1814-grunnloven. Historisk virkning og sosial forankring*. O.A. Storsveen, A. Pedersen & B. Frydenlund (Red.). Spartacus forlag/Scandinavian Academic Press.
- Storsveen, O.A. (2020, 20:e augusti). Den Norske Rigstidende i *Store norske leksikon*. Hämtat 22:e mars 2023 från https://snl.no/Den_Norske_Rigstidende.
- Storsveen, O.A., Øystein, R., Blikrud, L. & Oxaal, A. (1997). *Norsk patriotisme før 1814*. (KULTs skriftserie nr. 88.) Norges forskingsråd.
- Stråth, B. (2005). *Union och demokrati: de förenade rikena Sverige och Norge 1814-1905*. Bokförlaget Nya Doxa.

- Svare, B. (1939). *Frederik Stang. I : 1808-1856*. Forlagt av H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Svendsen, Å. (2022, 29:e juni). Carl Fougstad. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 7:e februari 2023 från https://nbl.snl.no/Carl_Fougstad.
- Sørensen, Ø. (2001). *Kampen om Norges sjel – Norsk Idéhistorie Bind III*. Aschehoug.
- Teige, O. (2014). Bureaucratic Corruption and Regime Change – The case of Denmark and Norway after 1814. I V. Duclert, O. Dard, J.I Engels, A. Fahrmeir & F. Monier (Red.), *Les coulisses du politique dans l'Europe contemporaine. Tome 3: Scandales et corruption à l'époque contemporaine* (s. 145-161). Armand Colin.
- Telste, K. (2000). *Brutte løfter - en kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700-1900*. (2:e utg.). [Doktoravhandling] Det Historisk-filosofiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Thaulow, C. (1919). *Personalthistorie for Trondhjems by og omegn i et tidsrum af circa 1 1/2 aarhundrede : (omfattende ca. 1300 personer) ; afsluttet omkring 1876*. A. Holbæk Eriksen & Co. https://www.tfb.no/db/personalthistorie/3_7_20070228_152143.pdf
- Thorsen, D.H. (2022, 17:e mars) Rettsstat. I *Store norske leksikon*. Hämtat 1:e december 2022 från <https://snl.no/reddsstat>.
- Thyness, P. (2022, 29:e juni). Frederik Stang. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 31:e mars 2023 från https://nbl.snl.no/Frederik_Stang.
- Thyness, P. (2022, 29:e juni). Jacob Aall. I *Norsk biografisk leksikon*. Hämtat 27:e februari 2023 från https://nbl.snl.no/Jacob_Aall.
- Tuseth, B. (2022). *Trykkefrihed bør finde Sted - Grunnloven § 100 fra 1814 til 1905*. [Doktoravhandling]. Det juridiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Weber, M. (2000). *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. (D. Østerberg, övers.) urval och inledning av E. Fivelstad (Red.). (3:e utg.) Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Østberg, K.P. (2007). Kvinnelighet og mannlighet som dimensjoner i det politiske liv i Norge før og etter 1814. I Å. Karlsson. Sjögren (red.), *Kvinnor och politik i det tidigmoderna Norden: Rapport til 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8–12 augusti 2007* (s.95-113). Islands universitets förlag.
- Østberg, K.P. (2020, 21:e november 2020). The power of reputation. Navigating conflicting notions of honour within the elite of Denmark-Norway, c. 1784–1814. *Scandinavian Journal of History*. <https://doi.org/10.1080/03468755.2020.1844287>